

TEMPEVÖLGY

KULTÚRA - MŰVÉSZET - TUDOMÁNY

2009. SZEPTEMBER

TARTALOM

BODOSI GYÖRGY	5
túlvilági bolyongásai 7 rövid Énekben és 1 Epilógusban alexandrinusokban elbeszélve	
Quasimodo 2009	
TŐZSÉR ÁRPÁD	11
Esti dramolett	
KÁLNAY ADÉL	12
Valami emberi	
SOMLYÓ GYÖRGY	14
Salvatore Quasimodo – egy verse tükrében	
LINCZÉNYI ÉNDRE	19
Néhány sor Somlyó György tanulmányához	
BÁGER GUSZTÁV	21
Textus keletkezik	
SZTANÓ LÁSZLÓ	22
Oly korban éltem	
SZABÓ T. ANNA	24
Sajtó	
BODA EDIT	26
Nagycsütörtök délután és éjjel	
Anna-bál után	
SZŐCS GÉZA	27
Bál az univerzumban	
Emlékek	
KANYÓ FERENC	35
Egy zászlóvivő emlékei	
PÓSA ZOLTÁN	44
Fanyalgás (Balatonfüredi emlék a hatvanas évekből)	
Új tekintetek	
FŰZFA BALÁZS	57
Fiatalok versei elé	
BONDÁR ZSOLT	57
Leképeződés	
POSPISCHIL BARNABÁS	57
Csak...	
GAZDA VIKTÓRIA	57
(fel)használt gondolat / korlát / egy perc „S”	
SIMON TAMÁS	58
Szerlemedefiníciók	
PINTÉR TIBOR	58
B	

Mítoszok között

GYÖRGY PÉTER JÁNOS	61
A Görgey-mítosz forrásvidékén	
DVORSZKY HEDVIG	66
Beszélgetés Németh Lászlóról	
DR. LAKATOS ISTVÁN	70
„Ella néninek szeretettel”	
MEZEY KATALIN	72
Két iskola két határon	

Próza

KABDEBÓ TAMÁS	75
Varázslatos kastély	
TUNGLI M. KLÁRA	80
Átló a homlokon	
SÁRFI N. ADRIENN	82
Útinapló nélkül	

Művek és művészek

KOCSIS PÉTER	87
Vladimir Boudnik, a gyöngéd barbár	
LEGÉNDY PÉTER	94
Mennyire nagyszerű az ember? (Párkányi Raab Péterről)	
TÁL GIZELLA	98
Marton László emlékére	
SUHAI PÁL	100
„Mult ifjuság tündér taván” (Új könyv Vajda Jánosról)	

KÉPEK:

Az egyes írások illusztrációján kívül Párkányi Raab Péter szobrainak fotói.

SZÁMUNK MUNKATÁRSAI:

Báger Gusztáv költő, Bp. • Boda Edit költő, Kolozsvár • Bodosi György költő, Pécsely • Bondár Zsolt egyetemista, Szombathely • Dvorszky Hedvig művészettörténész, Balatonfüred-Budapest • Füzfa Balázs irodalomtörténész, Szombathely • Gazda Viktória egyetemista, Szombathely • György Péter János tanár, Egry József középiskola, Zánka • Kabdebó Tamás író, Dublin (Írország) • Kálnay Adél író, költő, Dunaújváros • Kanyó Ferenc fotóművész, Bp. • Kocsis Péter író, műfordító, Český Krumlov (Csehország) • dr. Lakatos István orvos, Bp. • Legéndy Péter konceptuális művész, művészettörténész, filozófus, Bp. • Linczéni Endre ny. egyetemi oktató, Bp. • Mezey Katalin költő, Bp. • Párkányi Raab Péter szobrászművész, Bp. • Pintér Tibor egyetemista, Szombathely • Pósa Zoltán író, Bp. • Pospischil Barnabás egyetemista, Szombathely • Sárfi N. Adrienn író, Balatonfüred • Simon Tamás egyetemista, Szombathely • Somlyó György (1920-2006), író, költő, műfordító, a Kossuth-díj és számos nemzetközi kitüntetés birtokosa • Suhai Pál költő, Bp. • Szabó T. Anna költő, Budaörs • Szöcs Géza költő, Kolozsvár • Sztanó László nyelvész, költő Bp. • Tál Gizella újságíró, Szolnok • Tözsér Árpád Kossuth-díjas költő, Pozsony • Tungli M. Klára költő, Veszprém

4 | *MARIONETT, 1998, dolomit, fekete márvány, üveg, 70x40x46 cm*

Bodosi György

**TÚLVILÁGI BOLYONGÁSAI
7 RÖVID ÉNEKBEN ÉS 1 EPILÓGUSBAN
ALEXANDRINUSOKBAN ELBESZÉLVE**

I. Ének

*Midőn megérkeztem a Végállomásra
és utolsót dobbant szívem mellkasában
Ő ki készen állt a messzibb utazásra,
elindul lelkem a Végtelen továbbra.*

*Se túl jó, se túl rossz nem valék, a Strázsa
beenged, de int, hogy ne a Palotába
menjek. Nekem annak sok szép traktusában
helyet nem csináltak, menj csak szépen hátra.
Találsz helyet roppant tágas udvarában.
Eridj, lehetsz kicsiny pislákoló lámpa
tündöklő csillagok követője, társa.*

II. Ének

*Esthajnali csillag, gondosan kerüllek,
kínálgasd másoknak veszejtő szépséged!
Se lángod, se jeged többé már nem éget.
Másutt tüsténkedek. Titkait a Holdnak
fejtegetem. Eccer tányér, máskor csolnak.
Aztán úgy eltűnik, azt se tudjuk hol van.*

*Bőven szórok búzamatot Fiastyúknak
ettesse csibéit, míg maga is jól lak.
S szólok a Kaszásnak, fenje kovakővel
fényesre szerszámát, a tengernyi fűvel*

*nem bír másképp, aztán néhány suhintással
segélek is neki. Nemcsak a tanáccsal*

*Terelgetném ezt a véghetetlen nyáját,
szegődnék szívesen – s ingyért -, kisbojtárnak.
De hun a kezdete? – csak az Isten tudja.
És hun van a Vége? – mind az Ő Szent Titka.*

*Meg-megállva nézem, kik mit ügyeskednek.
A Vízöntő magát hogyan veti közbe.
Bikaszarv Kosszarvval ne akadjon össze.
Rá is szólok Rákra, ollóját ne nyissa,
és ne birizgálja bajszát a Leónak!
Mer kegyetlen kerül az, a prédát várja.
De jobb ha hallgatok. Egy szigorúbb szentnek
Itt is szemet szúrnék. Abbó nagy baj lenne.
A siralmas Földre visszapenderítne.
Vagy lehet még rosszabb, Égetőbe vetne.*

III. Ének

*Lassacskán kértem a széles Tejútra.
Óvakodva: be ne lépjek sötét lyukba.
Mentem mendegéltem, míg egy épületnek
tárt kapuját látva, oda betérhettem.
Itt, ahun a nemes paripák lakoznak
bészegődtem vóna istállós fiúnak.
Apollón csikói tovább nem sietnek
megkövesedtek, s most így rémisztgetnek. **
Szólít a Pegazus, csábítgat, de nem kell,
Nyargalásson hátán más, ha mer – ez eccer!
Őrült Calugának mérje a Szenátor,
béklyózva vezeklik, valahol leghátul.*

Nagy Sándor lovára rá se hederíték.
Sárkányölő fújhat, már nem ijedek meg.
Szent László lovának intek csupán egyet,
mert igen csak tudom köztük kit keressek.
Nevén szólogatom az egyetlen egyet
kit magyar ajkakon Rárónak neveznek.
Csaba vezér lovát. Füleit hegyezve
figyelmez szavamra, s jön is már sietve.
Tüstént elébem állt, mihelyt meghallotta
nevét, oly régen várt az édes szavakra,
más nyelven nem értett. És szívesen hagyta,
hogy megcsutakoljam, bár a szőre tiszta.
Szívesen hallgatta, ahogyan becéztem,
rábólinta mingyá, amire megkértem.

IV. Ének

Azt várta, hogy kérjem: ülhesek hátára,
s ügessünk ki messze a Csillagvilágba.
De én a szerszámok között matatva,
volt ott fényes annyi szegekre akasztva, -
mást kértem: térjél be a belső szobákba
óvatosan, nehogy megszakadjon álma
azon igazoknak, akik ott nyugosznak,
s találd meg uradat, fújj ébresztőt annak,
én be nem mehetek, de te Táltos vagy,
grádicsokon lépkedsz, tűfokán is átjutsz,
találd meg az Úrfit, szakítsd félbe álmát,
ne aludjon, míg ott lenn oly sokan várják.
Hegyek, völgyek között és folyóknak mentén,
népes városokban, s kis tanyákon szintén.
Húzogasd vállánál gyöngéden az Úrfit,
ébreszd, ébresztgesd csak legyen álma vége.
Különben világgá széled ősi népe.

V. Ének

Megfogadta szavam Ráró és sietve
indult Palotába, hogy Csabát felkeltse.
Tudta, hogy hol alszik, ezér volt ő Táltos
Én meg várogattam, reménykedve már most.
Abban bíztam igen: nem tér vissza mindgyárt,
s leviszi mihozzánk, ahol egykor élt, s járt
a királfí s ő is; ama szép hazába,
melynek a világon sehol sincsen párja.
Ahol szavainkat s dalainkat hallva,
a fák is táncolnak, virágba borulva.

VI. Ének

Kiléptem, s kicsinyég ballagva az égen
beleütköztem a Göncöl szekérébe
Kupán ódalába jól oda is csaptam
Láttam csodát mikor szemem kinyitottam.

Tizenkét angyalka segített rakodni
a szekérre, tüzelőfát, lisztet, krumplit,
hagymát és szalonnát, kulacsban borocskát.
Nem kérdeztem, úgyis tudtam kinek szánják.
Attól sem kérdeztem, ki a címzést írta
fenn ült a szekéren egy pufók angyalka.
E vót a legkisebb, de ha állt nagyocska
lett ő is. Zsákra írt. Név, helység és ucca
Mind föl lett tüntetve. Ügyelt, el ne rontsa.
Nagyeszű lehetett a kis angyal azért,
mer hogy fejből tudta valamennyi címzést.

VII. Ének

Beálltam közébük tüstént, hogy segítek,
sürgettem, bíztattam, de ők nem siettek.
Az Ég malmai is lassacskán őrölnek
– mondták, s továbbra is komótosan rakták.
Hiába mondtam hány éhes száj vagyon lent.
Azért a rakodást abba sohse hatták.

Közben mondogatták: nem készül holnapra,
holnaputánra se. Telik. Van rá gondja,
annak, aki a világot igazgatja.
Aki mindent tud, lát, s el fogja rendelni,
hogy éhes odalenn ne maradjon senki.

Ekkor arra kértem a sok szárnyas szépet:
ha lent lerakodtak, s ide visszatérnek,
ne üres szekérral érkezzenek vissza!
Vessék ki hálójuk pénzes gazdagokra,
híjják csábos útra, ha kell kacsingatva,
a sok haszontalant. S ha fenn lesznek újra
az Ég legtetején, forduljon meg rúdja
a szekérnek. Lökjék a Büdös bugyorba
valamennyit, ahogy az meg vagyon írva.
Itt pörzsölődjenek mind foguk vacogva.

Epilógus

*Belefáradtam a hosszas rakodásba
Visszatértem ama istállós szobába
ahol Ráró már várt. A fülét hegyezte,
várt, hogy újra hallja, hogy nevét kiejtsem
úgy, ahogy tanulta, másképp sose tudva.
Megint csutakoltam s kérdeztem suttogva:
rávennéd é magad, arra a nagyútra
még eccer? Vigyél le, bármi lesz utána,
csupán csak egy napra, egyetlen órára,
egy szempillantásra. Legyen bármi ára!
Vigyél vissza ama gyönyörű hazába,
melynek – Te is tudod -, sehun nincsen párja!*

Tózsér Árpád

ESTI DRAMOLETT

1.
*Művirág gyökerét ne keresd, ne áss:
földre plexi-lét nem emlékezhet.
Nincs visszatérés, se örök, se más:
mű-istenekben nincsen kezdet.*
2.
*Történt, hogy partokat szült a tenger,
szirtek fakadtak s a szirteken rózsák.-
S az üzekvő elemek sarját, az embert
kiűzte a kertből az elárult Jóság.*
3.
*S emeltünk magunknak várat az úrben,
a kárhozatba tükörvilágot,
koholtunk édent, „fűtől” hevülten.-
Csapnak ma arcunkba lét-virágok.*
4.
*S dől a fal, aminek elménk vetettük
(meglelte pontját tán Arkhimédész?),
ráncot kapnak a szirmok, s felettük
nem köröz lepke és esti kérdés.*
5.
*Leomlott Rómaként a nagy Trade Center,
helyén mítosz és mély hold-árok.-
Lehullt a rózsa, és lehull az ember,
tükörcserép közt műgyopárok.*
6.
*De valaki akkor is kosbor szemünkkel
nézett, míg tükör-édenben járunk,
s láttuk szennyünket, hogy minden bűnjel:
valaha használtunk, ma már csak ártunk.*

A 2009. évi Salvatore Quasimodo költőversenyt emlékdíjas alkotása

Kálnay Adél

VALAMI EMBERI

Cszozogva jár. Bűdös.
Úgy hívják Sanyi.
Aki elmegy mellette,
nem vesz levegőt.
Kunyerálását sem
illik meghallani.
A gyerekek csúfolják:
„húgyos, húgyos!”
Akinek mersze van,
megdobálja, mások
csak fintorognak:
ott megy a koszos.
Vannak, akik tudják,
nem volt mindig így,
Sanyit felesége és
családja várta, de
jött egy szörnyű nap...
Itt a mesélő is legyint:
ez csak legenda, zagyvaság,
mondja, mindenki így
meg úgy beszél, a népnek
szörnyülködni élvezet.
Sanyi nem tud erről.
Csak csoszog, végig-
Cszozog a városon,
kezét nyújtja felénk,
s erőtlen motyog.
Cszozoghatna bárhol,
bármikor, időtlen alakja

*feltűnik, enyész, majd
újból itt terem...
Hordoz valami múlhatatlant,
kétségbeejtően emberit,
ezért lenne jobb nélküle.
Menjen csak vissza
a régi, szép könyvekbe,
melyeket meghatottan
olvastunk hajdanán,
menjen vissza a
történelembe, vagy
csoszogjon esetlenül
egy halvány kópián,
legyen bárhol, bármikor
csak ne itt, ne most,
a valóságból tűnjön el!
Egy napon persze
vége lesz neki.
Talán egy padon vagy
koszos lépcsőházban
ledől, s úgy marad.
Nincs már Sanyi,
terjed el gyorsan,
s mindenki egyre
vidámabb, örül.
Ezután könnyebb
lesz jónak látszani.*

A 2009. év iSalvatore Quasimodo költőverseny különdíjas alkotása

**SALVATORE QUASIMODO –
EGY VERSE TÜKRÉBEN**

A Nobel-díj kissé frivol hasonlattal élve, olyan, mint a kiszámíthatatlan szépasszony, aki hol szeszélyből, hol számításból, hol szerelemből adja oda magát. Így kerülnek egymás mellé irigyelt galériájában a tekintélyes közepszerűségek és a valódi halhatatlanok. Tarka táncrendjén együtt szerepel korunk legjobbjainak neve olyanokéval, akiket még e díj csoda-balzsama se tudott megóvni, még egy-két évtizedre se, a menthetetlen feledéstől. Kiváltképp a költők megítélésében szokott tévedni. De hát ki nem szokott tévedni a költők megítélésében! Így lehet, hogy legelső ízben a kései szimbolizmus hullámvölgyében merengve ringatózó Sully-Prudhomme-ot tüntették ki vele; akkor, mikor még Swinburne és Pascoli is élt; hogy megkapta a díjat Spitteler, de nem kapta meg Rilke; hogy kapott Grazia Deledda és E. A. Karlfeldt, de nem kapott Rubén Darío vagy Sandburg, Apollinaire és Lorca; Adyról, Majakovszkijról, Eluardról, József Attiláról nem is beszélve. De másrészt így lehet, hogy mégis kitüntették vele Carducci és Yeatsot, Eliotot és Jiménezét. S legutóbb Salvatore Quasimodót.

Vele a magyar közönség előtt csaknem teljesen ismeretlen költőt illett az irodalmi díjak e királyának (száz-ezer svéd) koronája. Érthető megütközést keltett hát, annál érthetőbbet, mert megütköztek rajt saját hazájában is (bár, igaz, saját hazájában az embernek talán még „prófétának” is könnyebb lennie, mint „a” legnagyobb költőnek). Szóval, érthető, hogy – amily mértékben már a Nobel-díj a mi irodalmi közvéleményünket egyáltalán érdekelni szokta – meglehetősen ellenézés fogadta a döntést. És mint már annyiszor, most is óhatatlanul merült fel a XX. századi magyar költészet tucatnyi nagy neve, amely még csak el se került soha a Nobel-díj bizottság asztaláig. Azóta, hogy Kiss József a Legendák a nagyapámról „Útravaló”-jában (1910) játékos iróniával ugyan, de mégiscsak némi reménykedéssel nézett a Nobel-díjjal való esetleges „véletlen találkozás” elé, a magyar költők már végképp belátták, hogy számukra ez a találkozás még „véletlenül” sem lehetséges. Hogyisne merülne hát fel bennünk a mi koszorútlan nagyjaink neve, mikor még a Nobel-díjjal oly jól ellátott franciák se mentesek attól az, Aragon szavával élve, „párizsi provincializmustól”, amely ezúttal is nem restelkedve, hanem hivalkodva hangoztatta, hogy hírért

sem hallotta az új laureatusnak. Pedig az akadémikusok és esetben minden oldalról indokolatlan.

Quasimodóval olyan költő került bele a Nobel-díjasok antológiájába, aki bizonyos szerepelni fog e kor legjava költészetének utókor-válogatta antológiáiban is. Azok közé tartozik, akik a jövőnek közvetítik századunk első felének barbár félelmeit és ritka reményeit. Mindössze egy maroknyi versével és néhány kötet fordításával sikerült egy sajátos fejlődés éles kontúrjait megvonnia s egy olyan hangot hallatni, amely máris kihagyhatatlan a világ kórusából, s valahol ott zeng Elioté és Eluard-é között.

A Svéd Királyi Akadémiának megvannak a maga sajátos szempontjai és megfontolásai, amelyek alapján évről évre dönt. Ha ezek nagyjából állandók is, esetenként erre vagy arra néha nem is jelentéktelen kilengéseket mutatnak. Nem kutatjuk – nincs is módunkban – azokat a saját elképzeléseket, amelyek eredményeként végül is a díj 1959. évi odaítélése megszületett. De a választás mindenképpen dicséretére válik a tiszteletre méltó intézménynek, annál is inkább, mert olyan pillanatban esett a költőre, amikor a világ haladó közvéleménye is éppen feléje fordult: kevéssel a méltán feltűnést keltett hold-vers és az azt magában foglaló Felülmúlhatatlan föld megjelenése után.

Az új holdhoz, a vers, amely az európai költészetben talán először válaszolt méltóképp a mesterséges bolygók felröpítésének történelmi eseményeire, Quasimodo pályáján nem kirándulás volt az „alkalmi” vagy „politikai” költészet területére, mint ahogy a vers tájékozatlanabb olvasói esetleg hihették. Ellenkezőleg: egy több évtizedes szakadatlan erőfeszítés logikus rendjében született. Igazi jelentőségét is csak ott mutatja meg. Mint minden kiváló költemény, ez is költője többi versétől kölcsönzi valódi ragyogását, amelyet aztán vissza is sugároz amazokra. Minden jelentős költő műve olyasféle egység, mint a csillagrendszer: egy-egy új versnek a régebbiek egész bonyolultan kialakult erőviszonyai, vonzásai és taszításai között kell elhelyezkednie. De másként olvassuk a Jónás könyvének epilógusát, ha előbb már a Lírikus epilógját is ismertük. De fordítva: a lezárt életműben ez utóbbinak is más a helye, mint megjelenése idején volt. Akkor egy-maga képviselte a költő ars poeticáját: most annak immár csak egyik szélső pontját jelenti számunkra, a kettő közül, amelyek között egy sokkal izgatottabb, a kor legfontosabb rezdüléseire érzékenyebb költői magatartás ingaja leng. E közeli példát csak azért, hogy megértsük, mennyire másként olvashatta Az új hold-hoz című verset az, aki elé csupán az Unitá hasábjain került mint az, aki a vers

által felidézett győzelmes mai ember mögé, aki milliárd évek után

*felszabadult értelmével,
félelmet nem ismerve,
egy októberi éj derült égére
más bolygókat rakott.*

odalátja azt a másikat is, aki ugyancsak a mi korunk embere, s akit (ilyen című másik veresében) alig egy évtizeddel ezelőtt még ily fájdalmasan kellett aposztrofálnia:

*Alkotó elemed még mindig; kő és parittyá,
kegyetlen kortárs!*

Csupán hangok egymásutánjából, felhangok nélkül, nem születik zene. A költészetnek ezek a „felhangjai” azok a sokszor rejtett vonatkozások, amelyeken át kinyílik a világ, a nemzet és szerzője az időben folytonosan továbbregző régebbi hangcsoportjai felé, és azokból minél többet magába ölel. Quasimodo költészete ezeknek a felhangoknak titkos gazdagságával, tömör dialektikájával cikázik korunk emberének tragikus szélsőségei, parittyá és pilótafülke, haláltábor és hold-rakéta között.

Az új holdhoz szóló vers nemcsak a költő egy (sőt, mint látni fogjuk, több) régebbi verséhez nyúlik vissza, hanem az emberiség egyik legősibb költői alkotásához, a Bibliához. Első szavától az utolsóig az Ószövetség nyelvi anyagába öltözik. Nem tetszetős archaizálással, csak úgy, hogy a világ e legmaibb tényének kifejezésére egyetlen olyan szóhoz sem folyamodik, amelyet a Biblia ötezer évvel ezelőtt élt embere is ne használt volna már. A mindössze tizenhárom soros vers ritka bravúr. Nem úgy, ahogy ezt egyes akrobatikus ügyességű költői mutatványokról el lehet mondani. Hiszen lemond a látványos külső formáról, a metrum lendületes trapézáról és a rím csillogó flitteréről egyaránt, a szinte láthatatlan, de annál maradandóbb hatású belső forma kedvéért (ezért is nem egészen pontos a fordításban a későbbi fogalmat feltételező „bolygó” szó használata, ott, ahol az eredeti, nagyon is tudatosan, nemcsak a bolygó szót kerüli, de még a csillag mindennapos elnevezése, „stella” helyett is a ritka, régies „luminari” elnevezéssel él). Itt, íme legtitkosabb titkánál ragadhatjuk meg a költészetet: ahol minden eszköze együtt szólaltatja meg mondanivalóját, a szavak pusztá szótári értelménél mérhetetlenül több értelmet sűrítve magába. A vers – ha úgy akarom – alig mond többet az eseményről szóló pusztá tudósításoknál. De nyelvhasználatának ez az „atavizmusa” – amely egyedüli költői eszköze – egyszeriben a genezis ősemberi és gyermeki megrendülésével övezi

tárgyát, és annak a sejtelmével borzongat meg, hogy az ember ötezer évvel istenei megteremtése után (legalábbis egyes vonatkozásokban) végre hasonlatossá kezd válni e magateremtette istenekhez:

*Kezdetben teremté Isten a mennyet
és a földet, ezután, mikor eljött
az ideje, bolygókat rakott az égre
és megpihent a hetedik napon.*

És millió éveknek utána az ember, „kit saját képére és hasonlatosságára teremtett”? Fentebb már láttuk: íme, ugyanígy cselekszik: íme, csillagokat rak az égre, ugyanolyanokat, mint

*amelyek forogtak
a világ teremtésétől fogva. Ámen.*

De az utalások, megfelelések és ellentétek bonyolult áramrendszere a versben még ezzel sincs kimerítve. Aki az egész kötet elolvasása után ért el e vershez, ótestamentumi szavaihoz önkéntelenül is hozzáérzi nemcsak a már felidézett parittyás kortársat, hanem mindazt a bibliai parafrázist, amibe a költő korunk világtörténelmi küzdelmeinek képeit öltöztette. A citerákat is, amelyek

fűzfák ágain felfüggesztve hallgattak

akár a hárfák Babilon vizeinél. S a másik Lázárt, akit élni hív a parancs füvek közül az emberek közé. S a vér szagát, amely úgy csap orrunkba

*mint azon a napon,
amikor ezt mondá testvérnek a testvér:
„Menjünk a mezőre!”*

S a felszabadulást, amelyben

*többé senki se hörgi: „istenem,
mért hagytál el engem?”*

Ha azt vágná „kora emberének” arcába, hogy úgy ölt, mint az állatok, bármily pontosan néven nevezné a fasizmus korának elállatiasodását, alig figyelnenk jobban rá, mint egy vezércikkre. De mit is mond?

*Megint csak öltél,
mint annyiszor eddig, mint atyáid, mint ahogy
öltek
az állatok, melyek először láttak téged.*

És itt már egy mélyen intellektuális viszonyítással összefüggésbe hoztuk szemünk előtt az egész történelmet az embernek a földön való megjelenéséig. Itt már legmélyebb ösztöneink mélyére kell pillantanunk. Meddig is? Még csak nem is a bennünk lakozó ősemberig. Nem is a szemünkkel látott állatokig. Hanem legősibb őszünk iszonyodó szeméig, amellyel a számunkra már mesebeli ősz szörnyetegek látványára ocsúdott.

Korunk barbárságát versek során át ebbe az emberi őskort idéző bibliai nyelvrétegbe ágyazva mutatja fel, mint ha a föld rég betemetett üregeiből tárná fel archaikus és anakronisztikus jellegű, egészen addig a hatalmas képig, melyben az atom mint a pusztulás Bárkája rémlik fel előttünk, és holtak írnak holtaknak új törvénytablákat.

Azzal, hogy mindennapjaink eseményeit a legősibb emberi mítosz távlatába helyezi, a költő történelemmé avatja a legjelentősebb pillanatot, azt, amelyet éppen élünk, megteremtve számunkra az emberi folyamat folytonosságát. Azt avatja költészetté, ami az emberi tudat legsajátabb vívmánya: a történetiséget.

Ennek a megvalósítása áll – így vagy amúgy, a változó nemzeti hagyományok és társadalmi viszonyok különböző formái között – a modern költészetért vívott harc középpontjában mindenütt. Ez állt középpontjában annak a sajátos, sokáig magányos, mára már társakat – és elismerést – kivívó küzdelemnek, amelyet Quasimodo több évtizede folytat a maga költészete és az egész olasz költészet megújításáért. Ritka tudatossággal meg is fogalmazza ezt verseinek svéd kiadásához írott előszavában: Első verseimtől legújabb költeményeimig szakadatlan érlelődés tapasztalható a nyelv minél nagyobb konkrétsége irányában. A nyelvnek e „konkrétsége” valójában túlmutat a nyelven: a nyelv mögötti, a nyelvet teremtő, a nyelvnél homályosabb, világossá csakis a nyelv által tehető szemléleti mélyrétegekben valójában ama történelmi látás megszerzését jelenti, amely Quasimodo költészetének utolsó szakaszában oly fényesen érvényesül. A költő ezt is jól tudja. Egy másik értekezésében, melyet 1956-ban megjelent kötetéhez fűz, világosan látja a nyelvért vívott harc összefüggését... de adjuk át neki a szót: Az új nyelv keresése, ebben az értelemben, egybeesik az ember szenvedélyes keresésével: lényegében a háborút megszenvedett ember újjáépítésével, ennek az embernek újjáteremtésével... Hogy ez éppen a sajátos olasz körülmények között, amelyekre a fasizmus leghosszabb uralma vetette árnyékát, mit jelentett, arra itt éppen csak utalni lehet. A fasizmus – éppen, mert semmiképp nem helyezhető el az emberiség fejlődésében, mint e fejlődés szerves láncszeme – a

vele tehetetlenül szembenálló értelmiséget menthetetlenül a történetietlenség különféle „menedékeibe” taszítja. A fasizmussal szemben le kell mondani a történelmi látásról, vagy teljes egészében élni kell vele, aminek lehetőségét viszont csak a történelmi materializmus valósítja meg. Ennek a lemondásnak változó formái a „tisztá”, „abszolút” stb. költészet különféle irányai. Köztük legfőképpen az olasz ermetismo, amelyből Quasimodo is indult, s amelynek, költői gyakorlatában és elméletében egyaránt, végső felszámolója lett. A felszámolásnak ezt a hosszú folyamatát (melyben a harcot nemcsak kifelé, befelé, önmagával is kellett vívnia), mely az Ellenállásban és azóta összefonódott a valóban „történelmi” erővel. Quasimodo elszigetelten, magányosan, sokkal előbb, a fasizmus legsötétebb éveiben kezdte el. Fordításokkal kezdte, mint nem egy irodalmi forradalom azelőtt is (s nyilván a jövőben is) mint nálunk a nyelvújítás (amely ugyancsak nem csupán nyelvet újított) vagy a század elején megújuló magyar költészet (amely szintén a maga eredeti mondandójához köszörülte eszközeit). A görögökkel és latinokkal való foglalkozás közben nőtt bennem egyre a hitelesség, amellyel a világot ábrázolni tudom – írja erről. Nem „menekült” az antikokhoz: segítségül hívta őket: a maguk idejében a nyelvi és emberi konkrétság, a történelmi realitás óriásait a körülötte gomolygó költészet hagyományos Árkádiájának ködösen harmonikus homályával szemben. A mi költői hagyományunk – ismerte fel, nem kis bátorsággal – a külföldi olvasó előtt mindig kész formulák áthatolhatatlan halmazának tűnt, amelyben az ember legjobb idejét elégikus játékokra vesztegeti, amiknek semmi közük a természetéből folyó hiteles szenvedélyekhez. E költői hagyomány, amelynek legújabb, szinte teljhatalmú formája éppen az ermetismo volt, rá is ragasztotta Quasimodóra s a vele tartókra a címkét: új, konkrét költészetüket „fordításszerű”-nek nevezte, formájában a nemzetet őrző, lényegében a kor emberi problémáiról elmaradt provinciálistizmus nevében. De mikor neki épp ez volt minden törekvése: lefordíthatónak lenni, nemcsak idegen nyelvre, hanem általában az emberek nyelvére, olyan költészetet teremteni, amely feleletet ad és kérdéseket tesz fel az embernek! És szép szava: az embert újjáteremteni – rifare l'uomo – amellyel a költészet célját 1946 óta meghatározza – együtt cseng a marxi „megváltoztatni a világot” és a rimboud-i „átalakítani az életet” korunk előtt is álló nagy parancsszavaival.

Az ember újjáteremtése, e költészet értelme szerint, mindig az időben, a mozgó és miáltalunk létező idő által történhet csak. S ahogy a holdrakéta felrepítése általa

nyerte el teljes költői jelentőségét, hogy összekapcsolódott a legrégebbi múlttal, a mai élet mindennapos, de éppen többek között a holdrakéta megszületésének idején mélyen anakronisztikus jelenségei a jövővel való költői konfrontációban válnak igazán önmaguk jelképévé. Elég egyszerű dátum a versben:

*ezerkilencszázötvenhat
december huszonegyedikén,
mikor leszállt az esti szürkület*

hogyan az egyszerű köznapi szenzáció, a mindennapos „rendőri hír” (két fiatalember minden ok nélkül, brutálisan megölt egy szerelmespárt), éppen a nap és óra e pontos és szenttelen megjelölésével kiugorjon a mindennapok szürkéségéből, s megint csak történelemmé legyen, valamivé, aki akarva, nem akarva a miénk, elhanyagolhatatlan része az életnek, nem lehet állást nem foglalni vele szemben vagy mellette: az idő egy darabjává, amely, mint minden darabja, öntvény; fel lehet fedezni rajta a finom erezetet, ahol múlt és jövő kényesen egybeforr. – S íme, a mulató kigyóembere sem akárhol végzi önmagát és az embert lealacsonyító, szomorú és elszomorító gyors mutatványát; nem pusztán egy homályos kis bár unt habitúéi előtt, hanem a világ kellős közepén, mindnyájunk szeme láttára, abban a vakító fényben, amely semmi mellett nem enged „csak úgy” elmennünk, amely mindent a maga teljes emberi jelentőségében villant meg: amely abból a tényből sugárzik, hogy

az atom-civilizáció tetőpontjára ért.

Az új holdhoz Quasimodo utolsó kötetében nem sokkal e Majdnem epigramma című vers után következik (mellesleg: amaz is „majdnem”, ha nem egészen, epigramma, mint ahogy az epigramma egy sajátos változata tekinthető a költő fő műfajának), s nyilvánvalóan erre is felel. Mint ahogy felelt már a bibliai utalásokra épült versek idézett (és még hosszan idézhető) sorozatára. S mint ahogy még annyi mindennel együtt cseng a Quasimodo teremtette, bonyolult visszhangokkal zengő, remek akusztikájú költői színpadon. Azzal a biztonsággal, amelylyel az „új” holdat elhelyezte az égbolton s a világtörténelemben, de mindjárt úgy, hogy egyben a mai embernek a saját történetéről való képzeletvilágában is elhelyezte, abban a rezonancia-közegben, ahol hangjai és felhangjai a legtisztábban érvényesülnek – elhelyezte saját költészetének kiteljesülő csillagrendszerében is: a számtalan kisebb-nagyobb, régi csillag és főként hold között, amelyet

verseiben kezdettől fogva oly bőségesen csillantott meg (többször talán, mint a világ bármi más látványát), s amelyek most rejtélyes s pontos vonzataikkal biztosítják többé ki nem zökkenhető helyét a költő művében. És az olvasó emlékezetében is. Ahogy az újonnan felrepített hold hasonlatossá vált mindazokhoz,

*melyek forogtak
a világ teremtésétől fogva.*

éppúgy hasonlatos ez a vers is ahhoz a régihez, ahhoz a legrégebbek közül valóhoz, amelyben a költő az éjszakai Piazza Navonán merengett:

*S szemem összekötötte egyenes vonalakkal
és körívvel a csillagokat,
ugyanazokat, melyeket gyerekkoromtól fogva
követtem.*

A kötet, amely Quasimodót a magyar közönségnek bemutatja, Szabó György szerkesztésében, válogatásában, a költő pályáját érdekesen vázoló előszavával, az összes versek mintegy négyötöd részét tartalmazza. Képes Géza út-törő munkát végzett e rendkívül nehéz költő átültetésével. Munkáját megbecsüléssel kell fogadnunk, ha a munka módszere előtt bizonyos értetlenséggel kell is megállnunk. A magyar versfordítás hagyományát és lehetőségeit tekintve, melyeket – ha paradoxon is – méltán sorolhatunk a magyar költői nyelv sajátos nemzeti jellegeinek körébe, érthetetlennek látszik, hogy egy költő s a magyar verselés oly kitűnő művelője, mint Képes, önszántából lemondjon arról, ami éppen a magyar versfordítás mesterek által kimunkált és szentesített vívmánya: a formahű fordításról. Alig lehet követni azt a gondolatmenetet, amelynek végén a fordító e döntésre juthatott. Quasimodo többnyire szabályos endecasillabóit (amelyeknek a trochaikus végződésű ötödféles magyar jambus felel meg, mint Babits Dante-fordításában) szabálytalan ritmusú és szeszélyes szótagszámú szabad versben adja vissza. A magyar költészetben a szabad versnek oly kevés a hagyománya, hogy még inkább érhető, ha a fordító az idegen szabad verset kissé szabályosabb formával helyettesíti. Saját görög és latin fordításairól szólva írja Quasimodo, hogy azokban az vezette, hogy: ... a filológia segítségével is áttörje a filológia homályát, vagyis a szó első hozzávetőleges megközelítéséről áttérjen a szó szenvedélyes költői értékére. Nem valamiféle „költői szóhasználat”, hanem a szó konkrét értékének értelmében, amely a felidézett tárgyat nem utalásokban, hanem vízióban

ragadja meg. Nos, magyarul a nem formahű, szabályos verset szabad verssel helyettesítő forma éppen a szenvedélyes költői értékről a pusztán filológiai megközelítés irányában halad visszafelé. Ami pedig még filológiai értelemben sem teremt nagyobb pontosságot, a költészet belső dialektikája folytán: éppen fordítva. A pusztán „tartalomnak” is vannak olyan részei, amelyek csakis a hozzátartozó formában valósulhatnak meg. Csak egyetlen példát. A Párbeszéd című vers itt következő két sorából:

*O non eri Euridice? Non eri Euridice!
Euridice e viva! Euridice! Euridice!,*

nem valami fordítói hanyagság vagy véletlen folytán maradt pusztán ez az egy sor:

*Ó, nem te voltál, Euridice? Nem te voltál,
Euridice!,*

hanem a dolog természetéből fakadóan. A névnek ez az ötszörös ismétlése, további fogalmilag meghatározható mondanivaló nélkül, a szabadversben, amelyet nem repít a vers ismétlődő szabálya, fölöslegesen prózaivá, valóban nemcsak a prózai értelmet tekintve, hanem költői értelemben is értelmetlenné válna, pedig az eredeti versnek itt éppen az ismétlésben van a fő költői értelme.

De nemcsak ilyen „tartalmi” hűtlenséget eredményez a vállalt formai hűtlenség. Elesik a forma külön mondanivalója is. Quasimodo gyakran él azzal az eszközzel, hogy szabályosan ismétlődő tizenegyeseit a vers végén vagy egy-egy fontosabb nyugvópontján egy rövidebb, zenei rácsapással hirtelen rövidülő sorral zárja le. Így fejeződik be a Majdnem Madrigál:

*E l'uomo che in silenzio s'avvicina
non nasconde un coltello fra le mani,
ma un fiore de geranio.*

A fordítás amúgy is szabad szótagszámú sorai között ez a zenei lezárás természetesen elsikkad. Akárcsak a meg-rázó auschwitzi versnek az a remekbe vésett metaforája (maga is külön kis érem), amelyben így nevezi az áldozatot:

medaglia di silenzio.

Rímet Quasimodo alig használ. Az olvasó számára éppen ezért külön értelmet nyer az a két kis háromsoros vers, amely egymás mellett, szinte egymás párjaként, mindegyik mintha csupán egy rímre volna építve. A fiatal

költő híres verse, mely első komoly gyűjteményének címét is adta, az Ed e subito sera (És hirtelen leszáll az este), olyannyira az élesen kicsengő terra-sera rímre épül (mint ahogy párja, az Ámen fehérvasárnapra a Sigmore-dolore rímre), hogy Aragon, mikor egy cikkében idézi, külön magyarázkodni kényszerül a francia olvasó előtt, amiért a vers e rím nélkül (franciául nemigen lévén lehetőség a rímes fordításra) létének értelmét veszti el. Franciául talán valóban kénytelen elveszteni. De magyarul egyenesen vétek nem megkeresni ezt az elvesztett kincset, akár milyen nehézséggel jár is.

Lehetséges, hogy Képes azért mondott le a szabályos sorokról, mert azt akarta érzékeltetni, hogy Quasimodo endecasillabói egy nagy nyelvi és verselésbeli forradalom utáni állapotot képviselnek, a szabad vers uralma utáni visszatérést a hagyományos versformához. Csak-hogy ehhez hasonló folyamat csaknem minden európai költészetben végbement, a francia alexandrinus ugyanúgy életképtelenné vált egy időre, s ugyanúgy támadt fel újra phönixként megújulva, mint Quasimodo kezén az endecasillabo. S a „Nyugat” utáni magyar ötödfeles jambus ugyanúgy nem azonos a „Nyugat” előttivel.

Annál sajnálatosabb Képes fordításának ez az alapvető hibája, mert hiszen pusztán egy hibás elgondolás kötötte meg a költő kezét, aki minden készségnek birtokában van a teljes értékű fordításhoz. Munkája így is értékes, különösen ott, ahol az eredeti is szabad ritmusokkal játszik, megcsillogtatja e nemes költészet minden bonyolult szépségét, de véglegesen megnyugtató megoldásnak mégsem érezhetjük. Kicsit azokra a korai Eluard-fordításokra emlékeztet, amelyek fel sem tételezve a szürrealista költőről a hagyományos formák használatát, tökéletesen szabályos mértékű sorait magyarul mindenféle tőle idegen estlegeségek „szabadságába” kényszerítették.

*Salvatore Quasimodo 50 éve, 1959-ben kapott Nobel-díjat.
Somlyó György írása 1961-ben jelent meg.*

NÉHÁNY SOR SOMLYÓ GYÖRGY TANULMÁNYÁHOZ

Ez a nagyobb lélegzetű dolgozat Quasimodo Nobel-díjjal való kitüntetése után íródott. A latin műveltségű Somlyó György, aki Francia- és Olaszországban is élt, kivételes affinitással „lát bele” költőtársa életművébe, és – bár nem minden frappáns elmélkedés nélkül a díjat odaítélő bizottság „ingázó ítéleteivel” szemben – biztos kézzel helyezi el őt korunk (kora) nagyjai közé.

Költő ír költőről, méghozzá a kihívó kor sorskérdéseire adandó válaszok ügyében rokon lelkűről.

Költő érteti (és magyarázza) meg, hogy miként lehet, hogy ugyanaz a szerző, aki pályája javában az anyagi törénésektől elfordult, „hermetikus” műveivel tűnt ki, egyszer csak tényszerű, elkötelezett: egyenesen „pártos” versekben fogalmazza újra önmagát és az – addig elmellőzött – világot. És neki elhisszük! Olyan empátiával, hittel és szenvedéllyel mutatja fel megannyi érvét, hogy elcsitítja bennünk az utókor emberének kételkedését: mesterséges bolygók? Ugyan: már több van belőlük, mint a természetesből!... És van űrszemét, és van világháló, globálisod, kettétört ország. És volt, de ők nem tudták: Molotov-Ribbentropp paktum, és Gulág és Katyn!...

Mindez természetesen nem változtat a „korunk barbársága” elleni, cselekvő humanizmus értéken és mindenkori időszerűségén. (Legfeljebb talán nem Marx-módra „változtatjuk meg a világot”...)

Izgalmas a (Képes) fordítást méltató / bíráló fejezet. Somlyó rendkívül termékeny, nagyszerű fordító volt; e munkásságát számos ország ismerte el díjakkal, színmű átültetései mindmáig jelen vannak színpadjainkon. Meggyőző érvekkel támasztja alá, hogy miért kellett volna megtartani az eredeti vers jelentést hordó és zenével teljes ritmikáját és rímeit az erre, a franciánál sokkal alkalmasabb magyar fordításban. Csak sajnálhatjuk, hogy nem alkotott maga néhány pozitív példát (ám ez a kötet megjelenésének alkalmakor érthető).

Az esszé nagy értékeként kell kiemelnünk a sok Quasimodo idézetet, amelyek – vallomásként – gazdagítják az e tájon már két évtizede familiáris költő ismeretét. (Ne feledjük: ugyanebben az évben, 1961-ben írta – Moszkvából jövet – a füredi fácskához címzett versét, amelyben a korban merész megbecsüléssel állt ki „e büszke föld sokat szenvedett népe” mellett!)

A méltató csak örvendhet, hogy az évfordulón egy ilyen mélyen értő, nagy ívű tanulmányt, igazi Quasimodo-prezentációt ajálhat az Olvasó figyelmébe, azt kívánva, hogy minél több gondolata találjon benne rezonanciára.

Báger Gusztáv

TEXTUS KELETKEZIK

*kisétál a ház a hegy belsejéből
de nem az ablakon át
ahogy arról korábban szóltak
kiröppen a fészekből
mint egy kakukkfióka
kiugrik a fazékból
mint a szilvás gombóc*

*a ház ahol él valaki
megszületik a hegy méhében
ott benn patak köldökszinórján
keresztül lélegzik
ásványok levegőjét szívja
rögök illatával táplálkozik
és megszüli a hegy
mint egy óriás csecsemőt
a vakolat magzatmáz
köldöke vakablak
hasa a tűzfal
szíve a belső szoba
ott él az ember
aki öröktől fogva van*

*nem érthető meg
élettelen szavak által
csak metaforikusan
mint egy elemi óda
mi elhangzik egy esten
ahol felolvassák
mert a fiú a ház magja
szíve a felolvasás
hangja a hallgatóság maga*

A 2009. évi Salvatore Quasimodo költőversenyen tizenkét költő kapott díjat.
Négyüknek közöljük a versét, a többiekét lapunk ez évi negyedik számában olvashatják.

OLY KORBAN ÉLTEM

*Oly korban éltem én, mikor nem puskatussal,
mikor térkép volt az emberi táj,
cifra börtönudvaron körbe-körbe
viháncolt az erőltetett menet
gondtalan öntudattal, íme lánc-lánc,
az eszterlánci cérna nem szakad,
mozdít bokát és térdet és agyat.*

*Oly korban éltem én, mikor az angyal
a karddal már nem volt sehol, emlékeinket
szuronnyá kalapálták, a varázslat
szemfényvesztők kezéhez dörgölődött,
s naponta fiadzott csodát, az ember
akárhová emelte szemeit,
s a jók, a bölcsek szemlesütve jártak.*

*A korban s a Föld ama szegletében,
hová születtem, mélyen víz alá
nyomták fejünk, apám még fuldokolt,
én már kopoltyúval jöttem világra.
Tudtam is én, a kiskölyök, milyen
a levegő! Az is lehet, burok
védett a mélyben hallgató világban.*

*De kozmosz volt az is, benső mennyország,
honnan észrevétlen, álomba hullva
születtem férfivá. S megadatott,
hogy lássam megbolydult vizek alól
a cet hátát elővillanni – aztán
ez is alámerült, s a fürgeteg
unott szokássá lett. A kor, amelyben*

*azután éltem: különb volt talán?
Nem lettem hős, csak tettem dolgomat,
nem mostam aranyat a zavarosban,
s nem üldöztek: ennyi arra elég volt,
hogy vágtazhassak – tán fogadtak is rám.
Nem puskatus, szögesdróttal szegett
tölgykerítés. Itt élhetnél te is.*

*Büszkék lennénk rád: értünk dolgozol,
de hangodat ünneptelen ricsajban
csak aki közeledben, hallaná,
ki szavaid magában őrzi még,
s nem vakítja el tarkódra irányzott
reflektorfény. Ellennél itt, közöttünk:
akadna hely a holtak táborában.*

*De te, jeltelen, temetetlen - élsz!
Az ájult Szerbiából hangodat
szárnyára kapja a hatvanöt év,
mint akit szárny emel itt vagy, fölöttünk
virrasztó éji felleg. Visszhangjára
a dörrenésnek rebbenés felel,
s koppan a bot a vándorok kezében.*

SAJTÓ

*Mi csak szorongunk, veszélyt érzünk kint-bent,
de szépen élünk: képen látunk mindent.
Mi éppen élünk, nem is élünk tényleg:
csak azok élnek, akik írva élnek.
Csak ők, kiket az Írás kőbe vésett.
Mi sodródunk, nem értjük az egészet -
de története van minden papírnak.
Annak van sorsa csak, akinek írnak.*

*Más eljártssza, mit véletlene ráoszt.
Hogy megszoktuk már az otthonos káoszt!
A híradóban egyfolytában ölnek,
a filmsillagok fényben tündökölnék,
a reklám csupa mennyei ígéret,
csak kívánd meg, és megkapod, ha kéred,
a kripta falát lefestik, ha nyirkos,
a krimiben megbűnhődik a gyilkos.*

*A kisgyerekre ráesett a sírkő.
A terhes nőt elgázolta az autó.
A háború, a földrengés, a tűzvész.
Egy szökőár, és nyolcszázézer elvész.
Versenyt tarol a tűz, az ég, az ember,
ez késsel döf, az meg lesújt és rombol.
Miért hagy ennyi szörnyűséget Isten?
Hogy megírassák azután a Blikkben.*

*A balvégzetről bugyborog a bulvár –
kitapogatja odalént a bűvár,
mit lenn az éhes, síkos fogú hal lát:
a ronggyá ázott, puffadt hasú hullát,
mi két hónapja szép mosolyú lány volt,
még vadul csókolt, még vadabbul táncolt,
de a korláton magát átvette,
és összezapott a hullám felette.*

*Már ismerjük mind, arcról, névről, képről,
a család semmit nem ért az egészből,
de róluk beszél boltos, fodrász, taxis,
a riporter szól: mitől olyan faksznis?
Ha ölsz vagy halsz, a fél világ hall rólad,
és rejtegetett titkaidra rálát,
s hogy szétszedhessen téged minél jobban,
a képed nézi tévében és lapban.*

*A gyilkost, aki kiflit eszik tejjel,
a csecsemőt, akit kidobnak éjjel,
az őrt, aki üt, és azután kérdez,
a haldoklót, ki mindent összevérez,
a celebet, ki azt hiszi, hogy sármőr,
a politikust, aki tiszta sár már-
a szokott műsor, híg, érzelmes esztrád -
szakadt a függöny, síkosak a deszkák.*

*Mégis: az élet mítosz és legenda.
Van áldozat, és gyilkos, és gyehenna.
Mint zsákba, egymás vaksorsába varrva
elásatnak az újságlap-avarba -
ez marad róluk az utolsó írás.
A földből hosszan felhallszik a sírás.*

*Ki beszél értük? Ki hallja meg őket?
Ki vigasztal meg árvákat, szülőket?
Ki érti meg a sorsukat? Akad, ki
képes a sárból sírkövet faragni?
Nem. Az embernek sziklahite nincsen.
Ő cikket ír csak – sorsot írjon Isten.*

Boda Edit

NAGYCSÜTÖRTÖK DÉLUTÁN ÉS ÉJJEL

Egy fénysugár szárnyat szab az égi kóbor kutyának.

Sánta, lomha, Isten házából elcsapott.

Néha kocot vetnek eléje az angyalok.

Fakad a japánbirs,

Krisztus virraszt a Kertben,

és csak ez a kutya, ez a csillagrühes van vele.

BÁL AZ UNIVERZUMBAN

A bál is mém: önmagát korokon át reprodukálni képes kulturális gondolat. Szociokulturális jelenség formájában leképeződő spirituális minta.

És ha valaki azt mondja: ugyan kérem, a bál nem más, mint piactér, egy olyan mező, amelyben néha ártatlan, néha meg veszedelmes viszonyok, illetve érzelmek és érdekek súrlódnak vagy csapnak össze vagy oltják ki egymást, egy placc, amelyen az aktuális párkapcsolati kereslet és kínálat adnak egymásnak találkozókat – akkor sem kerülhető meg a kérdés: rendben van, de ha az is, miért éppen ilyen? Miféle valóság nemesedett, szublimálódott, absztrahálódott éppen ilyen fajta zenévé, tánccá, koreográfiává, szertartássá? Miféle világrend ritmusát, miféle kozmikus dramaturgia dinamikáját őrzi a bál, amelyben annyi kisasszony, annyi asszony, annyi dáma és delnő és annyi úr és ficsúr és gavallér kering a csilláros boltozatok alatt, egymásba feledkezve, vagy sasszemmel mérgetve a lehetséges zsákmányt és a lehetséges riválisokat...

Vajon miért nem képzelhető el olyan bál, amelyben rövidnadrágos urak táncolnak matróztrikós, strandpapucsot viselő hölgyekkel?

Akkor már inkább meztelen hölgyekkel, hiszen nem lehet véletlen az az ősi poén, hogy egy szép nő legszebb ruhája: ha nincs rajta semmi. (Ugyanez borász-zsargonban: a cabernet franc olyan, mint egy meztelen nő. A cabernet sauvignon: ugyanő, felöltöztetve. A kettőből készült cuvée kihagyhatatlan!) Bulgakov Mesteri (és Margaritás) regényének huszonharmadik fejezetében a bálozó hölgyek ruhátlansága magától értetődő:

Bál a sátánál

„- Kezdődik a bál!!! - ordította el magát a kandúr; Margarita felsikoltott, és egy pillanatra behunyta a szemét. A bál egyszerre fény, hang és illat áradatával zuhant reá. Korovjov karon fogta, és trópusi erdőbe vezetete. Zöld farkú, piros mellű papagájok ugrándoztak, röpködtek körülötte, és a liánokba kapaszkodva rikácsolták: - El vagyok ragadtatva!

Alattuk frakkos férfiak fehér ingmelle, fekete válla. Margarita ekkor megértette, honnan szól a báli muzsika. Trombitaharsogás zúdult reá, és a feltörő hegedűhangok áradata úgy áramlott testébe, mint a friss vér. Másfél száz zenész játszott a polonézt.

A zenekar előtt álló frakkos karmester Margarita láttára elsápadt, elmosolyodott, és keze intésével felállította az egész zenekart. A muzsika egy pillanatra sem szakadt meg, a zenészek most már állva ontották Margaritára hangszereik lelkesítő áradatát. A karmester most hátat fordított zenészeinek, és karját kiterjesztve, mélyen meghajolt Margarita előtt; Margarita mosolyogva intett feléje.

- Nem elég, nem elég - sügta Korovjov. - Mondja neki: „Köszöntöm, keringőkirály!”

Margarita szófogadóan odakiáltott neki, és meglepetten tapasztalta, hogy hangja zeng, mint a harangzúgás, túlharsogja az egész zenekart. A karmester összereszt boldogságában, és bal kezét szívére szorította, a jobbal azonban tovább lengette fehér vezénylópalcáját.

- Ki a karmester? - kérdezte Margarita már elhaladtában.

- Johann Strauss! - kottyant bele a kandúr. - Akasszanak fel folyondárral a trópusi erdőnkben, ha valaha volt már bál, amelyen ilyen zenekar játszott!

A következő teremben nem voltak oszlopok, ahelyett az egyik oldalon vörös, rózsaszínű és tejfehér rózsák sorfala állt, a másikon pedig dús japán kaméliák. A két virággal között három szökőkút játszott sestetegve, három medencében bugyborékkolt a pezsgő, az első medence áttetsző, ibolyaszínű volt, a második rubinpiros, a harmadik tiszta fehér kristály. A szökőkutak közt vörös turbános négerek sűrögtek-forogtak, ezüstmérőkkel merték a medencékből a pezsgőt lapos serlegekbe. A rózsás virággalban rés nyílt, s azon át látszott, hogy vörös fecskéfarkú frakkos ember buzgólkodik ott az emelvényen, előtte tűrhetetlenül hangos jazzband harsogja muzsikáját.

Most vakító fényáradat öntötte el a csarnokot, szőlőfürtöt formázó kristálycsillárok árasztották.

Margarita a magasban, közvetlenül a lépcső fejénél állt, előtte indult a szőnyeggel borított fejedelmi lépcső. Lenn, olyan messze, mintha megfordított látszövön át nézné, portásfülkét látott, meg egy elképesztően óriási méretű kandallót, melynek hideg fekete száján bizvást befért volna egy öttonnás teherautó.

- Éjfélig már csak tíz másodperc van hátra - mondta Korovjov. - Mindjárt kezdődik.

A lépcsőn most már nyüzsgött a nép. Minden lépcsőfokra jutott egy-egy frakkos férfi - messziről teljesen egyformának látszottak -, s mindegyiknek partnernőül egy-egy anyaszült meztelen hölgy, csupán cipőjük meg toll fejdíszük színe különbözött.

- Ez itt egy kellemetlen nőszemély - mondta Korovjov most már hangosan, nem suttogva, mert tudta, hogy úgyszemint hallják meg a lármában. - Rajong a bálókért, és örökké a zsebkendőjéről panaszkodik.

Margarita megpillantotta a felfelé tartó vendégek közt azt, akire Korovjov célzott. Húszéves forma, feltűnő szépségű fiatal nő volt, de tekintete riadt, tolakodó.

- Nagy örömömre szolgál, királynőm, hogy eljöhettek a telihold ünnepére rendezett bálba!

- Én is örülök, hogy látom - felelte Margarita. - Nagyon örülök. Szereti a pezsgőt?

Most már szakadatlan áradatban hömpölygött a vendégsereg, megostromolta a lépcső pihenőjét, ahol Margarita állt. A frakkos férfiak közt meztelen női testek közeledtek Margaritához, fehérek és kreolok, kávészínűk és ébenfeketék. A százféle árnyalatú - vörös, fekete, gesztenyebarna, lencsőke - hajzatban drágakövek tündököltek, villództak szikrát szórva a fényáradatban. És a férfiak rohamosztagát is mintha fénycseppekkel szórták volna be, úgy villogtak a hófehér ingmelleken a briliáns inggombok.

A teremről suhogás hallatszott, mintha nagy szárnyak sürolnák a falat, és Margarita megsejtette, hogy a megszámlálhatatlan vendégsereg táncol odabenn; úgy tetszett, még a márványmozaik és kristálypadló is ütemesen lüktet eközben.

Térde rogyadozott, attól félt, egyszer csak sírva fakad. A legnagyobb szenvedést a jobb térde okozta, azt csókolta meg minden érkező, és térde feldagadt, bőre megkékült annak ellenére, hogy Natasa illatos folyadékba mártott szivaccsal többször is megdörzsölte. A harmadik óra vége felé Margarita reménytelenül meredt maga elé, de egyszer csak megrezsent örömeiben: a vendégek áradata lassan ritkulni kezdett.

- A báli törvények mindenütt érvényesek, királynőm - sügta Korovjov. - A hullám apadni kezd. Fogadni mernek, az utolsó perceket szenvedjük végig. Amott a brockeni gézengúzok, mindig utolsónak jelennek meg. Látja, ott vannak... Két részeg vámpír... csak ennyien volnának? Nem, ott van még egy... nem, kettő!

A lépcsőn már a két legutolsó vendég jött felfelé.

A tükörfényes padlón számtalan pár siklott, hallatlanul ügyes, hibátlanul tökéletes mozdulatokkal, mindig egy irányba; közeledve, mint a fal, szinte elsöpörtek mindent, ami útjukat állta. A táncoló sokaság felett eleven atlasz-selyem pillangók lebegtek, a mennyezetről virágosó hullott. A villany kialudt, helyette az oszlopfőkben miriádnyi szentjánosbogárka gyúlt ki, s a levegőben lobogó lidércfények úsztak.

Az egyik teremben oszlopokkal körülvelt óriási medencét pillantott meg. A közepén gigászi fekete Neptun fröcskölt szájából széles, rózsaszínű sugarat. A medencéből pezsgő mámorító illata áradt. Ebben a teremben fesztelen vidámság uralkodott. A hölgyek gavallérjuknak vagy a törülközőkkel ide-oda futkosó négeknek adták át retiküljüket, és sikoltva, kacagva ugrottak fejest a medencébe, gyöngyöző pezsgőoszlop csapott fel a nyomukban. A medence kristályfeneke alulról volt megvilágítva, a fény áthatolt a folyadékon, s a benne úszkáló női testek ezüstösen csillogtak. Teljesen lerészegedve kapaszkodtak ki a medencéből. Az oszlopos terem visszhangzott a jazzbandet is túlharsogó kacagástól.

Margarita már szédült a pezsgőszagtól, és el akart menni, amikor a kandúr valamit mesterkedett a medencénél, és mutatványával felhívta magára Margarita figyelmét. Halk búvászavakat mormolt Neptunus ábrázata előtt, és a pezsgő abban a minutában fröcskölte, tajtékozva kiáradt a medencéből. Neptunus pedig másféle, nem pezsgő, nem habzó, sötétsárga folyadékot kezdett köpni.

- Konyak! Konyak! - sikoltoztak, visítottak a hölgyek, és hanyatt-homlok menekültek a medence széléről az oszlopok mögé. A medence percek alatt színültig megtelt, a kandúr háromszoros szaltóval fejest ugrott a hullámzó konyakba. Prüszkölve mászott ki belőle, nyakkendője félrecsúszott, bajszáról leázott az aranyozás, és látcsővét is elvesztette. Példáját csak egyetlen párocska merete követni: az a bizonyos fantáziadús szabónő és gavallérja, egy fiatal mulatt.

Margarita utóbb már nem emlékezett rá, ki segítette neki felkapaszkodni a terem közepén emelt dobogóra, de amikor felállt rá, meglepetten hallotta, hogy valahol éjfélet kongatnak - holott számítása szerint az éjfélnak már réges-régen el kellett múlnia. A láthatatlan óra utolsó ütésével némaság szállt a vendégseregre.

És ekkor Margarita újra megpillantotta Wolandot. Abadonna, Azazello és néhány Abadonnához hasonló, de fiatalabb fekete alak kíséretében érkezett.

Az is meglepte Margaritát, hogy Woland a bál e végső, ünnepélyes pillanatában ugyanolyan lomposan jelent meg, mint ahogyan a hálósobában látta. Ugyanaz a mocskos, foltozott hálóing lógott a válláról, lábán ócska, elnyútt házipapucs. Spádét hozott ugyan magával, de a hüvely nélküli kardot sétapálcául használta, reá támaszkodott.

- Egészségükre, uraim - mondta Woland, fölemelte a serleget, és ajkához érintette.

Ekkor történt a metamorfózis. Eltűnt a foltozott ing, a rongyos papucs. Woland fekete köntösben állt a terem közepén, derekára övezett damaszkuszi karddal.”

(Bulgakov: A Mester és Margarita. Részletek a 23. fejezetből Szöllősy Klára fordításában.)

Két textus is eszünkbe jut a Sátán moszkvai báljáról a Szadovaján. Egyik: Mátyás és Beatrix esküvője. A budai várpalota lovagtermének falait aranyfüggönyök, továbbá arannyal átszótt és igazgyöngyökkel díszített menyegyzetkárpitok és vörös függönyök borították. A palotacsarnok közepén egy nyolcemeletes pohárszékre helyezték a tálakat, kancsókat, kupákat, serlegeket. A királyi pár asztala előtt egy háromszáz font ezüstből készült kuttat helyeztek el, de a levegőbe felfüggesztettek egy ezüst hordót, ebből is bort csapoltak. „A királyt és a királynét Hinkó, Podjebrád György cseh király fia, a bosnyák király s Szilézia fejedelme által vezetve magyar bárók szolgálták ki.” A tánczenét olasz muzsikuskok szolgáltatták.

Így jegyezte föl mindezt a pfalzi választófejedelem követe.

De ez a képzettársítás (a Sátán bálja és a király menyegzője közt) nyilvánvalóan csak a felszínen, csak a kellékek és díszletek szintjén hordoz hasonlóságokat. Eszünkbe jut ugyanakkor egy másik regény is, amelyet Mark Twain írt, és amelyet a fiatal Bulgakov bizonyára olvasott. A titokzatos idegen egyik hősnője (ugyan nem bált, de) mulatságot rendez, amelyen Traum Fülöp képében jelen van az egyáltalán nem visszataszító Sátán is:

„A vendégek délben érkeztek és elárasztották a helyet. Adolf atya kis idő múlva követte őket, hívatlanul. Kémei jelentették neki, hogy sem a hátsó bejáraton, sem a bejárati ajtón nem vittek be semmilyen csomagot a házba. Belépett és látta, hogy a vendégek szép rendben esznek, isznak, és a multság a lehető legvidámabb és ünnepélyesebb. Körbekémlelt és megállapította, hogy az elkészített csemegék nagy része, és minden hazai és külföldi gyümölcs a lehető legmulandóbb fajtájú és azt is felismerte, hogy tökéletesen frissek és hibátlanok.

Ez eldöntötte a dolgot. Boszorkányság. És nem pusztán csak boszorkányság, de ennek is egy új fajtája – olyan fajtája, amiről korábban még csak nem is álmodtak. Rendkívüli találat, kitűnő találat – és ő a felfedezője! Bejelentésétől visszhangozna az egész világ, behatolna a legeldugottabb helyekre, minden népet megbénítana az elképedéstől – és magával ragadná az ő nevét is és örökre híressé tenné.

Az egész ház hajbókolt előtte, Marget hellyel kínálta, Ursula utasította Gottfriedet, hogy hozzon számára külön asztalt, majd megterítette, felékesítette és várta parancsait.

– Hozzon, amit akar, – mondta.

A két szolga utánpótlásért szaladt a kamrába, és hoztak bort is, fehéret, vöröset – mindkettőből egy flakával. A pap kevés vizet vett magához, megáldotta, majd körbehintette, jutott a flakákra is és mindenre; aztán lehajtotta a fejét és asztali áldást mondott. Kitöltött egy kupa vörösbort, felhajtotta, töltött egy másikat, majd jó étvágygyal nekilátott az ételnek.

Nem számítottam Sátánra, hiszen több, mint egy hete múlt, hogy utoljára láttam, vagy hallottam róla, de most belépett – tudtam az érzésről, habár emberek álltak előttem és nem láthattam. Hallottam, amint szabadkozik az alkalmatlankodásért; aztán menni készült, de Marget nagyon marasztalta, amit megköszönve elfogadott és maradt. Marget bevezette, bemutatta a lányoknak, Meidlingnek és néhány idősebb embernek. Suttogás hallatszott, ropogó halk beszéd:

– A fiatal idegen, akiről annyit hallunk, de soha nem látjuk, olyan sokat van távol.

– Istenem, Istenem, milyen szép – hogy is hívják?

– Philip Traum.

– Ó, hogy talál hozzá! (Tudják, Traum németül álmodást jelent.)

- Mivel foglalkozik?
- Papnak tanul, azt mondják.
- Arcán hordozza a szerencséjét – bíboros lesz még egy szép napon.
- Hol van az otthona?
- Valahol messze, lent a trópusokon, azt mondják – van ott egy gazdag bácsikája.

És így tovább. Azonnal megkedveltette magát a társasággal; mindenki égett a vágtyól, hogy megismerhesse és beszélhessen vele. Mindenki észrevette, hogy hirtelen milyen hűvös és friss lett a levegő, csodálkoztak is rajta, hiszen látták, hogy a nap ugyanúgy tűz, mint korábban és az égen egyetlen felhő sincs, de persze senki nem találta ki az okát.

Adolf atya kiürítette a második kupa bort; töltött egy harmadikat. Letette a flaskát az asztalra, és véletlenül felborította. Elkapta, mielőtt túl sok kiömlött volna, és a világosság felé tartotta, mondván:

- Milyen kár – fejedelmi bor.

Majd arcára öröm ült ki, vagy diadalérzet vagy valami, és így szólt:

- Gyorsan – hozzatok egy edényt.

Meghozták – egy félakósat. Felemelte a kétpintes flaskát és tölteni kezdte; töltötte és töltötte, a vörös folyadék bugyogva, vastag sugárban ömlött a fehér edénybe, és mind magasabbra és magasabbra emelkedett a két oldalán. Mindenki lélegzetvisszafojtva figyelt – hamarosan az edény színültig telt.

- Nézzétek a flaskát, – mondta magasra emelve – még mindig tele van!

Sátánra pillantottam, aki abban a pillanatban eltűnt. A pap felemelkedett, kipirulva és izgatottan, keresztet vetett, és bikahangján mennydörögni kezdett:

- E házon rontás és átok van!

Az emberek sírni és sikoltozni kezdtek, és az ajtó felé tódultak.

- Felszólítom e leplezett ház népét, hogy ...

Láttam Sátánt, átlátszó hártaként beleolvadt a pap testébe; majd a pap felemelte a kezét és látszólag a saját, nagy hangján megszólalt:

- Várjatok – maradjatok ott, ahol vagytok.

Mindenki megállt.

- Hozzatok egy tölcserét.

Ursula félelemtől remegve megvitte neki, és a pap beillesztette a flaska szájába, fogta a hatalmas edényt és elkezdte visszatölteni a bort. Az emberek az elképedéstől megdermedve bámultak, hiszen tudták, hogy a flaska már korábban színültig tele volt. Beletöltötte az edény teljes tartalmát a flaskába, majd rámosolyodott a szobában állókra, kuncogott és közönyösen így szólt:

- Semmiség az egész – bárki meg tudja csinálni!

Mindenhonnan rémült kiáltás tört elő:

– Ó Istenem, hát ő a megszállott! – megrohamozták az ajtót, és gyorsan eltakarodott a házból mindenki, aki nem oda tartozott, minket fiúkat kivéve és Meidlinget. Mi fiúk, ismertük a titkot, és ha tudjuk, el is mondtuk volna. De nem tudtuk. Nagyon hálásak voltunk Sátánnak e végzetes pillanatban való jó segítségével.

Marget sápadt volt és sírt. Meidling mintha megkövült volna, és ugyanúgy Ursula is; de Gottfried volt a legrosszabb – állni sem tudott, annyira elgyengült a félelemtől. Hiszen tudják, boszorkány családból származott, és nagyon rossz fényt vetett volna rá, ha az a gyanú éri, hogy megbabonázott egy papot.

Ágnes beögyelgett jámbor és naiv ábrázattal, és Ursulához akart dörgölőzni simogatásra vágyva, de Ursula félt tőle és elhúzódott, megjátszva, hogy szándékaiból hiányzik a durvaság, hiszen nagyon jól tudta, hogy az nem megoldás, ha feszült viszonyban van egy ilyen macskával. De mi, fiúk ölbe vettük Ágnest és megsimogattuk, mert tudtuk, hogy Sátán nem barátkozott volna vele, ha nincs jó véleményrel róla, és ez nekünk elegendő biztosíték volt. Úgy tűnt, bármiben bizalma volt, amiből hiányzott az Erkölcsi Érzék.”

(Mark Twain: *A titokzatos idegen*. Gergely Zsuzsa fordítása. Noran kiadó, Bp. 2007.)

Ha a spirituális jelző megkerülhetetlen is a bál eredetvidékének feltérképezésében (vagy az azirányú kíváncsiszkodásban), a szakrális szót nem írtuk le, mint ahogy a boszorkányszombatot sem. Ez a metafizikus tartalmakban gazdag két regény, a Bulgakové s a Mark Twainé, mindenesetre már rávezeti az érdeklődőt arra a hajdanvolt rituálék mentén kitaposott ösvényre, amely legújabb kanyargásában valahonnan a reneszánsz környékéről indulva jut el (a bécsi volt Anna-zárda pincéin keresztül) a balatonfüredi Anna-bálokig. A bál (is): kísérlet valami rejtjelekkel telinek a megfejtésére, a bál is tudattalan ismétlése valami régvoltnak: egy transzcendens emlék ösztönös felidézése. Hogy a gonosz Adolf atya mesterkedése az elfogyni nem akaró borokkal miféle metafizikai válasz a kánai menyegző csodájára, s hogy a Sátán unokaöccsére (aki a Sátán névre hallgat), miféle manipulatív szerep hárul ebben, most ne boncolgassuk.

Dante, a Paradicsom első énekének legelején: az emlékezet nem tudja követni az elmét, ha az túlságos közelségbe kerül vágyának tárgyához, azaz Istenhez. Jaspers, egyik előadásában: nyilvánvaló tény, hogy tudásunk számára a világ szétszakadozott. Az absztrakció kiszorítja életünkől azokat a más, hatalmas(abb) valóságokat, „amelyek azután talán sohasem tűnnek elő többé”.

Isten, Logosz, Idea, Transzcendencia, Univerzum, Más Valóságok: vajon nem erőltetett, nem nyakatekert gondolat-e a bál phaenomenon-ját az ős-valóság kertjéig visszavezetni? (Ne feledjük: Leonardo da Vinci olyan balettet írt, amely a világegyetemet ábrázolta. Talán a Máquina del Mundo, a Világgépezet megjelenítése állt szándékában, de ki zárhatná ki, hogy valójában esetleg valamiféle mandalát akart színpadra állítani.) Jaspers nem győzi buzdítani tanítványait, hogy mindig tartsák észben Kant figyelmeztetését: a jelenségek kutatása közben sohasem gondol senki a lét eredetére. Ejnye. De mi ne kövessük el ezt a hibát, és próbáljunk választ keresni rá: milyen tudatunk alatti fényeknek és az elménk fölötti milyen ideáknak projekciója a bál. Mi a bál, miért az, ami, és miért olyan, amilyen?

Itt és most biztosan nem tudjuk ezt megválaszolni. De szerényebb megközelítésben, térjünk vissza egy pillanatra addig az állításunkig, hogy a bál, mai formájában (és legalább egyik gyökerében) a reneszánszból származik le.

Ez stiláris értelemben és a külsőségeket tekintve könnyen bizonyítható. Ám itt többről van szó. Egy olyan világmépről – a kozmikus rend szintagmát használtuk – amely a Földet s vele az embert állította a Teremtés középpontjába. (Ez a modell azóta lecserélődött, bár legújabban történnek már kétségbeesett kísérletek a föld- és emberközpontú világegyetem modelljének visszaállítására.)

A bál, klasszikus formájában és alapvetően annak a kornak és annak az embernek az érzületét hordozza, akinek hajója éppen kifut a kikötőből, mert tudja, hogy a világ meghódítható; aki éppen kilép a táncparketre, és tudja, hogy minden nő és minden férfi meghódítható, mert minden mellkasban szív dobog és a szív arra vágyik, hogy meghódítsák s hogy hódítson.

A bál arra emlékeztet bennünket, hogy világunk, akár közepe az univerzumnak, akár nem, de úgy van megtervezve és felépítve, hogy az emeleten bálterem működik. Ahogyan Kosztolányitól tudjuk, Kosztolányinak egy olyan verséből, melyet mintegy száz költő és esztéta véleménye alapján a magyar költészet legszebb alkotásának nevezhetünk:

(...)

De fõnn, barátom, ott fõnn a derős ég,
valami tiszta, fényes nagyszerűség,
reszketve és szilárdul, mint a hűség.
Az égbolt,
egészen úgy, mint hajdanában rég volt,
mint az anyám paplanja, az a kék folt,
mint a vízfesték, mely irkámra szétfolyt,
s a csillagok
lélekzõ lelke csõndesen ragyog
a langyos õszi
éjjelbe, mely a hideget elõzi,
kimondhatatlan messze s odaát,
õk akik nézték Hannibál hadát
s most néznek engem, aki ide estem
és állok egy ablakba, Budapesten.
Én nem tudom, mi történt velem akkor,
de úgy rémlett, egy szárny suhant felettem,
s felém hajol az, amit eltemettem
rég, a gyerekkor.
Olyan sokáig
bámultam az égbolt gazdag csodáit,
hogy már pirkadt is keleten s a szélben
a csillagok szikrázva, észrevétlen
meg-meglibegtek, és távolba roppant
fénycsóva lobbant,
egy mennyei kastély kapuja tárult,
kõrõtte láng gyúlt,
valami rebbent,
oszolni kezdett a vendégsereg fent,
a hajnali homály mély
árnyékai közé lengett a báléj,
künn az elõcsarnok fényárban úszott,
a házigazda a lépcsõn bucsúzott,
elõkelõ úr, az ég óriása,
a bálterem hatalmas glóriása,
s mozgás riadt, csilingelés, csodás,
halk nõi suttogás,
mint amikor már vége van a bálnak,
s a kapusok kocsikért kiabálnak.
Egy csipkefátyol
látszott, amint a távol
homályból
gyémántosan aláfoly,
egy messze kéklõ,
pazar belépõ,

melyet magára ölt egy drága, szép nő,
és rajt egy ékkő
behintve fénnel ezt a tiszta békét,
a halovány ég túlvilági kékét,
vagy tán egy angyal, aki szűzi
szép mozdulattal csillogó fejékét
hajába tűzi,
és az álomnál csendesebben
egy arra ringó
könnyűcske hintó
mélyébe lebben,
s tovább robog kacér mosollyal ebben,
aztán amíg vad paripái futnak
a farsangosan lángoló Tejutnak,
arany konfetti-záporába sok száz
batár között, patkójuk fölshiporkáz.
Szájtátva álltam,
s a boldogságtól föl-fölkiabáltam,
az égbe bál van, minden este bál van
és most világolt föl értelme ennek
a régi nagy titoknak, hogy a mennynek
tündérei hajnalba hazamennek
fényes körútjain a végtelennek.
Virradatig
maradtam így és csak bámultam addig.
Egyszerre szóltam: hát te mit kerestél
ezen a földön, mily kopott regéket,
miféle ringyók rabságába estél,
mily kézirat volt fontosabb tenéked,
hogy annyi nyár múlt, annyi sok deres tél
és annyi rest éj,
s csak most tűnik szemedbe ez az estély?

(...)

már ötven éve tündököl fölöttem
ez a sok élő, fényes égi szomszéd
(...)

Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak
vendége voltam.

(Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség. Részletek.)

EGY ZÁSZLÓVIVŐ EMLÉKEI

És most a zászlóval meg is érkeztem az intézet elé. Mögöttem vonult az úttörőcsapat és a fél falu ünneplőben. Hivatalosan Állami Gyógypedagógiai Intézet és Nevelőotthon állt a bejárat zomáctábláján, de mindenki, az ott dolgozók és a falubeliek egyaránt, csak intézetnek nevezték, mintha titkoltak vagy szégyelltek volna valamit a rövidítéssel.

A rácsos vaskapu mindkét szárnya sarkig tárva várt bennünket, pedig általában zárva tartották, és csak külön engedéllyel lehetett idegeneknek belépni az intézet területére. Erre a rendre a portásfülke vigyázott, minden irányba nyitott szemeivel.

A portásfülke tulajdonképpen egy kis házikó volt, piroscserepes tetején kéménnyel, és belül minden kényelemmel felszerelve: még kurbliis telefont is, amelynek használata igen nagy respektet jelentett. Volt benne két vaságy, csíkos pokróccal letakarva. Vaskályha ontotta a meleget még a legcudarabb időben is. Jólesett megpihenni mellette, ha már elgémberedtek a tagjaim a téli csavargásban, és ha betértem, álmélkodhattam az öregek különös történeteinek. Igaz, hogy piros betűkkel virított a falra rajzszögezve, hogy: Idegeneknek a portásfülkében tartózkodni tilos! Mégis összejöttek néha hárman-négyen is egy kis diskurálásra. Meg aztán, nem voltam én idegen. Ismertek engem, mint a rossz pénz – hallottam is szerte a faluban.

Sarkadi bácsi, a rosszlábú portás már ott topogott a portásfülke előtt, várva érkezésünket. Homlokán összekuszálódtak a ráncok a meglepetéstől, amikor meglátta, hogy én vezetem a felvonulókat.

- Nocsak, miből lesz a cserebogár?! - szaladt ki a száján hangosan.

A szemem sarkából figyeltem mindezt. És ujjongó szívvel könyveltem el, hogy ő az első ember a faluban, aki elismeréssel nézett rám, amiért ilyen férfiasan viszem a zászlót a menet élén. Még jobban kihúztam magam.

Sok időm nem volt lubickolni az egyszemélyes dicsőségben, mert ahogy befordultunk az intézet kapuján, a zászlót előrecsapta a most már hátulról támadó szél. A szél rohama váratlanul ért, és jó néhány lépést előre kellett futnom, mert különben orra bucskáztam volna. Sarkadi bácsi arckifejezésére, ahogy fejcsóválva elnevette magát, már nem voltam igazából kíváncsi. Nem is néztem oda. A zászlóval voltam inkább elfoglalva. Keményen megtartottam a zászlórudat és éreztem, hogy nekem, mint szkúner-kapitány-jelöltnek egy újabb nehéz próbát kell kiállnom: a hátszél próbáját. Hogy ez hányadik lesz a sorban, azt egyelőre nem számolgattam, de felsejlett előttem valami hétpróbás, amit a nevemmel kapcsolatban olykor-olykor a faluban is emlegettek.

Ismét kívülről láttam magam, amint hátradőlve próbálok meg ellen tartani a menetirányban jóval előttem csattogó zászlónak, amely egyre csak vonszol maga után – mintha a zászló vinné Ferkót. Ilyen szerencsétlen zászlóvivőt én még egy képen sem láttam, pedig jó néhányat megnéztem, amikor tavalyelőtt vagy talán korábban(?) elhatároztam, hogy táj- és csataképfestő leszek. Ott mindegyik képen a zászlóvivő egy kissé előrehajolt, és feje fölött hátrafelé lobogott a zászló. Én is így festettem meg Bem apót, meg Gábor Áron rézágyúit és a piros-fehérvörös, cakkos szélű trikolorot (a jobb oldalon, a kép belseje felé mutatva) – a Négy nap dörgött az ágyú Vízakna és Déva közt című képeimen.

Az nem létezik, hogy a világtörténelem valamennyi csatáját ellenszélben vívták volna meg. – morfondíroztam. És mi volt az ellenség zászlóival? Valamelyiknek csak hátszélben kellett lobogni, ha egyszer egymással szemben harcoltak. És akkor azt a zászlóvivőt, akinek a hátszél jutott, azt miért nem örökítették meg azok a híres csataképfestők? – Elégedetlenkedtem, merő kollegialitásból, a hátszélben is szolgálatot teljesítő zászlóvivők nevében.

A kiskastély mellett vezetett az utunk. Nem különösebben szerettem ezt az épületet: folyosói sötétek voltak, és az egykor minden bizonnal szebb napokat látott termekből szövőgépek fenyegető csattogása hallatszott. Ott formálták az új, szocialista embertípust az intézeti nagylányokból. Legalábbis így mondták a felnőttek, akik ott dolgoztak. Hát, kemény munka lehetett, az biztos. Csak az a csattogás ne lett volna, mert az engem mindig a nadrágszűj suhintására és valamelyik csínytevésémemre emlékeztetett. El is kerültem azokat a sötét folyosókat.

A kiskastély oldalszárnyát viszont gyakran látogattam, de annak külön bejárata volt. Ott lakott Bakos Geyza bácsi, a gondnok. Már a nevét is különlegessé tette a középen álló Y. És különleges volt ő maga is. Magas férfi,

fekete bajusszal, katonás tartással. A nagykastély lépcsősorának tetején állva ő parolázott velem először azon a bizonyos délutánon, amikor megérkeztünk Tarhosra. Kézfogása határozott volt, és úgy éreztem, szeretet árad belőle.

- Hogy tetszik itt, nálunk az intézetben, Ferike? – Kérdezte, szemembe nézve. Nevemen szólított, és ez meglepett, mert addig az idegeneknek csak: - Hé, kisfű! Meg: - Mít furakodsz, öcsös?! voltam.

- Nagyon – válaszoltam a szokottnál halkabban, és ebben több volt az őszinteség meg a remény, mint a buksi fejbe vert illedelem. Keztem egy kicsit otthon érezni magam.

A hangja is különleges volt, ha hangszerhez kellene hasonlítanom, akkor szülőfalum templomának orgonája és egy mélyhegedű dallama jut először eszembe.

Később, vele együtt kóborolva ismertem meg az intézetet.

Pontosabban nem az intézetet mutatta meg nekem, hanem a kislevesben fészkelő baglyokat, a hosszú terméseiket lógató szivarfákat, a nagyödör meredek oldalát, ahonnan merészség volt szánkóval lesiklani, a barna gubacsokat termő tölgyeket, a ciszternát, amelyben egy nagy csikbogar lakott, a mogyoróbokrok egyenes ágait, melyekből nyilvesszőket vághattam, a barnafejű vizisiklót, amelyik lépteink zajára elosont a fűben, a birkózó szarvasbogarakat, az erdő nyiladéján átlopakodó őzeket, az amerikai tölgy férfitenyérszerű leveleit, az árnyas fák alatt a páfrányok zöld tengerét.

Ez nem az intézet: ez a Világ volt, amelyet a tőle kapott könyveket bújva már én népesítettem be. Megtaláltam Robin Hood terebélyes cserfáját az erdő tisztásán. A csodaszarvas nyomát követtem a zombékos réten. Indiánok füstjeleit kémleltem a horizonton. Török martalócok elöl bujkáltam a sombokrok mögött. A tó vízállását figyeltem, hogy elég lesz-e télire a Két kicsi hód-nak. Rákóczi hadnagyaként aprítottam a labancot a csalitban. Hát jó bocsátottam vízre a tenger felé.

Volt amikor azt hittem, hogy Geyza bácsi mágus, mert csoda dolgokat tudott elővarázsolni sötétkamrájában egy vörös lámpa fényénél. Azt én is láttam, hogy egy kétszemű fényképezőgépet, (amelynek szemei egymás fölött voltak) hoz magával kóborlásaink alkalmával, és veszi célba, fölülről a gépbe beletekintve, az erdő részleteit. Mégis, amikor lassan előjöttek ezek a képek a hívótálban, a derengő vörös fényben, teljesen mások voltak, mint amire én emlékeztem. Én fiatal szürke bükköst láttam, és nem láttam a nap sugarait - az ő képén szikrázva robbantak szét a napsugarak a feketén őrt álló fák között. Én láttam ugyan a virágot, de az ő képén finom párában fűdött a harangvirág, és mögötte felsejlett az erdő sötétje. De nem csak a fák, növények változtak át pillantása nyomán, hanem az emberek is. Akiket fényképezett, azoknak az arcai meséltek.

És azok az arcok közül sokan itt jöttek most mögöttem. Ő pedig, szerintem a zenepavilonnál volt, ahol majd az ünnepséget tartjuk. Hiszen az intézetben a legfontosabb dolgokat ő irányította: mikor induljon útnak, és merre menjen a barnára festett fakarusz-busz, a mosoda gépei időben legyenek megjavítva, hol kezdjek a munkások az erdő tisztogatását. Most biztosan a színházteremben irányított, hogy jó helyen álljon a mikrofon, és ne lógjanak csálén a zászlók az ünnepi dekoráción. Elképzelttem, hogy már kiment az első emeleti nagyerkélyre (mert ő oda is kimehetett), és ott vár bennünket. Én pedig itt vittem a zászlót, szembeszegülve a széllal, ezen az ünnepnapon, amely fontos esemény a falu életében is.

Saját tapasztalatom alapján most már bátran elmondhatom, hogy az összes fontos eseményt, ami Tarhoson történt ideköltözésünk óta, két nagy csoportba lehetett sorolni:

Az egyik esetben, valamilyen véletlen folytán, éppen ott tátottam a számat, vagy arra kóboroltam, de valamilyen szemtanúja voltam a történéseknek.

A második csoportba azok az események tartoztak, amelyeknek én voltam a főszereplője, és a falubeli felnőttek, netán anyám főnökei voltak szemtanúi az én csinnytevéseimnek. Volt olyan pechem, hogy állandóan a legrosszabb indulatú szemtanúkat ette arra a fene.

Anyám ezeket a különös jelenségeket csak kérdések formájában tudta feldolgozni:

- És mi a fenét kerestél te akkor ott, Ferike?

- Hát nem tejjért küldtelek el a Varga-tanyához?

- Miért kell neked állandóan ott lábatlankodnod, ahol semmi keresnivalód sincs?

- Mikor nő be már végre a fejed lágya?

- Ki mondta neked azt, hogy ilyen marhaságot csinálj?

- Hányszor megmondtam már, Ferike, hogy ...?

Fokozatosan kiderült, hogy ennek a kérdésnek annyiféle befejezése van, ahányszor csak felteszi nekem.

A sokadik, számomra mindig eléggé alapos és teljesen érthető magyarázat után, lassan költőivé váltak anyám kérdései. Nem sokkal korábban magyarázta el magyarázórán Kozma Sanyi bácsi (a később megfürdetett Kozma Gizka apukája), hogy költői az a kérdés, amelyre nem várunk választ. (A fürdetés után nem bántam volna, ha inkább ő is költői kérdéseket tesz fel).

Ezért aztán egyből tudtam, hogy mikor vált igazi költővé az anyám.

Amikor először megkérdezte:

- Hát miért ver engem az Isten ilyen égetnivaló kölyökkel?

Ezek után vártam tőle a szép verseket, de azok valahogy elmaradtak. Magyarázatként szolgálhat, hogy anyám egyedül nevelt, és helyzetét nagymértékben nehezítette, hogy az atyai pofonokat is neki kellett kiosztani. Ez még nem is lett volna baj, de a gyakorlat inkább az volt, hogy ezeket a pofonokat inkább szorozta. Nem is kedveltem meg a matematikát, különösen olyan mondatok után, hogy: - Na, ezért még otthon számolunk!

Csak példaként említem, hogy amolyan bátorságpróbaként felmásztam a lebontásra ítélt szeszgyárkémény tetejére. (Na, az is egy próba volt a hétből!) Egyedül vágtam neki a kémény belsejében sorjázó vas létrafokoknak, így szándékom rejtve maradt a külvilág számára. Ha nem lett volna bátorságom végigmenni, akkor sem tudta volna meg senki. De feljutottam, annak ellenére, hogy a szélben éreztem a kémény kilengését, „... mert az úttörő bátor és fegyelmezett.” (Mormoltam magamban, felváltva a Miatyánkkal.) Kidugtam a fejem a nyíláson és lepillantottam. Valószínűtlen perspektíva nyílt meg előttem: hangyányi emberek mozogtak lenn a cselédházaknál, és beláttam a házunk udvarába. És láttam, hogy Molnár Icu éppen ott olvasgat a kerti lócán.

Egyszerre két nagy elhatározás gerjedt fel bennem: az egyik, hogy vakmerőségemnek legyen tanúja, a másik, hogy világgá kiáltsam:

- Szeretlek, Molnár Icuuuu! – eresztettem ki a hangomat a kémény tetejéről. Semmi hatás. Rezdületlenül tovább olvasott a lócán.

Még egyszer nekiduráltam magam, és torkom szakadtából ordítottam:

- Szeretleeeeeek, Icuuuuu!

De ő csak tovább olvasott. Csalódottan másztam le a kéményből. Sejtelmem sem volt arról, hogy valaki mégis meghallotta a második kiáltásomat, és már kerekedik is anyámhoz, az intézetbe.

- Malvinka, Malvinka! Nagy baj van! A fiad a szeszgyárkémény tetején kalimpál és azt ordítja:

- Leeseeeeeek! Juuuuu!

Anyám bőven az önkéntes tűzoltócsapat szintidején belül ért a helyszínre. Igaz, nem húzta a szerkocsit. Se költői kérdés, se igazi, csak durr, két pofon két oldalról. De akkora, hogy kilengésemet még a szeszgyár kéménye is megirigyelhette volna.

Eleddig egyetlen olyan fontos esemény volt Tarhoson, amelyről lemaradtam. De legalább harminc tanúm lenne rá, hogy teljesen önhibámon kívül, pedig én mindent elkövettem. Mind a harmincan annak a Zetornak a pótkocsiján álltak, amelyik egy októbervégi délutánon nemzetiszín zászlók alatt indult be a városba. Ők voltak a tanúi annak, hogy éppen kapaszkodtam fel én is a pótkocsira, amikor hirtelen valaki alulról megfogta mackónadrágos lábamat:

- Hova igyekszel annyira, Ferike?! – hallottam anyám hangját a hátam mögül.

- Megyünk, Anyuka, Békésre. Leverni a vörös csillagokat! – kiáltottam vissza büszkén.

- Leverek én neked akkorát, hogy száz vörös csillagot fogsz látni! – szorította még erősebben a bokámat.

- Jössz le azonnal! - és már húzott is lefelé a nadrágomba kapaszkodva. Én meg engedelmesen követtem a mackónadrágot, mert éreztem, hogy hülyén néznék ki egy szál gatyában a pótkocsi magasítójába kapaszkodva. Földet érés után megragadta a grabancomat és oly sebesen vitt haza, hogy a lábam is alig érte a földet.

Az a gyanúm, hogy immár több mint másfél évvel a történetek után senki sem jelentkezne a Zetoron útnak indulók közül azért, hogy igazságomat tanúsítsa. Pedig egy tanú is elég lenne. A többi eseményből aztán már nem maradtam ki. De ezekre a falu vénei úgyis emlékeznek, jobban, mint a természeti csapásokra (száj-és körömfájás, aszály, sáskajárás, stb.). Mert borzongással gondolnak ma is arra, hogy milyen felfordulás kezdődött, amikor egy őszi délelőtt világoskék rendőrségi Pobjeda érkezett a faluba tele egyenruhásokkal...

A falusiak szívét nem a felhőtlen derű lengte körül... Belül meg pláne nem. Körülbelül ez volt a helyzet Tarhoson kora délelőtt, amikor híre ment az autó megérkezésének.

A rendőrök határozott céllal jöttek, és nem lacafacáztak. Megrohmozták a falu stratégiai pontján álló, hatvanöt Celsius fokos melegvizet adó artézi kút mögött álló víztornyot, és felszólították a megadásra. Mivel a víztorony belsejéből csak rendkívül gyanús csend hallatszott, a főcsapás irányának – rövid tanácskozás után - a bejárati deszkaajtót jelölték ki. A főbb csapásokat egy kisbaltával hajtották végre – jogszerűen és szakszerűen – ripityára aprítva a szívós ellenállást tanúsító deszkákat. A behatolás után további ellenséges góccok felderítése volt a cél. Az ajtó megnyitását követően meginduló rohamot nagymértékben akadályozta az a három mázsa vadnarancs, amely tömegesen és egyenként is ellenséges módon, sőt fenyegetően gurult a rendőrök lába elé. A behatolás során két rendőr nadrágja szenvedett – földre huppanás (szakmai zsargonban: seggreesés) következtében - könnyebb sérülést: a vadnarancs ragadós nedve egész napra maradandó foltot hagyott az ülógumók tájékán. A mellékhatás később jelentkezett: odaragadtak a székhez, ezért a továbbiakban csak állva tudták ellátni a szolgálatot. Az allergiás reakciók miatt pedig állandóan vakaróztak.

A víztorony tüzetes átvizsgálása után – mivel a felderítést nem akadályozó galambürüléken kívül mást nem találtak – a gyanú a vadnarancsokra terelődött. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy a víztorony szivattyújának leállása több vadnarancs összehangolt szabotázsakciójának következménye. Az akciót valaki irányíthatta. Mert az a rendőrök számára is nyilvánvaló volt, hogy saját elhatározásukból nem közlekednek vadnarancsok Tarhos légtérében, és merő passzióból sem ütközgetnek neki a biztosítéktáblának, de főleg nem a főkapcsolónak. Most már csak az akció kitervelőjét és irányítóját kellett megtalálni, mert a tettestársak, a vadnarancsfák ott álltak harmincöt lépés távolságra – de hallgattak. Rendkívül bonyolult, alaposan megszervezett konspiráció felgöngyölítésére kellett a rendőröknek felkészülniük.

Mindezeket én is csak később tudtam meg a falu véneitől. Mert ez alatt az idő alatt gyanútlanul, általános iskolásnak álcázva üldögéltem rejtkehelyemen, az osztály harmadik padosorában. Az önálló órát fondorlatos módon arra használtam fel, hogy megtévesztés céljából Nelson admirális tengeri csatáját vázoljam fel egy rajzlapra. Én akkor még nem tudtam, hogy szabotőr vagyok.

De a felvilágosítás már nem váratott sokáig, mert óra közben kopogtak az ajtón: Füredi Sanyi bácsi, a pedellus lépett be örökké hordott kék köpenyében, és Kozma tanár bácsihoz fordult:

- Elnézést kérek a tanár úrtól az óra megzavarásáért, de Kanyó Ferit kell az igazgatói irodába kísérjem.

Jól ismert szabványmondat volt, évente 6-8 használatra hitelesítve, különböző nevekkal behelyettesítve. De többségében az enyémet használta Füredi Sanyi bácsi a mondatszerkezetben. Még nem volt rá példa, hogy halaszthatatlan dicséret miatt kellett volna az órát megzavarni. Pedig eljátszottam a gondolattal, mi lenne, ha egyszer csak a Nobel-díj Bizottság küldene sürgős üzenetet számomra. Akkor hogy hangzana ez a szabványmondat? Sajnos ez nem az az eset volt.

Az igazgatói irodában sokan voltak, nagyon sokan: 5:2 volt az arány az egyenruhások javára (ketten közülük álltak és vakaróztak, pedig volt elég szék). Az eddigi találkozókat általában szűkebb körben zajlottak: egy igazgató bácsi, egy osztályfőnök, egy Ferkó felállásban. Pontosabban csak én álltam, méghozzá vigyázz-ban. Most is hasonló volt a szereposztás, csak az volt furcsa, hogy egy aranycsillagos-egyenruhás ült Bereczki igazgató bácsi székében. Mégis az igazgató bácsi szólalt meg:

- Majd én kezdem, hadnagy elvtárs. Azért, hívtunk ide Feri, mert te talpig becsületes, kiváló úttörő vagy, csapatzászlóvivő, az úttörőcsapat krónikása. (Meg nótafa is – tettem hozzá magamban.) Te sokfelé jársz-kelsz a faluban, és esetleg láthattál érdekes dolgokat tegnap. Esetleg találkozhattál felnőttekkel, gyanús idegenekkel, vagy tanúja lehettél olyan furcsa eseményeknek, amelyek segíthetnek a rendőr elvtársaknak. Válaszolj részletesen, őszintén a kérdéseikre –, hideg, kék szemében ugyanaz a szigorúság tükröződött, mint máskor.

- Igazgató bácsi már elmondta, hogy mire vagyunk kíváncsiak. - Vette át a szót a seszínű hajú hadnagy elvtárs. - Meséld el szépen, merre jártál, és kikkel találkoztál! Kezdjük onnan, hogy hova mentél az iskolából? – kezdte barátságosan, érdeklődéssel a hangjában.

- Mivel anyukám délutános volt, én hoztam el ételhordóban az ebédet a konyhából, a nagykastélyból, de előtte még benéztem a portáshoz, Sarkadi bácsihoz. Ott mesélte el valaki, hogy megrúgta a ló Szűcs Gábor bácsit, de nincs komoly baja, mert háttal állt a lónak. (gyorsan el kellett nyomnom a nevetésem, mielőtt még kibukott volna

belőlem, pedig lelki szemeim előtt láttam, hogy a seggberúgott Szücs Gábor bácsi kiterjesztett karral repül át az istállóban a szalmabálák felé. A rám figyelő tekintetek komolyságra intettek.)

- Otthon megebédeltam, a kedvencem volt: húsos-tarhonya, amit én tényleg...

- Jó, jó, haladjunk tovább, a tarhonya nem érdekelt - vágott szavamba máris türelmetlenül a hadnagy elvtárs.

- Hát, ...utána elmentem a Kiszely Sanyihoz, aki megígérte, hogy ad nekem egy jó erős traktorbelső a csúzlímhoz.

- Aha, fegyverkezünk? Fegyverkezünk? - vágott ismét közbe félig viccesen, félig komolyan, elraktározva a terhelő információt.

- Ki látott már falusi gyereket csúzli nélkül? - kérdeztem vissza, egyben megadva a korrekt választ. (Költői kérdés!)

- És hol az a csúzli? - kérdezte számon kérően.

- Még nincs kész, mert előbb egy jó villáságot kell találnom. - válaszoltam teljes nyíltsággal.

- Onnan hova mentél? Felnőttekkel nem találkozta?

(Ezek valójában nem is rám kíváncsiak, hanem felnőtteket keresnek, gyanús idegeneket. - jutott eszembe Bereczki igazgató bácsi bevezető mondata. Megpróbáltam emlékeimben ilyenek után kutatni, mert biztos jártak a faluban, ha egyszer ezt kérdezik.)

- A szeszgyárhoz mentünk Kiszely Sanyival... és igen ott... ott láttam két embert bemenni a bognárműhelybe... - erőltettem meg az emlékezetemet - a kezükben valami furcsa tárgy volt, ami nagyon hasonlított egy puskára. - igyekeztem lassan magam elé idézni a képet, és mondtam lassan, bizonytalanul.

- Ez hány órákor történt? - kapcsolt át reflexszerűen kihallgatási üzemmódba a hadnagy elvtárs.

- Nincs énnekem óráim! - kértem ki magamnak a feltételezést.

- Hogy nézett ki pontosan az a tárgy? - érdeklődött tovább célirányosan a hadnagy elvtárs.

- Ilyen hosszú, egyenes. - mutattam kinyújtott karral. - Az egyik vége vastagabb és hajlított.

- Kispuska lehetett. - szólalt meg valaki halkán az egyenruhások közül. És az igazgatói irodában felderengett egy igazi büntény körvonala.

Elöttem viszont kezdett kitisztulni a kép, és rájöttem, hogy milyen tökéletes személyleírást adtam egy kocsilőcsről.

- Nem, azt hiszem, inkább mégis egy kocsilőcs volt, - tértem vissza a realitáshoz, meggyőződéssel a hangomban.

- Kie a műhely?

- Hát Bognár bácsié. - A foglalkozás és a név egybeesése teljesen magától értetődő volt számomra. Egy falusi bognárt másképp nem is hívhatnak.

- Ha a bognárműhelybe mentek be, akkor inkább az a valószínű, hogy lőcs volt az. De azért írd fel a nevet - fordult oda a mellette lévő rendőrhöz. Így került Bognár bácsi elsőként a gyanúsítottak listájára...

- No, folytasd, Feri! Aztán merre mentetek?

Aztán a ciszternák felől bementünk a szeszgyárba, és ott... ott... - Hirtelen megtorpantam, és elhallgattam, mert eszembe jutott, hogy verebekre kezdtünk lövöldözni csúzlival (még a régivel). És, ... (Hát ezt nem lehet megmondani, mert az „Úttörő szereti és védi a természetet”... és a verebek is a természet részei... Mi pedig... jajaj... Jobb erről nem beszélni. - futott át fejemen a büntudat. A büntudat, pedig egy pillanat alatt megkétszereződött, mert eszembe jutott, hogy a nevem Assisi Szent Ferencé, aki pedig az állatokkal beszélgetett, a madarakat etette, én pedig visszaélve névadóm szelíd jámborságával...Jaj, jaj. Miket kell nekem meggyónnom?! Ráadásul, ha még a hadnagy elvtárs is megtudja.) - horgasztottam le a fejem önkéntelenül.

A seszínű hajú hadnagy elvtárs azonnal ráérezett, hogy megtorpanásom mögött nagy-nagy titok lappang. Remélve, hogy ebből a pontból kiindulva a teljes bűnügyet felderítheti, tapasztalt kihallgatóként kérdések özönét zúdította rám. Én pedig mit tehettem, válaszoltam minden kérdésre, hiszen jól beleverték abba a buksi fejembe annak idején, hogy ilyenkor mi a teendő.

Öt percen belül a verébvadászat minden részlete kitudódott. Vagyis majdnem minden részlete, mert legalább az elbeszélésemben sikerült megmentenem két veréb életét, mivel azt vallottam, hogy egy verebet sem találtunk el. (Ezt a hazugságot aztán majd meggyónhatom. A verebek kioltott életével együtt. - jutott eszembe. - Hát

ennek így sosem lesz vége.)

- Ezért kell neked akkor az újabb csúzli, hogy aztán verebekre lövöldözhes! – csattant a hadnagy elvtárs mondata ellenségesen.

- Na, folytasd! – nézett rám szúrós szemekkel.

Ettől aztán egy kicsit megzavarodtam és felcseréltem, hogy előbb jártam a tehénistállóknál, mint ahogy elmentem volna a cukorrépa szállító kisvonattal Dobi Laciék tanyájához. És itt egy pillanat alatt úgy összekeveredett fejemben a tér és az idő, hogy még maga Einstein sem tudott volna rendet rakni. Pedig neki erre a helyzetre is biztosan ott volt mellényzsebében a megoldóképlet.

Zavarodottságomat látva, kaptam egy pohár vizet, és öt percig nem kaptam egy kérdést sem.

- No, Feri! Akkor kezdjük előlről. – vett elő egy tiszta lapot a hadnagy elvtárs, és felvázolta hevenyészve Tarhos térképét grafitceruzával. (Ez a tiszta lap – azaz tabula rasa. – Ujjongott fel bennem Kozma Sanyi bácsi magyarázata, de nem emlékeztem rá pontosan, hogy milyen összefüggésben. De az volt az érzésem, hogy a tabula rasa az egy jó dolog. Ezért örültem, hogy tiszta lappal kezdtünk.)

- Menjünk szép sorjában: Először: portásfülke – lórugás, nagykastély konyha – ételhordó, otthon ebéd – tarhonya. – És egy vastag piros tollal kezdte jelölni útvonalamat Tarhos térképén. Majd folytatta: Kiszely Sanyi – csúzilgumi, bognárműhely – kocsilócs, régi szeszgyár – verébvadászat. Húzta tovább a piros vonalakat. És akkor most vagyunk a cukorrépa vonatnál. Így van? – kérdezett vissza megerősítést várva.

- Igen.

- Hogy is van ezzel? Mi az, hogy te cukorrépa vonattal közlekedsz?

Hogy megértsék, kénytelen voltam részletesen elmesélni a cukorrépa vonattal történő utazás trükkjeit.

- Az az igazság, hogy a váltó a kanyar előtt van, amikor Békés felől a sín elkanyarodik jobbra, a Sarkadi Cukorgyár felé. Itt a vonat mindig lassít, egyrészt a kanyar és a váltó miatt, másrészt, mert a sínek keresztezik az országot. Itt aztán gyerekjáték felugrani a lóréra. A kanyar külső ívén a legjobb felugrani, mert azt nem láthatja a masiniszta. Mire a vonat újra egyenesbe fordul, az ember gyereke már benn is csücsül a fékező fülkében, és utazik vidáman. Oda meg aztán nem lát be senki.

- És hogy szoktál leszállni?

- Ha nagyon bátor az ember, akkor leugorhat a vadászkastélyon túl, a másik kanyarban. De legjobb elmenni a kitérőig, mert ott a váltók miatt úgyis lassít a vonat, néha még meg is áll.

- Tegnap meddig mentél a vonattal?

- Hát a kitérőig.

- Miért kellett neked elmenni a Dobi Laciék tanyájához?

- Mert a komendoruknak kölykei születtek, és meg akartam nézni őket. Szeretnék egyet, de anyukám nem akarja engedni. Pedig ősi, magyar kutyafajta. – tettem hozzá magyarázólag.

Közben hosszú vörös vonal vándorolt Dobi Laciék tanyáig a papírlapon. Mire a vörös vonal visszatalált a faluba, a tabula rasa úgy nézett ki mint egy többször átmásolt szabásminta Szűcs néni konyhaasztalán.

- No, Feri, most már elég a mellébeszélésből. Jártál-e tegnap a víztorony környékén? – csattant hirtelen a hadnagy elvtárs kérdése.

- Igen.

- És hogy kerültél oda?

- Hát... odaküldtek... bennünket. – ismertem be vontatottan, mert szembe jutott, hogy ismét megsértettem egy törvényt. „Az úttörő szereti szüleit, tiszteli tanítóit és az idősebbeket.” Hát ez egy nagyon kemény törvény. Mert az úttörőnél majdnem mindenki idősebb, csak a kisdobosok nem. Meg a pisis óvodások. És én bizony tegnap nagyon tiszteletlen voltam – elevenedtem meg előttem a jelenet:

Balogh Péter bácsi ugrott ki a lakásuk ajtaján hosszú csikos gatyában, bokája fölött repkedett a két madzag, és ránk kiáltott:

- Hagyjátok abba ezt a kiabálást, nem lehet töletek aludni!

- Nem ilyenkor kell aludni, Péter bácsi, hanem éjszaka! – kiáltottam neki vissza nagy hangon, nem tudva, hogy huszonnégy órás szolgálatból jött haza.

Hát ez bizony nagy tiszteletlenség, vallottam be magamnak. És még ezt is meg kell majd gyónnom.

A szeszinű hadnagy elvtárs fejében is peregtek a gondolatok.

(Na végre, ezt már hamarabb is megkérdezhettem volna. Én meg bemászkalom ezzel a kölyökkel a fél tanyavilágot gyalog, lovas kocsin, cukorrépa vonattal és hallgatom a fecsegését. Hát persze, hogy küldték őket. Világos.)

- Bennünket?! Kiket küldtek oda? Hányan voltatok?

Én pedig elkezdtem sorolni a konkrét kérdésre a konkrét neveket. Benne volt az osztályból majdnem mind-egyik fiú és a cselédlakásokban lakó gyerekek többsége.

- Kik küldtek oda benneteket? Ők hányan voltak?

- Hát, a Balogh Péter bácsi, egyedül. – válaszoltam töredelmesen, és éreztem, hogy szorul a hurok. Szemem sarkából láttam, hogy Péter bácsi neve is felkerül a lista aljára, kétszer aláhúzva.

- No, Feri, most már elég a rablóméséből. Emelte fel a hangját a hadnagy elvtárs. Mondd meg, de őszintén, ki volt a felbujtó?!

- Nem gyújtott fel ott senki semmit – válaszoltam meglepődve, félrehallva a kérdést, de megértve a kérdésben megfogalmazott vádat, mert eszembe jutott, hogy a férfiember egyik ismertetőjele, a gyufa – esetleges bűnjelként – ott lapul a zsebemben.

- Miért, fel akartatok gyújtani valamit? – csapott le azonnal kérdésével.

- Nem, nem ... semmit - dadogtam és egyre rémültebben gondoltam a zsebemben lapuló gyufára.

Rémült tekintetem alapján azt hihette, hogy rátalált a helyes nyomra. (Húha! Micsoda elvetemült rafinált konspiráció! Alattomosan gyerekeket használnak fel arra, hogy először a víztornyot tegyék használhatatlanná, később pedig tüzet okozzanak, hogy utána ne lehessen eloltani. Egy kiterjedt szervezkedés nyomára bukkantam!)

Gyorsan folytatta a kikérdezést:

- Mit mondott nektek a Balogh Péter bácsi, hogy hova menjete, mit csináljatek?

Azt mondta, hogy:

- Ne itt ricsajozzatek, gyerekek! Menjete a víztorony mögé! Ott játsszatek! - Mondtam, bölcsen elhallgatva kettőnk párbeszédét.

- És ti mindjárt oda is mentetek?

- Igen.

- Miért kezdte el dobálni a vadnarancsot? - Jött a nagy keresztkérdés.

(A kérdés nem lepett meg. Gyorsan végiggondoltam, hogy se a tízparancsolatban, se az úttörők tizenkét pontjában nincs benne, hogy: Ne dobálj vadnarancsot! A kődobálás meg a kenyérdobálás az más, az tételesen benne van a szentírásban, de vadnarancsról egy szó sincs. Itt nagy baj nem lehet. Ezért nyugodtan válaszoltam):

- Mert alig nagyobb és csak valamivel nehezebb a kislabdánál. És jól el lehet hajítani. És én kislabda dobásban bronzérmet szereztem az Úttörők Megyei Szpartakiádján – kapcsoltam össze a választ egy kis dicsekvéssel.

- Tényleg bronzérmes a gyerek? – kérdezte meg a hadnagy elvtárs.

- Igen, iskolánk történetében ő szerzett először érmet atlétikában megyei versenyen – közölte tényszerűen Bereczki igazgató bácsi, de olyan hangon, mint aki inkább lemondana erről a dicsőségről. (Az én bronzérméről!)

- Hova dobáltatek azokat a vadnarancsokat?

- Először a tehénistállók irányába, de a magas fűben nem lehetett megállapítani, hogy ki dobta messzebb. Aztán abba is hagytuk. Utána meg célba dobáltunk.

- Volt ott felnőtt, aki arra biztatott benneteket, hogy a víztornyot kezdjete el dobálni?

- Nem volt ott senki rajtunk kívül. – Hárítottam el a feltételezést.

- Miért pont a víztorony ablakát vettete célba?

- Hát, mert elég messze volt. Nem könnyű ám odáig eldobni. Beletalálni az ablak nyílásába, ahhoz kell ám ügyesség. Nem is sikerült mindenkinek. – válaszoltam tényszerűen, de egy kis büszkeséggel a hangomban.

- De neked sikerült, Feri.

- Nekem igen. Meg is nyertem a bajnokságot. – kottyantottam el magam.

- Milyen bajnokságot?

- Hát a célba dobó bajnokságot. Mindenkinek volt tíz dobása egy sorozatban, és a sorozatokat adtuk össze.

- Kik vettek részt a bajnokságban?
- Az összes fiú, aki ott volt. Pontosan nyolcan. A lányok meg drukoltak.
- És meddig dobáltátok a vadnarancsokat?
- Hát, amíg az összes vadnarancs el nem fogyott.

A kérdésekre adott kimerítő válaszaim hatalmas hatást gyakoroltak a rendőrökre. Tulajdonképpen órákon belül emelkedtek fel anyám szintjére. Ugyanis a kihallgatást vezető seszinű hadnagy elvtárs, tányérsapkáját tarkójáig hátratulva, az égre tekintett és feltette a – számomra már nem ismeretlen - költői kérdést:

- Csak az nem fér még most sem a fejembe, hogy a p.csába jutott eszébe egy taknyos kölyöknek, egy kiváló úttörőnek, hogy éppen október 23-án dobáljon be három mázsa vadnarancsot a víztorony ablakán?!

Amire legfeljebb egy újabb költői kérdéssel válaszolhatnék:

- Hát tehetek én arról, hogy ősszel érik be a vadnarancs, és éppen kőhajításnyira ültették azokat a fákat a víztoronytól?

Az egészség megúsztam egy igazgatói intővel, amit teljesen igazságtalannak éreztem. Ráadásul a fegyelmi tárgyaláson engem neveztek a legrosszabbnak a vadnarancsdobálók közül, (mondván, hogy én találtam ki az egészet), holott én voltam a legjobb, hiszen én nyertem meg a bajnokságot. A fene se érti a felnőtteket.

Ahelyett, hogy hálások lettek volna, amiért több órán keresztül válaszolgatva a kérdésekre, ilyen hatékonyan segítettem a rendőrség munkáját. Nélkülem ugyanis aligha tárták volna fel a nagy tarhosi szabotázs rejtélyét. Az úttörőcsapatban is megkaptam a dorgálást, de továbbra is én maradtam a zászlóvivő.

Music, 2008, bronz, kő, 68x53x45 cm

PÓSA ZOLTÁN

FANYALGÁS

Balatonfüredi emlék a hatvanas évekből

TAGORE SÉTÁNY

Az azúr vízbe fúródó fénycsöppek megváltoztatják egy pillanatra a Balaton értelmét. A móló megadóan simul a hullámok pikánsan zaklató tenyerébe. Minden padról a be nem teljesedés kukkoló sziszifuszi leselkednek.

- Felületes, könnyed lebegés az egész, jóleső lelki masszázst nyújt, de egy masszörtől nem várhatjuk, hogy lélektani motivációk finomságaira is ügyelni tudjon.

A vékony gyerekképző barnafürtös, puttóképző fiú és a daliás szőke görögnyimfás lány párosára boruló izzó légpalástot egy parti platán árnya hasítja ketté.

- A rossz hangulat tényezőjeként kezelhető fülledtség predesztinál arra, hogy túl szigorú légy - vette át Judit Gábor modorosságig választékos allűrjeit. - Elnézést, ha akaratom ellenére izetlenkedtem.

- Ugyan, kérlek, de ha azt mondom nagy őszintén, hogy igényeskedésem az ifjú titáné, nagyképűnek tartanál, joggal.

Judit elsöprő kacaja felgöngyölítette a fülledt csend késő délutáni foszlányait is.

- Érzékenységed szinte minden helyi tartományra kiterjed. Olyan vagy, mint a fagyos léghen megtestesülő lehelet páraszobra. Vagy lefordítva prózára József Attilát, a fagyos leget megkarcoló cserjeág.

Az agonizáló nap utolsó rohama, a kínoktól zölddéz hasonló hullámok folytatását rajzolja a semmibe. Gábor tekintete karambolozott Judit elrajzolt profiljával, a láthatatlan vízcseppek a tragikus hősnő glóriáját vonják fejére. Judit mosolyog, Gábor kerek pisze orrán is megfeszül a bőr, kissé nőies, lágyan tojásdad arcában elkerekedik mandulavágású, szuggesztív gesztenyebarna szeme, keresné Judit előkelő gödröcskéiben, a huncut gyermekded arcvonásokhoz képest felnőtt, markáns római orr nyergén és a búzavirágkék szemévődő kedvességében a démonok szarkazmusát, de Judit nem hajlandó semmiről sem tudomást venni, legkevésbé a fiú mesterségesen hergelt ellenérzéseiről, számára nem tartogatnak infernalis meglepetést a sellők, akik a megvalósult, testet öltött szépség utáni végtelen úrról zengedeznek. És közben nyüzsög, bozsog a Tagore sétány, a Balaton és a világ egyik legszebb parti promenádja. Gábor hiába próbálja magát függetleníteni, idegeníteni a felszabadító, csak a Balaton mellett érezhető üdülélménytől, egyszerre csak úgy érzi, azonosul a pillanattal, könnyed és boldog, pedig ezt nem illik egy fanyalgó, túlfinomult bölcsészhez.

- Csuhas ingei még mindig nem száradtak meg. Bolond fejjel nem akasztottam ki őket a napra.

Gábor lihegve roskad bele a pad olvatag kárminjába, szeretné Jutkát kihívónak találni, de hasztalan. Inkább jó szívre vall, hogy önként kimosta „Csuhas”, a kövér jogászfű ruháját, aki ráadásul hozzá hasonlóan illegális vendég, csöves a gyakorló orvosok lágerében, ahogy a füredi campingben csúfolják maguk az egyetemisták a nyolc-hetes nyári gyakorlatra plusz két hét ráadás-nyaralásra érkező másod- és negyedéves medikusok szálláshelyét, amelyet a világhírű szívkörház és a debreceni orvosegyetem közösen bérel a nyári gyakorlatra érkező orvosnövendékek számára....

Megbocsáthatatlan bűn lenne, ha szavakkal próbálnám visszaadni a panoráma nagyszerűségét - villan Jutka agyán. Majd:

- Fordulj el!

Gábor tiltakozása a paradox helyzet ellen beleolvad ösztönös engedelmességébe.

- Azt mondják, te költő vagy. Mutasd meg nekem a Balatont.

„A sirály meglátva közvetlen közlő a tüzes fókusz, amely összegyűjti a nappal mondanivalóját a tudást szeretné megszerezni, kecses röpte asszimtotikusan simul Helios ívéhez, majd egyedül marad a dicstelen éjben olyanira eltévedvén, hogy nem találja meg a partot soha.

Hiába vezérelne ide az északi part pirkadatba szolarizált szobrainak, ernyő-fáinak, léggömb bokrainak, a világ legvonzóbb sétányának misztikus aurája, aki megadta magát a sötétség uralmának, elveszíti szenzibilitását.

Mindenkit melegít, mindenkinek erőt ad, de ő maga fázik...No, mi ez...Én a Nap mindennapi, örökérvényű drámájában a zseni tragédiáját érzem megtestesülni, aki mindent szintetizált az emberi szemgolyó számára, de

önmaga nem jelenhet meg közvetlenül egyikőnk előtt sem, mert méltatlanok vagyunk a monumentális látványra. Persze, ez így...”

Nem fejezte be, Gábor megsemmisülten érezte, hogyan válik már-már súlytalanná, mindaddig, amíg a cáfolat rá nem nehezedett fölmagasztosító teherként. Judit tenyere könnyedén simul a vállára, sokáig nem meri észrevenni, de a lány tekintete mosolyválaszra kényszeríti. Szóval én is objektíválódhatok - gondolta kétségbeesetten, de feladta a harcot, kénytelen volt jól érezni magát.

GÁBOR MONOLÓGJA

Milyen volt szőkesége? Tessék, vagy idézetek, vagy untig ismert analógiák. Alkalmatlanok arra, hogy hordozóivá váljanak ennek a körülöttem lebegő, feszültségtől terhes remegő kocsonya, kristályszerű...

Eh, hülyeségeket beszélek, már önmagammal is csak irodalmi panelekben társalgok, dejszen a kimondott szavak nem szállnak el, súlyos koloncként, passzív kompenzáló tényezőként ragadnak rám....Már látom a végzetnek szörnyű szöttesét - az emlékek hülye csordája fölfal, ízekre szed minden lehetséges megoldás bizonytalanul félelmetes paradoxon felé ragad....egyszerű havernak néz, ha komolyan venne, nem engedte volna meg magának a kedvesen bizalmaskodó gesztust, mit akarhat mást egy úgyszólván felnőtt medika egy infantilis bölcsészgolyától, ah, a józan szemlélet meghamisítja a tényeket, s ennek igazán zsákutca lesz a vége. Mert nem az a baj, hogy egy leendő csóró tanár, költő, stb. vagyok, ő meg már most előkelő doktorkisasszony, hanem az, hogy megretten attól, hogy istennőként imádot és kezeled, szerinte nyilván túl sokat képzel sz róla, így túl sokat is vársz tőle. Az emberek önértékesek, s a magaslatot, ahová a csapongó képzelet helyezi őket, előbb-utóbb önként hagyják el, megszöknek a becsvágy nagylelkűségében is önimádó ragaszkodásától, leugranak a meg nem érdemelt piedesztálról, s ha nem is tudják megnevezni, miért, de meglógnak házi oltárainkról, nem lesznek sokáig sem a csebecbecsünk, sem a fétiseink, akiket csodálnak, eleinte ugyan a környezetüket is beragyogják a nekik tulajdonított fénykör-glóriával, de mindenkinek vannak éjszakái, s ilyenkor először reájuk árnyék borul, majd maguk is árnyakká, hívságos élő, megtestesült gondolatokká válnak, akik elvonják tekintetünket az örökkévalóságtól. Hülye, ne hagyj, hogy ez legyen a vége, neked is szükséged van egy kis kikapcsolódásra, életedben először élelmes voltál egy kicsit, s kihasználtad a tízhetes füredi idill lehetőségét, nem bugyutáskodtad, nem ügyetlenkedted el, nem borított el tetőtől talpig a cselekvésbénító fanyalgás, - no persze, Laci határozottságának köszönhetően. A jórészt tisztántúli falusi parasztfükből és fővárosi kádergyerekekből álló debreceni évfolyamok a nagy távolság miatt jóval kevésbé tülekszenek a balatonfüredi szívkörházban adódó szakmai gyakorlatlehetőségért - valószínűleg ingyenes nyaralásért, mint amennyire látszólag logikus volna. A „karriervadász dögészek” - ahogy én csúfолоm őket nagy előszeretettel, már az első év elvégzése után olyan kórházakban, intézményekben próbálnak famuluskodni, ahol reményeik szerint öt év múlva állást is találnak. Így közönyöse a világ egyik legszebb üdülővárosának vonzereje iránt, mindig van öt-hat üres hely a campingben, ahová a medikusok magukkal hozzák ügyeletes szeretőiket, vagy nyaralni vágyó haverjaikat, akiket mint ál-orvostanhallgatókat fölcsempésznek a campingbe küldött egyetemi listára. Én is ott vagyok a meghamisított listán, a flúgos bölcsész és költő, az írói ambíciókkal megáldott-megvert orvos-írónak készülő Laci nagy barátja és társa a „titkos zsenik klubjában”, hezitálással és némi szorongással az új élmények és a fél-legális helyzet miatt, de hagytam magam rábeszélni a tízhetes potyázásra, csóró debreceni tanár szüleim egy kis kötelező ál-aggályoskodás után rámondták az áment, még szerény, de biztos zsebpénzzel is elláttak, hiszen ilyen olcsó és hosszú balatoni nyaralást ők az életben nem biztosíthatnának nekem, elkényeztetett, de túlságosan óvott, pátyolgatott csemetéjüknek, aki alapján véve jól vette az első éves vizsgaakadályokat, így megérdemli, hogy lazítson. Jellemző erre a hazug, képmutató világra, hogy – valljuk be – csalással szerezted meg életed eddigi leghosszabb és legolcsóbb nyaralását, de kihagyni akkor sem lehet, mert többször nem kapsz talán az életedben ekkora lehetőséget. Mit számít az, hogy eljátszod azt, aki nem vagy, a medikust, nyugtatnád magad, de nem olyan egyszerű ez, hiszen magad számára is észrevétlenül, de éleled természetes részévé válik az örökös svindlítés – de hát ezen alapul az egész, te is tudod, hogy csak úgy teszünk, mint ha elhinnénk, hogy szabadon élünk. S ők is úgy tesznek, mint ha nem hallanák, hogy mi néha kimondjuk az igazságot bizonyos kincstári keretek között. S úgy teszünk, mint ha mindez együtt természetes lenne.

Mégis jól döntöttél, mert ki nem hagyhatod a tízhetes lebegés-élményét, ebből költőként is profitálsz, élelmeséget tanul diákként is, de maradj is az élelmesesség nyomvonalán, válaszd azt a változatot, hogy kalandot keresel,

s a Balaton mellett életbevágóan szükséges egy alkalmi partner, de sajnos, az akarat itt nem segít, én már eleve másként terveztem a kapcsolathoz fűződő viszonyomat, bár még mindig nem akarom elhinni, hogy ez a gyönyörű, szőke, érett medikatünder engem, a nyamvadt, „gizda” gimnazistaképű, vékony zsebpénzű, éppen hogy nem golya filoszt tüntet ki rokonszenvével, miközben itt van a kövér, de jó svádájú divatos, jómódú debreceni ügyvédfia Csuhas, a ravasz jogászyerek, valamint a vidéki bonvivánmosolyú, leendő negyedéves medikus-amorózó, a paróka-feketehajú, mézszavú LULU, a milliomos, menő debreceni orvosprofesszor közepesen tanuló fia, aki Laci szerint is, csak azt a nőt nem hódítja meg, akit nem akar. Korban is jobban illik Judithoz, mint én, és utál engem, mert belőlem még kifejlődhet hozzá hasonló szépfiú, de ő soha nem lesz igazi költő és bölcselő. Mégis, komoly veszély fenyeget, hogy megint marad ebből az egészből egy nosztalgiaázni való, félbemaradt emlékfoslány a nőről, akivel majdnem elkezdődött valami, látom magam, amint megint elzokogom barátomnak, születik legalább három szonett, ha egy is közölhető, már ötven forint, na, ahhoz képest, hogy megjelent egyetlen versed a helyi napilap vasárnapi rovatában, ráadásul „A szellem inasai” című egyetemista gettószámban immár egy éve, „meglehetősen (és folyamatosan) nagyképű vagy”, mint Aldous Huxley ellenszenves irodalmi szerkesztőfigurája, Burlap A végzet bábjátékából. De jó lenne holnap a szokásos nyüzsgés, ön-domborítás helyett egy jó nagyot piálni, most nyugodtan berúghatsz, anyád nem látja, nem sopánkodik, hogy „kisfiam, ez méltatlan hozzád”, pedig igaza van ráadásul. Ámítom magam, mit akarok a szesztől, felejtést pár órára, néhány önfeledt percet, utána két napos Katzenjammert, ami semmit sem old meg. Mindenesetre Judit meg tudná határozni, miért válnék majd számára előbb-utóbb szörnyeteggé, tudná, hogy önhibámon kívül használati tárgyat látnék benne, s vagy tömegemberré degradálna, vagy érzékeinek rabjává, fújod a tiltott Heideggert, beszabadultál az egyetemi könyvtárba adjunktus nagybátyád K-, azaz kutatói olvasójegyének pajzsa mögé bújva, haza nem vihetted, de helyben olvasásra megkaptad Sartre, Camus, Heidegger műveit, de a renegát marxista Fischer Művészet és koegzisztencia című munkáját németül nem merte odaadni a csinos fekete könyvtáros lány, ezeket sem szabadna neked - súgta, s könnyedén hozzám simult, nem mertem észrevenni, pedig tetszik, s ráadásul úgy könnyebb lenne akár a nagy tiltott csemegét, Roger Garaudy Parttalan realizmusát kikönyörögni, ha járnátok a lánnyal, na ne már, te most Juditot szereted, csélcsep, szörnyzseni, aki eszköznek tartja még a szerelmet is az alkotóvá váláshoz. Eh, megint nagyképű vagy, ehhez nem kell zseninek lenni, ugyanez a sors várhat rá egy igazi nyárspolgár mellett is, de mellettem ellensúlyozná a pokoli élményt az örökkévalóság, csodás verseimben vigaszt találhatna, ami persze, mint ahogy említeni kegyeskedtem, mellékessé tenné őt, s én figyelmen kívül hagynám, hogy ő autonóm lény. Hm, nem is vagyok beképzelt. Én, Barna Gábor, a szörnyeteg, „magyarból jeles, tornából fölmentve” á Karinthy Frigyes. Az viszont tény, hogy a szörnyetegek juttatnak a legtöbb embert a viccosztályra. Hehe. Szeretem, de vajon mit értek én a szeretni fogalmon?

LULU ÉS CSUHÁS DIALÓGUSA

A savanyú kút épületének lágy ívénel beteg bácsikák, nénikék állnak sorban, méritenek egy-egy pohárnyival a hosszú élet és a jó gyomor titkából, majd a parkon át eléjük táruló balatoni panorámába felejtkeznek. A sétány mögött valószínűtlen kék ég, kék tó ikerpárja sokszorozza a nap egyetemes fényét. A félsziget magasából fenségesen uralja a tájat a tihanyi apátság kettős csibor fekete tornya. A padon ülő szőke, tejfelképű fiú gyönyörködve bámészkodna, de mellette ül egy hiperaktív, izgága fickó, fekete haja, mint ha paróka lenne, vékony szemöldökét ceruzával húzta ki egy láthatatlan sminkes. Bronzbarna arca, lapított, formás orra, huncut mosolya fölélénkül, ahogy elviselhetőbb küllemű nőneműek kerülnek szemhatárába, nyomban játszani kezd egy láthatatlan publikumnak. A táj szépsége iránt közönyös, ami kissé zavarja a hókaképű, szőke kövér cimboráját, de nem akarja megbántani a bonvivánt, aki számára izgalmas témába vág bele:

- Holnap végre kitúrázzuk, majd aztán kibulizzuk magunkat a klinika kontójára.
- Mi duplán potyautasok vagyunk.
- Ugye, most jól jön az álmedikus szerep. Ha megmaradtok becsületes mérnöknek, bölcsésznek, jogásznak és a lumpenproletariátus egyéb válfajának, minden pénzetek kajára ment volna el.
- Azt hiszed, nem tűnt föl már nekik, hogy az ebédlőben lényegesen több orvosjelölt van, mint a kórtermekben, de hát teljesen a dokik és a kiszolgáló személyzet jóindulatától függünk. Gondolod, az öreg prof is ilyen simán belenyugszik?

- Már előkészítettük, s megígérte, hogy a kirándulás, a bál és lényegében az egész tíz hét alatt is elfelejt számolni.
- Pont holnap este leszel szalma, Éva hazautazik pár napra.
- Ne hidd, a vadászat szele már elkapott. Éva már a könyökömön jön ki. Különben is, nem gondolod, hogy Jutka sokkal csinosabb?
- Ejnye, Lulu. Egyrészt inkább szebb, vagy csak izgalmasabb, Éva sokkal csinosabb. Másrészt Jutka már félig a poétáé.
- Sajnálom, Gábor úgyis elügyetlenkedné. Amúgy sem árt, ha letörik a szarva.
- Gábor rendes gyerek.
- Nem ismered még eléggé. Egy felfuvalkodott hólyag. Ráadásul komikus, egy nyálás képű pubika jár egy bár koravén, de gyönyörű nővel. Jutka nem csak idősebbnek látszik, hanem tényleg öregebb is nála vagy két-három évvel. Olyan ez a Gábor, mint egy gimis.
- Intelligens krapek.
- Aláírom. De sznob is. Annyira ismersz, hogy tudod, más kedvéért visszavonulót fújnék, de Gábor tulajdonjogát nem ismerem el. Neki különben sincs semmi keresnivalója a nők körül, olvasson, írjon, hülye könyvmoly.
- Ne becsüld le. Hallgattam, hogyan beszélgetnek. Jutka tiszteli benne a humán zsenit.
- Akit tisztelünk, nem biztos, hogy elfogadjuk partnernek.
- A srác pszichológiája lenyűgöző, s előbb-utóbb megtalálja Jutkával a hangnemet.
- Valóban, ő felkelti a Jutkában nem is túlságosan lappangó homo sapienset, s „a” Jutka előbb-utóbb rájönne, hogy olyan szálak kötik össze őket, „amik” elegendők talán egy életre szóló kapcsolatra is. Én ehhez valóban nem értek. Én a nőstényt tudom benne csupán ingerelni, ez talán nem fakaszt belőle mély érzelmeket irántam, csak a kant fedezi föl bennem. Ha hagynám Gábort zavartalanul működni, a gyakorlat végére talán már oltárhoz is vezetné Jutkát, a számomra untig elég ösztönöket pedig egy órácska alatt fel lehet borzolni, bizony, Csuhiám, a harc egyenlőtlen, mintha a nyúl és a teknősbéka futna versenyt. A fiatal költők rosszabbak a szobatudósnál, Gábornak még annyi gyakorlati érzéke sincs, mint a mi jólelkű intézetvezető profunknak, akinek a világ a füredi kórház műtőjénél kezdődik, s a portájánál végződik.
- Lulu, játszod magad, de primkó vagy. Hiába próbálsz eredeti lenni, az előző eszme-futtatásodban is legalább kétszer vétettél a magyar nyelvhelyesség szabályai ellen. Határozott névelőt nem használunk személynév előtt, s amik helyett amelyeket kellett volna használnod. S már megint tartogatsz valami kellemetlen meglepetést a társaság számára.
- Nem is tudtam, hogy a jogi egyetemen nyelvészeket képeznek, csak te kellestél ide, te csodabogár kettő, illetve, Lacival együtt három. Ne félj, nem bántom a hülye barátodat, nem verem meg, csak elvarjúzom a nőjét, megmentem Jutkát egy nagy szerelemtől a világfájdalom bajnokával. Attól nem leszek rosszabb orvos, hogy - hogy is mondtad, - névelőt, vagy mit használom személynév előtt.
- A két barát nem veszi észre a Tagore sétány felől közelítő langaléta, kis híján két méternyi, okosan, rokonszenvesen majomképű fickót, aki így észrevétlenül hallgatta végig az épületes párbeszéd utolsó hét mondatát, s fölényes-harciasan közbevág.
- Igaza van Csuhiának, primkó vagy és az mindennél többet mond, hogy még a legjobb barátodnak is herótiya van attól, hogy megint kellemetlenkedni akarsz.
- Haverom, mint ha te is orvostanhallgató lennél, mégis örökké a vendégek pártját fogod.
- Jaj, jaj, Lulu, nincs annál komikusabb, mint amikor egy rossz katona védi nagy böszén a mundér becsületét. Azt hiszed, nem tudom, hogy nem valami fényesen tanulsz. Azért nem húznak el soha, mert tekintettel vannak az apádra, tudják, hogy majd benyom valami elméleti intézetbe, ahol nem okozhatsz közvetlen kárt, de ezért, a magadfajták miatt megy tönkre a tudomány a Magyar Népköztársaságban, az agyatlan szocialista herék országában. Igenis, hiába beszélsz, téged a kisebbségi komplexus akaratlanul is gonosszá tesz. Belőled hiányzik a jóindulat, mindenkit nyírnod kell, hogy elfelejtsd, nálad fecseg a felszín, hallgat a mély.
- Ha már a komplexusoknál tartunk, ne felejtse el, hogy Freud utóbb maga is elismerte, hogy ezek belemagyarázások.
- Tipikus félművelt dilettáns...A rossz esszéista kedvelt szellemessége Arany János szerintem félreértett,

inkább csak jópofaságból megejtett széljegyzete: Gondolta a fene. Pedig honnan tudja a költő, hogy mire gondolt az ihlet pillanatában? De ez most nem is lényeges, csupán annyit, hogy Freud csak a gyermekkori szexuális élmény elméletének vereségét ismerte el. Azt hiszem, jeleztem már, hogy ne üsd bele az orrod abba, amihez nem értesz, pedig elég szégyen, hogy lassan negyedéves orvostanhallgató létedre ennyire felületesen ismered Freudot.

- Te meg kezdesz olyan nagyképű lenni, mint Gábor, madarat tolláról, embert barátjáról. Igenis, Gábor fertőzött meg a fellengzős lilaságával. Korábban egészen ember formájú alak voltál, most meg medikus létedre öröké bölcsész halandzsát löksz. Egyébként mindegy. Freud ide, Freud oda, Jutka tudja, hogy „addig fürödünk, amíg nyár van, meleg van”. Hadd legyenek én is sznob. Ezt egy Szakonyi Károly nevű novellistától vettem át, na mit szólsz, ettől Gábor is hasra esne.

Laci legyint, nem hatódik meg különösebben Lulu irodalmi idézetétől, s bevonul a kórház előcsarnokába. Csuhás, a kövér jogászyerek megpróbál objektív lenni.

- Persze, ebben sincs egészen igazad, mivel magyarázod azt, hogy velem Laci soha nem beszél olyan nagyképűen, mint veled szokott, és hogy Gáborral is olyan jól elbeszélgetek. Te piszkálsz és provokálsz őket örökké. Na, gyere, menjünk be mi is az előcsarnokba, a világon sehol ilyen jó kávé nem ittam még, mint itt, Füreden.

IRCSI ÉS LACI

A tágas, felülről megvilágított, pazar előcsarnokban dagadó fotelek mélyén ül egy formás, szeplős, duci, izgatón töltött galamb lány, szőke kontyától nagy darab, formás lábfejeig minden szexi rajta, pedig nem is szép, de annyira szimpatikus, hogy az érzékeny férfiember megőrül tőle. Szemben terpeszkedik vele az előbb megismert iszonyúan magas, megközelítően két méteres fekete, intellektus-majomképű, ősz-székely gyökér típusú fiú, Mikó Laci. Tűnődve nyújtja át a pici csészécskéből párolgó dupla feketét Ircsinek, s közben idézi a félmondatot Gábertől:

- A poéta azt szokta rólad mondani: annyira szimpatikus vagy, hogy az már szexuális értelemben is vonzó.

- Ahhoz képest alig mer hozzám szólni, a kis mulya. Az egyetértőn beszélgető vegyes-kettős szemhatárába érkezik a borbélysegédlegény típusú Lulu és az álmatag, kövér jogászyerek, Csuhás. Ircsi rájuk mosolyog, Laci nem is titkolja, hogy az előbb azért hagyta ott őket, mert elege van belőlük, s igen igen nehezményezi, amiért megint mellette vannak, s őszintén megkönnyebbült, amiért fölbaktatnak a kórterem felé vezető lépcsősoron. Ircsi kérdőn-szemrehányón néz a fiúra:

- Miért fokozod még te is a feszültséget. Jól akarom érezni magamat, annyi vonzó, jóvágású srác van itt. Én szeretem ezt a pacsuli szagú szépfiút és a széplelkű cimborádat. Ahogy téged is. Mi közünk nekünk ahhoz, hogy ezek marják egymást?

- Talán magyarázatra szorul, hogy én azóta vagyok nyíltan Lulu-ellenes, amióta Gábor itt van. Gábornak is van sok hibája, de ennek mind értelme, helye van Gábor személyiségének sajátos logikai rendszerében. Lulunál, ha úgy vesszük, már az alaptétel is hibás - Úgysem lesz belőlünk semmi, igyunk hát - vallja, aztán lesz belőle rossz kutató, mert gyakorló orvosnak alkalmatlan. Így megy ez nálunk, pártunk és kormányunk nagy dicsőségére.

- Psszt- néz idegesen jobbra-balra Ircsi. - Én szeretnék majd itt dolgozni, mire végzek, s a kedvesen közönséges Ircsiből dr. Kovács Irén né elölépni, reményeim szerint 1972-ben. Apámék téliesítik az arácsi villájukat, oda költözöm, a kórháztól kocsival öt, busszal tízpercnyire. Ha csak el nem baltázódik, úgy, hogy Laci, kérlek, mérsékeld magad. Különb is, az nekem bőven elég, hogy bejön a diploma, az elegáns szanatóriumi állás, meg az arácsi házikó, a jól szituált, rendes férj, a két gyerek, a szerény jólét és békében hagynak. Ha nem fingatnak minket úgy, mint 1963 előtt, megmaradhatok a magam kis körein belül, megmondom őszintén, szá...pardon, tojok a nagypolitikára. Így van vele az ország nagy része. Ha a hatalom nem pisztográl bennünket, hagyjatok minket békeességben élni ti is, örök izgágák. Mi se bántunk senkit. Verd a csalánt a saját ...izé, ormányoddal. Látod, én a kedvedért nem trágárokodok, nem malackodok, pedig nekem ez nem könnyű - neveti el magát Ircsi. Te meg a kedvemért, bármilyen nehéz is, ne hőzöngj a jelenlétemben. Tarts nyugodtan gyávának, konformistának, de értsd meg, anyám is, apám is, csóró egyetemi tanárok a debreceni bölcsészkaron, majd Gábor harmadikban vizsgázik lélektanból apunál, anyunál meg ötödévesen, angol szakmódszertanból. Boldogok, amiért én nem csóró bölcsész leszek, hanem „jól kereső orvos”, minden vágyuk, hogy a szívzanatóriumba kerüljek. Meg is van a kapcsolatunk az öreg profhoz, már kicsit úgy kezel most is, mint leendő kollégát. Ne basz....pardon, tudom, most ígértem meg,

többször nem mondod: te nem szeretted, hogy szabad szájú vagyok, tisztelem a hülye prüdériádat, de te se szúrd el azzal az én kis karrieremet, hogy nyilvánosan szidod előttem a rendszert. A falnak is füle van, te meg olyanokat mondasz néha, amiknek a hallgatásáért is minimum két év jár. Próbáld már te is kellemesen eltölteni ezt az ajándék két és fél hónapot.

- Ha irodalmi analógiát keresünk - folytatja Laci zavartalanul, mint ha Ircsi mit sem szólt volna - rá és barátaira, a Peer Gynt-i manó elnevezés a legmegfelelőbb, tudod, van egy nagy norvég író.

- Henrik Ibsen Peer Gyntjére gondolsz. A trollok, vagy más fordításban: manók filozófiája: legyél magadnak való, de soha ne légy önmagad. Ne lepődj meg, nem vagyunk azért annyira hülyék és műveletlenek mi, többiek sem, téged néha emlékeztetni kell: te sem vagy bölcsész, hanem az általad is megvetett dögészek közé tartozol, akár tetszik neked, akár nem. Jó tanárnőm volt gimnáziumban, Ibsen volt a mániája, Etelka néni óva intett minket az Ibsen által megfogalmazott élethazugságoktól, csak hogy lásd: képben vagyok, vágom a témát.

- Akkor, ha ilyen művelt vagy, azt is sejtet: téves alaptételből is lehet, ha nem is zseniális, de okos, sőt, nagy művet is létrehozni, lásd Ernst Mach, az 1838. február 18. - 1916. február 19-ig élt osztrák fizikus és filozófus, a XIX. századi pozitivisták tudományfelfogás egyik legnagyobb hatású elméletének megalkotója, kinek felfogása szerint a bizonytalan metafizikai spekulációk kizárásával csupán annyit állapíthatunk meg, hogy a világ azokból a semleges - se nem ideális-szellemi, se nem materiális természetű elemekből, színekből, hangokból, nyomás-, tér-, időérzetekből, hangulatokból, érzelmekből, emlékképekből, akarati folyamatokból épül föl, melyek érzeteink, benyomásaink, lelki élményeink tovább nem bontható alkotórészei. Szerinte az elemeken kívül nem létezik semmi.

- Már elnézést, de mi köze ennek a zavaros fejű alaknak, akitől idéztél, Luluhoz? Miért nem mentél bölcsésznek? Örökké irodalomról és filozófiáról beszélsz. Fogadjunk, szó szerint betanultad ezt a hülye falmelléki szöveget valami lexikonból, vagy miből.

- Kérdésed második felére válaszolva: medikusnak csak azért jelentkeztem, mert a szüleim egyszerű földművesek a bagaméri térségben, s még jobban félnek attól, hogy lyukas zsebü pajdagógosz leszek, mint a te tanár szüleid. Mi több, kerekpercek kijelentették: csak akkor támogatnak anyagilag az egyetemi éveim alatt, ha orvosnak tanulok. Azért nem hajlandóak öt évig eltartani, hogy koldus legyek. Na, látod, a saját hibáimat is látom, elismerem, sokkal karakánabb dolog volna elmenni a ruhagyárba, vagy a dohánygyárba, utált gimnazista nyári munkáim színhelyére melózni, s estin bölcsészkedni, de ehhez gyöngé vagyok és gyáva. Visszatérve kérdésed első felére: Mach egyáltalán nem zavaros fejű, arra hoztam föl példaként, hogy egy alapjában véve téves alapképletre is fölépülhet egy jelentős filozófia.

- Lacikám, már többször is szerelmet vallottam neked, ismétlem hát: nagyon szeretlek, de ismerd el, irtóra fárasztó egy fazon vagy. Ha szíveskednél végre megint Lulura visszatérni.

- Azt tenném, ha hagynád. Szóval Lulu sekélyes életművészetét filozófiává próbálja pofozni, s ez az, ami hazugá, üres pózzá teszi minden mozdulatát és „gondolatát”. Az üresség, a könnyelműség lehet életforma, de ha filozófiát csinálunk belőle, elveszti a szimpátia kíséző akkordjait, s pusztulásra van ítélve.

Ircsi igazat adott Lacinak, de elgondolkodott.

- Laci, mindezek ellenére, ha lány lennél...

- Attól függ milyen.

- Olyan, mint például Jutka. Igen, Jutka, Gábort vagy Lulut választanád.

- Attól függ, mire - hangzik a diplomatikus válasz, miközben konstataulta szomorúan, hogy Ircsi értelmes, de nem túl nagy kaliberű kislány, amit az is bizonyít, hogy a választ viccnek fogta föl, s tréfásan rosszalló mosollyal megfenyegette a fiút. De mint ha hallotta volna Laci gondolatait, azt kérdezte:

- Ennyire nem érdekel, hogy én kit választanék kettejük közül?

- Mert tudom - legyint lemondóan Laci.

- Hogy te most mekkorát tévedsz....És hát persze, hülyének nézel, pedig te vagy az.

EBÉD

Lulu szívesen adott ízelítőt filozófiájából, most éppen Georges-nak, alias Balog Gyurinak, a nyúlánk, szemüveges, intellektuális mérnökfióknak tart órát.

- Látod, Jutkáék asztalánál van még egy szabad hely, egy zöldfülű a helyemben azonnal odapakolná a fenekét, ami háromszoros taktikai hiba lenne. Pro primo, mivel együtt érkeztünk, s van elég üres asztal, indokolatlan, hogy kihasználjam azt az egy helyet, ezt a lépést türelmetlenségnek vehetné, ami legalább két fórt jelentene számára, kiadnám magam, mennyire fontos nekem ő. Pro secundo: udvariatlanság lenne téged magadra hagynom. Pro tertio, az asztalnál rajta kívül Laci ül Ircsivel, ők Gabi malmára hajtják a vizet - mellesleg Gábor tiszta hülye, Ircsi sokkal jobban illik hozzá és lefutott meccs lenne, én megérezem az ilyesmit, bírja a kis hülyét - annál az asztalnál ki lennék téve egy parázs, de merőben felesleges párbaj veszélyének a túlerővel szemben.

- Vigyázz, az idő Gábornak dolgozik!

- Nem tűnt fel neked, hogy kiváló pszichológusok milyen ügyetlenek a nőkkel szemben. Jutka bonyolult jellem, de ha élvezi is Gábor eszmefuttatásait, reménykedik abban, hogy ezek, ha kerülő úton is, az agyától az ágyába vezetnek. Bármilyen közönségesnek is találd, így van, elvégre Jutka - megtudtam közben Ircsitol - már huszonnégy éves. S most megjelenek én, aki ugyanoda vezetem őt, hamarabb, a kísértés túl nagy ahhoz, hogy ellentudjon állni, hiszen művelt lány, feltételezem, hogy ismeri Szakonyit, s tudja, hogy „addig fürödjünk, amíg meleg van”. S ő ráadásul már kihagyott egy ziccet.

- Hogyhogy? - kérdezi Georges, okos, de langyos, álmos, lomha, félművelt úri gyerekecske, jellemző módon csak azért barátkozik Luluval, mert a szüleiك összejárnak valamiféle jellegzetes debreceni orvos-mérnök cívispartikon.

- Az első napon, egy hete, délelőtt mikor még csak ismerkedés folyt, mindenki tapogatódzott, én Évával már nagyon bizalmas viszonyt tápláltam, de mivel a levegő szabad erkölcsöket diktált, azon az első felejthetetlen esten a párok nagyjából kialakultak, csak majomképű, tudálékos Lacikánk leplezte ügyetlenségét a Szodomában vergődő intellektuel szerepével. Egy francia novelláról volt szó. Vitakoztunk, a lányok obszcénnek tartották az expozíciót, én emiatt prűdnek tartottam őket. Ekkor Laci felhős tekintettel idézte a novella utolsó bekezdését, mintha nem lenne biztos benne, hogy ugyanerre az elbeszélésre gondol-e, mint mi, majd fölényes logikával bizonyította, hogy mindkét fél hülye, marhaságon vitakozunk, s rajta kívül senki sem ért az irodalomhoz. Jutka kifejtette, hogy egyetért vele, s ezért nem szólt bele az eddigi polémiába, érzed, micsoda gesztus, az egész brancssal szemben Laci, a beképzelten kelepelő gólya mellé áll ő, a legszebb negyedéves medika, ez pedig ahelyett, hogy örülne, blazírt pofával s avval a jellegzetes éneklős Laci tónusban kijelenti, hogy könnyű annak a bölcsesség látogatását megőrizni, aki hallgat, s még könnyebb a győzteshez csatlakozni. Jutka nem sértődött meg, csak kiállhatatlan alaknak nevezte Lackónkat. Mivel ez úgy látszik, már imponált majomfejnek, szó szót követett, s olyan jóba lettek, hogy Jutka visszavonta kijelentését. Karonfogva mentek haza, Jutka szállásáig, ő már a nagy lányokkal lakik a kórház nővérszállásán az egyik ügyeletes szobában, látod, ezt is tudom, egyedül. De ez maradt köztük a legbizalmasabb testi érintkezés, Laci pedig másnap gúnyos megjegyzésemre azzal felelt, hogy ő nem az a fajta férfi, aki lerohan minden lányt, Jutkával egyelőre csak jó barátok lesznek. Válgék egészségetekre, de most az a vizsgaszás helyzet áll fenn, hogy Jutka gyakorlatilag szabad, számomra Laci miatt mégis tabu. Gábor azonban felmentett passzivitásom kényszerű bilincsei alól, vele úgyszólván van egy kis elszámolnivalóm. Utálom, mert még általános iskolás korunkban egyszer lekommunistázott egy csaj előtt, aki reakciós szülők gyereke volt, így elfordult tőlem, szerintem a kis szarházi nem is emlékszik erre, de most megkapja, orra Jutkától fokhagymás lesz.

Közben Lacit értesítik, hogy post restante csomagja jött Debrecenből, így elrohan. Ekkor érkezik Gábor, tanácstalanul körülnéz, ma szigorúan veszik kivételesen az ebédjegyet, Laci magával vitte a bilétát. Palcsó, a langaléta, kövér, ragyás negyedéves, a másik orvosprofesszor gyerek megvonja a vállát, kiadva hallgatólagosan a jelzőt: ha Laci megfeledezett barátjáról, akivel olyan nagyra van, milyen alapon fáradjanak ők. Gábor konok tekintettel fordulna a bejárat felé, Jutka mosolyogva mellélép: - Nekem van egy jegyem, ha az hiányzik. - Kösz - sugja amaz hálásan, eltűnik, majd visszatér a kajával, s egy üres asztalhoz ül.

Ez a bumfordiság még Lulunak is fájt, s bár nyilvánvalóan ügyetlenség, s nem az antipátia jele, Jutka nemigen örül neki, elvörösödve beharapja alsó ajkát.

SÉTAHAJÓ SIÓFOK FELÉ

A kiránduló diákok csoportja elkülönül az utasoktól, Laci leszólit egy barna kislányt. Gábor szokás szerint saját gondolataival foglalkozik, a közelgő déli part csodájába is képtelen alámerülni. Lulu Júdás-csókkal felérő

nyájassággal, mosolyogva kínálja meg cigivel, röhögve konstatálja: - A forduló legnagyobb meglepetése Csuhas veresége Ircsától. Ircsi feltűnik, lesújtóan méri végig Lulut, aki ki torz tükörként reprodukálja allűrjeit. Ezt senki sem állhatja meg nevetés nélkül, a hangulatot fokozza Gábor és Lulu duettje, amely tercetté egészül ki Laci által, a hajó méltóságteljesen csúszik be a tengeri testvéreivel összehasonlítva is elegáns, lagúnyszerű kikötő ölelő karéjába, Jutka elismerően int, Ircsi se nézett volna ki ennyi életrealitást Gáborból, aki a társaság központja lett. Megérkeznek, délután hat óra, a fenséges partra még a koraest ezüstje sem borult, a naparany még töretlen fényű, melege simogató, a Balaton mintha erősebben hullámozna, szinte illuminálnak tűnik, kékből aranyba, halvány-szürkébe vált, a parton mindenkit elnémít az aranyhíd, amelynek folyó sárgája a siófoki mólótól a Tihanyi-félszigetig töretlenül vezet, kicsit néha piroslik, az apátság fölött a kereszt biztatóan integet, a fiatalság mindenütt otthonos zsigeri komfortélménye elhozza mindenkinek a fausti boldog pillanatot, amit maradásra kérne talán Lulu is, hosszan, kitartóan eltölt mindenkit. Lélegzetelállító a nagy kék országút, víztükör, kacsák, napozók, félmeztelen fürdőzők, Siófok elképesztő nyüzsgéséhez mérten a füredi tömeg szinte pihentetően laza, föl kell venniük a sodródó nyaralók ritmusát, míg a Matrózig nem érnek.

Zongorista, harmonikás, gitáros felállás, az öreg primás olykor hegedűt, máskor gitárt vesz kézbe, most hangulatos tánczene, A Herkulesfürdői emlékekkel kezdik, utána Amour, mon amour my love - éneklő a zongorista a mikrofonba, elég jól. Jön a divatos tviszt: Gyere hát velem/ Nem is kell nekem más/ Mint egy kicsi szerencse - az öreg cigány végleg átveszi a gitárt, a hegedű pihen, Herkulesfürdő monarchiás hangulatából, Pazeller bácsi békebeli dallamvilágából átúszunk a huszadik század második felének alig-elejére, nyughatatlan tvisztbe: Töltsük együtt el az életet, /Hosszú hónapokat éveket, / Gyere hát velem, / Nem is kell nekem más, / Csak egy kicsi szerencse,... Palcsó guggon ülve tvisztel nevetésgesen kinyomja a fenekét, Csuhas üveges szemmel bambul asztalán a sörébe, már nem is nézi Ircsit, nem is látná... aki Palcsó hatalmas alfelére tesz pajzán megjegyzést...

- Ma itt csövezünk, a parton teszünk úgy, mint ha csak napoznánk....

- Nem kell, a haveroméék villája üres, ott héderezünk mindannyian, holnap estig maradhatnánk..

- De hát a prof lefoglaltatta az itteni campinget is jó előre.

- Semmi értelme sem lenne, ha Jutkánál ki próbálnám használni ezt az ötvenszázalékos ziccert, holnap, a bálban fele ennyit sem kell fáradni, nekem többet ér a holnapi veréb egy tűzoknál.

- Tendenciózus.

- Te nem dobtad volna ki a Csuhas?

- Ne kérdezz ilyen ízléstelen ostobaságokat...

Ircsi szomorúan oldalog el, éppen Gábortól nem várta volna, hogy ennyire ridegen reagál, hát nem érti, ennyire hülye, hogy miatta....megérdemli, amit Lulutól kap majd hidegzuhanóként...

E bábeli hangzavar közepette ráznak a Matrózban. A Laci, Jutka, Gabi trió könnyörtelen háromszöggé zárul, nem engedi be sem a konkávot, sem a konvexet, hiába csapódik be olykor domború, máskor humorúszög-szárnak Lulu két pipaszárlába. A táncoló párok labilis egysége Szaturnusz gyűrűként kering körülöttük, a kiszűrődő mondatfoszlányok egy negyedik dimenzióban létező glóriát vonnak a kis társság fölé.

- A kisepika századát éljük

- Na, azért ne ennyire kategorikusan!

- Ionesco, Kafka, Gary novellái a legeklatánsabb példái, a lét abszurditása annyira elemi, hogy már nem lehet nagyobb ívbe foglalni.

- Zseniálisabbak a nagyobb lélegzetű műveknél, a novella az új irodalom egyetlen műfaja

- Nono, Sánta, Beckett - új távlatok a regény, a dráma számára, a nagyobb lélegzet is elfér a század egyre üresebb, csillagtalánabb ege alatt

- Valóban, eposzok: Weöres Hold és Sárkány, eposzok A Nap és a Hold elrablása...

Ircsi és Lulu dialógusa antiintellekuális híd a kavargás fölött...

- Nem tudom, hogy vagy vele, de nem tartom slágfertignek azt, aki a paprikásszalonnához is kaviárt és gint fogyaszt.

- Hagyd, ők így érzik jól magukat.

- Onánia, ezt akarod mondani, ugye?

- Van, aki még ahhoz sem elég kemény fiú.

- Ezt szeretem benned, Ircsi, hogy perverz vagy még szóban is

A zenekar éppen pauzát tart, Gábor gyanúsán csillogó szemmel magyaráz. Ekkor támogatják Csuhást az asztalhoz: két cseh hölgy biztosítja az elbukástól. Gábor idétlenül elvigyorodik: Miliu tyi mondja, a szőke, telivér lány ránevet, szájon csókolja habozás nélkül, kavargás, rendezőség, vigyék haza a barátjukat.

Gábor már normálisan mosolyog, a szőke és a barna cseh lány most őt tartja, hol az egyik, hol a másik csókolja ajkon, Juditba balról Georges, jobbról egy idegen fiú karol, őt először dühíti a két bohémiai szépség túlzott felszabadultsága, utána meg Gáborra haragszik, amiért engedi magát csókolgatni, fogdosni, ráadásul ő még csak nem is féltékeny a két oldalról belékaroló fickókra, s a két cseh lány és a két fiú egyszerre ébrednek rá, hogy Jutka és Gábor között vibrál valami, összenéznek, magukra hagyják őket.

- Fürödjünk meg, nudizzunk - sikoltoznak a bohém szépségek

- Vissza a természetbe.

Röpködnek az ingek, a nadrágok, a bugyik, a gatyák, Gábor is az övéhez nyúl. Az elfogyasztott alkohol tetemes mennyisége agyonnyomja az ágaskodni próbáló szemérem figyelmeztetését, a szégyenlősség maradványait, de Judit Gábor karjára teszi a kezét, visszatartja...

- Ne...nem zavarna, orvos leszek, de belefulladsz, mondja gyöngéden, de határozottan. Gábor egy pillanat alatt kijózanodik.

- Biztosan meg vagy botránkozva - hajtja le a fejét.

- Ellenkezőleg, ez a kis intermezzo vidám tónussal bővítette színkáládát, de most még nincs itt az ideje...

- Pornográf voltam.

- Éppen te fejtetted ki, hogy a populáris megnyilvánulások bizonyos szituációkban helyénvalók, sőt, szükségesegek.

- Kösz, de csak nyugtatni akarsz.

- Jaj, Gábor, ez az, amit egyáltalán nem akarok, de te sajnós, fürdés nélkül is kijózanodtál.

A dolgok agóniáját a fontolgatás mellett a tömeg is meggyorsította, már a síófoki campingben vannak, a prof nem jól intézkedett, senki sem tud a helyfoglalásról, de sorban besurrannak, Laci kérdő mozdulatot tesz titokban Gábor felé, emez ingerülten elhárítja.

Kevés a sátor, elkerülhetetlen a koedukált megoldás, hiszen Jutka barátnőinél csöveznek, s amikor a vendégek megérkeznek, a házigazdilányok csak annyit mondanak, nem bánják, akárki fekszik melléjük, csak aludni hagyják őket. A zavart, tanácstalan Gábort Ircsi invitálja egy üres sátorba. A fiú kezd teljesen elázni, Ircsi

lefekteti a matracra, lehúzza róla a nadrágot, az alsót is félig, ránéz, aztán szomorúan legyint. Visszaerölteti a gatyót az alvó fiúra, nem akarja zavarba hozni, vagy visszaélni a helyzettel, ezen elkezd nevetni, elvégre emancipáció van, nem tudja, hogy kilestem teste minden titkát, nagy ügy, orvos leszek, hm, tényleg egész nagy ügy... Magához öleli Gábort, mint egy babát, a haját, az arcát simogatja, de nem ébred föl, a vállába fúrja a fejét, először sírni, majd aludni kezd.

ÉBREDÉS

A hajnal nagy csintalanságokat súghatott a horizontnak, hiszen amaz egészen belepirult, Jutka kimászik a „tisza lánysátorból”, eléggé el nem ítéhető módon beles mindenhová, megdermed, amikor Gábort Ircsi karjában látja, a lány amennyire lehet, fél kézzel tiltakozna: nem történt semmi köztünk, be volt rúgva egészen, sem mire sem lenne képes. Jutka majdnem azt mondja, nem kérdeztem, nem érdekel, de nem tudja eltitkolni, hogy örül, mert Ircsi láthatóan igazat mond. - Azért az alsónadrágot is biztosan leszedted róla, kis huncut - nevet kissé kényszeredetten. - Az ember érthető módon kíváncsi a reménytelen szerelme micsodájára - motyogja Ircsi, elpirul, ne cikizz, Judit, tudod, hogy jobban örülnék, ha nem mondanék igazat. - Jó, jó, kis kukkolónő, még be is valod, hogy megnézted - Judit kisírul a sátorból, látja, hogy Gábor ébredezik, de azért hallgatózik.

- Na, nem mered megkérdezni, mi történt az éjszaka? - így Ircsi. - Ne félj.... Ircsi föláll, kivonul, rajtakapja a hallgatózó Jutkát, fesztelenül, szomorún ránevet, most Jutka pirul el.

A társaság a tűz melegénél pucolja cipőjét, a hangulat nem olyan, mintha a tegnapi ollóval vágták volna el, hanem változatlan. A takarótlan vadcampingezés júniusi, koranyári még csípős, hideg éjszakái kifagyasztják az álmodást, mindenki beletörődött, hogy majd a füredi pokrócok alatt, a saját kényelmes hálózsákban, vagy a

negyedéves hölgyek már a nővérszállón alusszák majd ki magukat. Gábor eltűnik, majd mindenki meglepetésére gyomorerősítő Mecseki itókát bocsát a társaság rendelkezésére, a felületes szemlélő harmonikus, összeszokott „kultúrgalerit” láthatna, nem is sejtené, micsoda szerelmi beharcok és melodramák színtere az összetétel szempontjából is heterogén közösség. Csuhas nem azért búvik el a végre fölkelő, nyári meleget hozó nap elől, mint ha álmos lenne, már csak őt nem látjuk, a két hölgy is vihorászva, tők ruhátlanul előbúvik. A két pucér cseh nimfával kárpótolta magát - közli Lulu, a két lány sikongatva berohan a vízbe, - nudit játszunk, csak a rendőrséget ki ne hívja valaki - morog kedvetlenül az egyik vendéglátónő. A siófokiak szemmel láthatóan szeretnék, ha a füredi talon eltűnne, mielőtt a camping zord öre észre nem veszi, mennyire megszapordott ma éjjel a banda. Végül Csuhas is láthatóvá válik, kiadja az ukázt: Most pedig mindenki megiszik egy liter kancatejet, aztán megtekintjük Siófok nevezetességeit. - Jé, a corpus juris átvette a vezetést. - S ti tűritek ezt, dögészek? Ott, oldalt menjetek ki, a művészbéjárón, a kerítés és a part közt van egy csík, onnan a szabad strandra juttok - szól az egyik siófoki. - Mit izgatod magad - arcátlankodik Palcsó. - Nagy a segged, kicsi az agyad. Ahogy a tegnapi nudizásnál kiderült, a pöcsöd is. Arcod viszont nincs, mert pofátlan vagy - szól rá haragosan Ircsi. - Ircsi, ez övön aluli humor volt, nevet kicsit ál-megbotránkozón Judit, - nem illik nyilvánosan ilyen helyzetbe hozni a fiúkat. - Ő hozná írtó kellemetlen szituba a vendéglátóinkat. - Jó, jó, már mindenki kiszökött, nincs semmi baj - nevet Jutka, Palcsó felsülése neki is jól esik, mint mindenkinek, ezt jelzi az egyetemes röhögés.

A FÜREDI KORANYÁRI ORVOSBÁLON

A felséges árkádokkal körbeölelt tér kellős közepén, a gyógy kútnál ballag Judit, szőke haja alól merészen ível elő gyönyörű, metszett orra. Iszik tenyéből néhány kortyot a felséges vízből, amely az árkád alatti panoptikum tábláinak tanúbizonyága szerint Jókai Móron, az üdülő embléma-íróján kívül számos magyar és külföldi halhatatlan gyógyulását segítette. Majd ide írják Gábor nevét is – gondolja. Belép a reformkori, tágas terembe, ahonnan eltakarították a menza-hodály jellegre utaló asztalokat, most pontosan olyan minden, mint az Anna-bálok idején, úgy érezhetjük egy napon-éjen át a jóságos professzor-főorvos jóvoltából, hogy fontosak vagyunk, a vice-direktor-párttitkár meg akarta akadályozni a bulit, örüljenek a kis nyálasok, hogy ingyért nyaralhatnak. Az öreg professzor Juditnak azt is megsúgta, hogy a párttitkár aknamunkája következtében utoljára famuluskodhatnak Füreden az orvostanhallgatók tíz hétig. Jövőre már csak huszonegy napos lesz a gyakorlat és semmi ingyen-nyaralás ráadás. A menzán és a campingban is megszigorodik a létszámmellenőrzés, ilyen az egész ország, filléreken próbál takarékoskodni, milliárdokat meg elpazarol. Az egész tízhetes gyakorlat jóformán semmibe sem kerül, ráadásul megtérül abban, hogy a medikusok szórakozás közben rengeteget tanulnak, de hát az effajta álszórólásokra szer a debreceni egyetem is, simán belement a szűkítésbe, ráadásul a párttitkár megtalálta a kicsinyeskedés ideológiai magyarázatát is. De jó annak, akinek van ideje az effajta packázásokra, meg arra, hogy még most is azon kotaljanak, hogy vajon polgári, vagy kimondottan arisztokratikus csökevény-e egy koranyári egyetemista bál, miközben, ahogy az öreg prof keseregve elmondta, az intézmény egy szülőszobát sem képes berendezni, egy szülést fölvenni. Miközben itt van a világhírű szívkörház, a füredi szülő anyákat Veszprémbe kell mentővel beszállítani, mert nincs pénz sürgősségi ellátásra, hülyeségekre persze van - gondolja Jutka. Mint ez a bál is, no, ez az egy tényleg elhanyagolható volna, többbe kerül, mint az egész tízhetes hacacaré - fut át agyán a gonoszka gondolatka. Tegnap délután már mint a vert hadsereg tértek haza Siófokról, kora délutánra elfogyott a másnaposságtól ajzott energia, Gábor büntudatosan pislogott rám, Ircsi a vállára borulva aludt a hajón, alig bírtak elvergődni a füredi campinging, én a kórház hátsó traktusán alszom a nővérszálláson - egyedül, még mindig egyedül, édes Istenem. Tegnap még annak örültem, hogy a parancsot Siófokon mindenki teljesítette, a gyerekek hagyták egymást aludni, ma már nyomaszt Gábor aszexuális mulysága. Luluban is volt annyi jóézés, hogy nem zavarta az idegen lányok álmát. Ahogy Gabi...drága Gabi - mondja, bizonyos pillanatok varázsát halálos bűn elrontani, ilyenkor, ha nem vigyázunk eléggé, a kárhozát mélyére süllyedünk, más helyzetek természetesen magától érthetővé tesznek halálos bűnnek tűnő cselekedeteket is, amelyek reményeim szerint valóban nem történtek meg tegnap Ircsi és...öközötte. Persze, biztos vagyok benne, hogy ő tudná a legkevésbé eldönteni, mit kell tennie. Illetve, dönteni talán tudna, de látna azt is, hogy mindenképpen valami megfoghatatlan értelmetlenség gomoly felé sodródik, mert fanyalog, nem tudja kiragadni magát a kötelezően magára meresztett-merevített fanyalgástól, mert azt hiszi, muszáj mindig úgy viselkednie, mint egy francia egzisztencialista regényben, Sartre Undorában, amit

örökké istenít a drága hülye Lacival együtt, de Lacinak ez magánügye, annak viszont nem örülök, hogy Őróla kell azt mondanom, hogy az utánzás mindent leegyszerűsít, tönkretesz, no persze, az egész ország 1947 óta egy nagy utánzás, de minek beköltözni egy Undor című számomra félig ismert változatban is undorítóvá vált regénybe, életét duplán utánzássá tenni, amely így egzisztencialista undorból szimpla kis fanyalgássá - hogy is mondja Ő nagy előszeretettel: szimplifikálódik. Kimondhatatlanul jó vele, s Ő ugyanezt nem mondhatja el rólam, ha jól is érzi magát velem, én csak egy hangulati tényező vagyok csupán, s bármilyen kellemes is libegni-lebegni szava-
inak steril áramában, érzéseim állandóan figyelmeztetnek: megállni, különben eljutunk az ő transzcendenciájá-
nak legharmonikusabban berendezett közegébe, amely számomra sajnos, lehet, hogy érthetetlen káosz, fanyalgás lesz. Kicsit Schopenhauer-logika, de félelmetes. Dejszen mindezen dolgokra ő is föl hívta a figyelmemet... nem szabad...ő majd vigyáz...megkérem, óvj meg engem még saját magadtól is, cserébe én védőbástyád leszek, anélkül, hogy gondoskodásom mocsárba húzna, te megvédsz önmagadtól is, én pedig megvédelek téged ettől a szörnyű világtól, hiszen te a szelídebb változatokhoz is túl érzékeny, törékeny vagy.

Nekem kell cselekednem, félredobva a szokásokat, mint ha én lennék a fiú és ő a szemérmes szűzleány, vajon... föl se merem tenni a kérdést, csoda lenne, hiszen szép, okos túl szép, túl okos, s ezért még se lenne csoda, s ezért is kell nekem lépnem, különben mindketten elkárhozunk, lezárul az út a megfoghatatlan felé, amelyben pedig bíz-
nunk kell, hiszem, mert képtelenség...

Pont ekkor lépett be Jutka a lampionokkal feldíszített belső teremrészbe. Az árnyak mint ha intuíciójának meg-
elevenedett szörnyei lennének...Nem vagyok-e önző, hiszen fiatalabb nálam majd négy évvel, érzem, számomra ő az utolsó lehetőség, előtte még minden nyitva áll...milyen furcsa, elérkezett a döntő pillanat, s úgy tűnik, mint ha a kiegészítés, s egy kiszámított, halálfélelmeiktől terhes felajzott állapot között kellene választanom, pedig én...igen... boldog szeretnék lenni, egy fiú kellene, aki végre megszólaltatja rejtett gondolataimat, éppen ez a félelmetes, mintha a képmásom lenne, s én meg a tükörképe vagyok...a harmadik veszély, amire csak akkor döbben rá az ember, amikor már késő, jóvátehetetlen, ahogy a kis cinikuslacika mondaná, irreverzibilis folyamatok mennek végbe a lelkünkben...ekkor kérte föl Lulu, a helyzet kísértetiesen ismerős, mint ha gyermekkori reminiszcenciáinak egyike került volna elé éles, az abnormalitásig felnagyított felismerhetőségig, a pofák egyre közelebb kerülnek hozzá, a közérzete a hideg márványpadlóra húzná, ez a tudathasadás, tudja, hogy minden rémlátomás, s mégis, mintha sokkal valóságosabb lenne, ott is táncolnak, keringőt, csipkéket lát, biedermeiert, bécsi módit, s ugyanakkor egyesülni szeretne az egyre növekvő alakokkal, be akarja fogadni őket, de ez lehetetlen, mintha tudata lázadt volna föl képzelt szörnyeinek életre keltésével, s kilökte volna őket, de megsemmisíthetetlenül megszüntethetetlenlenségének következtében mindegyik tüdejére nehezedne, csak egy fix pontot adj, Istenem, ami mindent megcáfol, igen, beleszédül Lulu karjaiba, segít kereső ajkainak, s hagyja vezetni magát, így már jobb. Minden el-
sötétül, s valami undorítóan puha, ez már kézzelfogható, blúzának gombjain siklik végig. Sikoltva löki el magától az extázisban, s győzelme biztos tudatában egyre követelőzőbb Lulut, feltépte a bálterem ajtaját, kirohant a folyosóra, ahol Gábor sétált, megragadta mindkét vállát, a fiú mesterkéltséggel szigorúsággal mérte végig.

- Ha félsz tőle, miért kokettíroztál vele?

- Mindent megmagyarázok, csak gyere. S ráripakodott a tanácstalanul, bambán sündörgő Lulura. - Tűnj el, nincs szükségünk elefántra!

Lulu volt olyan éles eszű, hogy belássa: a partit elvesztette, s ami még rosszabb, a tévedésből kapott csókot senki se látta, az előző félreérthetetlen kidobási jelenet viszont Ircsi, Laci, Csuhas, Georges és Palcsó jelenlétében játszódott le, akiket a kiabálás a folyosóra csalt. Hogy mentse, ami menthető, ügyes, látványos, fél térdre ereszkedős bocsánatkérést akart improvizálni, de Jutka megismételte felszólítását, így jobbnak látta elvonulni. Csuhas, aki biztosra vette barátja diadalát, tátott szájjal meredt hol Jutkára, hol Gáborra, a többiek nem is túlságosan elítélendő kárörömmel nézték a Göttergdemmerungot.

Judit átölelve Gábor vállát, magához húzva elvonszolja őt a tömegeből ki a szépen világított, esti Gyógy tér karéjába, a többiek kíváncsian lesnek utánuk, s látják, ahogy Judit egy futó csókot nyom Gábor arcára, s két tenyérébe fogja a fejét, nézi. De a levegőben lógó csók helyett azt kérdezi?

- Nos, int közben a többiek felé - ki van elégtve a hiúságod?

- Mire gondolsz? - így Gábor sértődött.

A NAPFELKELTE PÍRJA ÉS A BALATON MINDENT ELRENDEZ

Jutka hirtelen hangnemet váltott, behízelt hangon, szinte könyörögve: Gabikám, te mondtad, hogy vannak bizonyos helyzetek, amikor a cselekedetek elvesztik jellegüket, s valamiféle elnéző ködfátyol lengi körül vonalait. Azt hiszem, egy ilyen buli az említett szituációk tucatját termeli. Tehát ha általánosan szemléljük is, amnesztiát kaphatok. S ha leszűkítjük vizsgálódásaink tárgykörét az én esetemre, neked meg kell értened.

Szokásaik ellenére a Jókai utcán fölfelé kapaszkodván, a vörös téglatemplom köré rendeződött másik városközpontot is elhagyva, a hegyek fellé haladnak, a Balatonnal ellenkező irányba. A felfelé kapaszkodó sötét utcák az engesztelődő közeledés kézfogásban való kicsúcsosodását, s a hirtelen feltárult, az előbbi régműltfilm folytatásaként is fölfogható kényszerképzetet spontánná tették.

A sötét, piszkos, megrongált lépcsőház, a leszakadt korlát egy udvarra becsapódott gránát, a légiriadók pánikjának kísérteties hangulatát ábrázolja a nyomor őstehetségének eszközeivel. A töredezett spirál fájdalmas hajlatai a hangsor értelmetlenségét félelmetesen illusztráló LAKÁSOKBA vezetnek, mert mi az, hogy lakás, mi az, hogy lépcsőház, mi az, hogy bomba....A szalon küszöbén mintha megtörne a varázs. Az ajtó kinyílik, s megjelenik a német tiszt. A Wehrmacht almazöld, snájdig egyenruháját viseli, elfogódottan elrebegett Guten Tag-jára a szőke, metszett orrú gyönyörű asszony szinte barátságosan válaszol, alapjában véve semmi rendellenesség nem volna ebben a látogatásban, szabályszerűen be voltak mutatva egymásnak formálisan is négy-öt éve, a háború legelején az asszony apjának egyik estélyén, a probléma csupán annyi, hogy egy német tiszt vendéglátóját, még ha nem is SS-ről van szó, ezekben az időkben halálos veszély fenyegette. Kemény katonás léptek hozzák közelre a halál szellőjét. Az asszony intése a függöny mögé parancsolja a tisztet, ő pedig egészen előre menve a bejáratig fogadja az újabb vendégeket. Idősebb, keménytekintetű, kövér tányérsapkás orosz tiszt, pasla, sáfrányszínű kabátban két viharvert usankás közlegény kíséretében, a szép háziasszony anyanyelvükön elhangzó válaszából egészen felderültek, eszükbe sem jut, hogy kételkedjenek szavaiban, s szemmel láthatóan nem először találkoznak. Udvari as búcsú, s a távolodó, halálszagú lépteket elnyeli a lépcsőház sötétje.

Az almazöldruhás tiszt előlép a függönnyel elzárt lakrészből, hálálkodását elutasító kézmozdulat inti le.

- Szívesen segítettem, de arra kell kérnem, hogy távozzon.

- De asszonyom - így a segítsége - már ne haragudjon, a közeli életveszély szókimondóvá tenné önt is, annullálja önmagát, hisz az első orosz, s a lépcsőházban igen csak sokan vannak most, helyben agyonlő, vagy agyonver.

- Rendelkezésére bocsátom atyám ruhatárát, az egyenruhát itt hagyhatja. S itt van egy igazoló okirat, az egyik főkömenista írta alá, csak a nevét kell beírunk.

- Az első igazoltatásnál lebukok, még ha igazolványt is ad. Csak németül és angolul tudok.

- Nézze, önnél fegyver van, joga van hozzá élete védelmében, hogy más hangon beszéljen velem, de ha megmaradunk a szalonstílus mellett, távozásra szólítom föl, ezért nem szabad megharagudnia. S tulajdonképpen joga van arra, hogy kényszerítsen, a múlt...

- Erőszakoskodásról szó sem lehet, a múltat elfelejthetjük, de ha követelek is, nem azért, ami köztünk történt, hanem mert az ön szeme mást ígért nekem még azon a tegnapi estélyen is, amikor még ezek a gyilkosok nem voltak itt - int az imént eltávozott oroszok után,

- Saját életemet nem félttem, de ha én meghalok, a gyermeket - int a függöny felé, nem is sejtve, hogy az a szőke kislány mindent hall, vagy hallani, érteni vél, rémülten leskelődik, s még nem ért semmit - a gyermeket, a gyerekün- gyermekemet halálos veszélynek teszem ki, s mindenkinek csak a saját életét van joga kockáztatni.

- Az ön orosz tudása, s apjának múltja lehetővé tenné, hogy távol tartsa a kíváncsiskodókat, s én, bocsássa meg, de félek a haláltól.

- Wolfgang, én megértem önt, sőt, szinte öngyilkosság, s aszkézis az, amit teszek, hiszen az ön halálával életem értelmét veszti. Imádom önt, higgye el, de - gyermekem lelkét nem fertőzhetem meg azzal, hogy egy számára most is idegen férfit - elnézést - fogadjak lakásomba, aki azt a nyelvet beszéli, amelyet nagyapjának gyilkosai, s ezt az egyenruhát hordja, ő nem tudja, hogy ez nem csukaszürke SS, csak Wehrmacht, ahogy az oroszoknak, akiket joggal, gyilkosoknak nevezett, szintén mindegy. Német, egykutya. De hát mit tettek velünk, magyarokkal önök? Velük közösen belekényszerítettek minket ebbe a szörnyű végkifejletbe, erről koldul majd az ország. És mit tettek a gyermek nagyapjával az ön honfitársai? Haláltáborba vitették, mert zsidónak született. A gyerek ugyanúgy nem tesz különbséget.

- És meddig titkolózik előtte? Akár rólunk, akár arról, hogy az ön anyjának családja is német, köztük Volsksbundistákkal?

- Nem tudom. Ő csak azt látja, hogy maga egy azok közül, s ön is tudja, hogy egy gyereknek nem lehet magyarul beszélni. És azok, abban a másik undorító egyenruhában, előbb utóbb visszatérnek, és nem érik be udvarias válasszokkal. Ha ezek rendesebbek is voltak, jönnek mások, akik nem lesznek ilyen szelídek és hiszékenyek. S előbb utóbb úgy érzem, ezek mind, nagyon megvadulnak majd, nem néznek se Istent, se embert. Én pedig anya vagyok, s minden emberi érzésem gyermekem jövőjének függvényében létezik. Ismétlem, kényszeríthet, én föl nem adom, de ha kérhetek valamit, azt kérem, menjen, menjen, menjen.

Az utolsó menjen-t alig bírta kimondani, mikor a fiú, anélkül, hogy átöltözött volna a felkínált civil ruhába, elindult lefelé, minden tagját vissza kellett tartani, nehogy visszahívja. Szinte hallotta a reccsenést, s a halálüvöltést, maga előtt látta a rémképet, amely csak másnap reggel vált még borzalmasabb valósággá. Az értelmetlenség, a halál, a félelem külön-külön lebénytotta maradék öntudatát - fejezte be az elbeszélést Jutka.

- Szembefordul Gáborral: - Figyelj, most ne hallgass! Tedd föl a kérdéseket, amit akarsz. Jól vigyázz, ne hallgass most, hamis tapintatból sem, drága.

- Ha jól értem, édesanyád volt a szőke nő, aki halálba küldte - a te életed féltése miatt, az apádat. S bár nem sok köze volt azokhoz, akik a nagyapádat megölték...

- Gábor, mondjuk ki: neki, feltételezett apámnak semmi köze nem volt azokhoz, akik a nagyapámat megölték. Anyám, ha nem a képzeletem egészítette ki ezt az egészet utólag rémtörténétté, saját büntudata szerint kiszolgáltatta apámat azoknak, akiknek most mi vagyunk kiszolgáltatva. Akkor most ki vagyok én?

- Nem kérdezted meg édesanyádat?

- Nem, mert nem érted? Tudom, a múlt körülvesz, bizonyos mértékig meghatároz minket, én tudom, vagy tudni vélem, amit tudok, nincs jogom ítélni fölötte. Ám nem szabad, hogy megfojtson minket az a múlt, amihez, értsd meg, én végre megértettem, nekünk akkor sincs semmi közünk, ha egyébként van közünk a szüleinkhez, a honfitársainkhoz. Nekünk, érted, Gábor, nekünk, Barna Gábornak és Vértes Juditnak nincs mit egymásnak megbocsátani! Mert semmit sem vétettünk. Ne hagyjuk, hogy megfojtsanak bennünket akár a szüleink is, a félig, maguk számára tán jogos, de a mi szempontunkból hamis büntudatukkal. Illetve - neveti el magát, azt kellene megbocsátanod, hogy elbambulva azt hittem Luluról a táncparkettán, hogy te vagy az, mert belerévttem a múltba, s hagytam, hogy megcsókoljon, azt már nem, hogy a mellemhez nyúljon, mert akkor leesett a tantusz, hogy ez nem lehetsz te....Látod, a múlt. Megint, csak bajba kevert.

Leszegett fejjel rótták az utcákat, a hegyoldalban járnak, távolról sötéten sejlik, a felhők alól előbukkanó fehér telihold fényében egyszer csak látszik is a Balaton. A sötétség konvencionális háttérként simul aggódásuk alá, amelyet így, testet öltve, a megszokás mintha lecsökkentett volna. Zaklatott idegeik játéka a Balaton teljes pompájú kibontakozásával egy ütemben hallgatott el. Leültek a partra, s kivárták a pirkadatot, fölöttük a kertek, a semiramisi füredi függőkertek, körülöleli őket a Tagore sétány és a feketéből, majd gyöngyszürkéből egyre egyre kékülöbbre váltó Magyar Tenger nagyszerűsége, amely a róla szóló legszebb kommentárokat, ódákat is lepipálja. Jutka egyszerre törte meg a csendet.

- Tudod, én a háború utolsó évében születtem. Tudatalatti emlékek? Képzelet? Valóság? De nem is az. Én nem védekezésképpen meséltem el neked, hanem mert remélem, most már a tiéd is. Neked adom.

A napfelkelte pírja a büszke szűz örömmámorát idézi ezúttal, a halk csobogás kísértésbe ejt, mint a halál felé csábító szirének zenéje. A balatoni nimfák két különnemű Odüsszeusza azonban bármennyire is tudta, hogy csak Istennél a megoldás és a kegyelem, azt is tudta, hogy most már nem szabad semmit kimondani. Csak nem megszólalni, gondolta Gábor, s az alkalmas pillanatban végre ő karolta át először Judit vállát, megvárta, míg a derekára fonódik a pehelykönnyű kar, csípőjére simul a kéz, aztán Jutka keze is Gábor vállára csúszik, aztán már csak a kezek fonódnak össze, szembefordulnak és megtörténik végre, amire Jutka már az első napon, az első pillanattól kezdve vágyott. Gábor magától megcsókolta.

Aztán elindulnak lefelé, hogy a tájba emelje kettős szoboralakjukat a közlő reggel világossága és a nap egyetemes fénye.

Fűzfa Balázs

FIATALOK VERSEI ELÉ

Az itt következő szövegeket huszonéves fiatalok, egyetemisták írták. Végzős magyar szakosok Szombathelyen. A (világ)kép, amely kisprózáikból, verseikből élénk társul, aligha mondható derűsnek. S nem azért, mert nekik ne lenne humorérzékük. Talán inkább azért, mert amit maguk körül látnak és érzékelnek, abban több a szomorúság, mint a vigasz. Vagy talán azért, mert ez már csak így volt a költészettel mindig is; előbb vette észre a rosszszat, az árnyékos alkonyt s kifosztottságot, mint a derűvel övezett hétköznapot, az ismétlődésben is benne rejlő vágyakozást.

A szemrebbenésnyi tekintetváltást is érzékelik ezek a fiatalok. Azért írnak, mert képesek a valóság mélyéről is meglátni az álmokat, és tudnak az álmok magasából is a valóságról beszélni.

Jó szelet hát a vitorlákba!

Bondár Zsolt

LEKÉPEZŐDÉS

ahogy a borzas cigány
gödört ásott az udvarában,
lyukat is ütött talán
a térelemek halmazában:

szakállá-végéig ért,
ahogy a képek megzuhantak,
megmutatta mindenét
a tárgyakként kezelt alakzat.

bőgni kezdett a cigány
egyetemén látva a tárgyat,
honnán bár a képhiány
ábrái a gödörbe másztak,

köhögött, prüszkölt, nevetett,
ordibált és kifolyt az orra:
saját elemelkedett
átlagát a tárgyból levonta.

Pospischil Barnabás

CSAK...

Szavak vannak hallgatag.
Nyugszik, mozdulatlan harang.
Templomtető, hideg, csillan a fény.
Lehunnya szemét, szunnyad. A tél.

Séta a sírok között. Béke.
Márványmadár őrzi képét,
Fehér paplan, vastag takaró.
Doh. Levegő nélkül. Örökké végül.

Sötét, de nem az ég leple,
Földdel temetve, hörgés elfeledve.
Latyak és sár korhadat faágyamon,
Karjába fon az örök hó és csend és ...

Gazda Viktória

(FEL)HASZNÁLT GONDOLAT

egy fekete egy fehér, egy sima egy fordított. egyik macskakő a másik után, építed az utad magad előtt, de bejárni nincs időd meg lehetőséged, mert annyira hosszú, hogy mire visszamennél a végére, addigra már rég letelne az időd. nem tudsz futni, a futás rossz érv lenne, bele se kezdj! lekopik a lábszárad, miközben építesz, és (közben) arra gondolsz, hogy egyszer majd jó lesz. azt hiszed konstruálsz, de nincs lábad közben!

követ kő után raksz, velőddel tapasztasz, ruhád elhasználsz, bőröd eldísztad, izzadságod eliszod; időd pedig elkoptatod.

most, a koponyáddal pár kissrác a gangon futballozik. üresen áll egy marék sár a temetőben.

KORLÁT

kávét, cigi, reggel. hideg és ködös volt. a semmin gondolkozott, avagy a semmire gondolt. üres volt, nem tudta, hogy lehet ilyet. nem érezte még soha. megrémült, de mosolygott. vagy talán attól rémült meg, hogy mosolygott, vagy csak azért mosolygott, mert megrémült. talán mind egy is, nem kellene belekeverednie.

keresni kellene valamit, ami jobb, mint a várható; jobb,

meg. Pedig törekszem a jóra, az én ölelésem mégse kell. Mennyit vezekeljek, hogy jóvátegyem a megtörténte- ket... Egy répa, a vékonyka száraival olyan, mint egy bir- ka szíve... Talán csak én nem hallok a földből kitépett ré- pák sikoltását... Nem... Teljessé kell válnia a tagadásnak, hogy a mocskáiktól ment legyek, amikor megmérette- tünk, akár a vízből kiragadott halak, és a hitványt, az elég- telent elhajtják... Lezárt szemhéján filmszerűen, látta A testét vonaglani. Halántékából csorgott a víz. Tátott, vak szája a levegőt nyelte. Ezt a képet megmerevítette. Arcát a fénynek fordítva mondta: mert megszűnik majd a per- zselő Nap cirógatása. Csak a perzselése, a cirógatása... Égett a fa. A tájra sötéten szétfolyt a füst. Most érkezett meg Bé. Volt nála néhány rothadt gyümölcs, pudvás ga- bona. Tűzre dobta. Aztán leült kicsit távolabb, nézte ho- gyan ráncosodnak. Karcsú térdei meg-megbicsaklottak. A tenyerébe fogta a báránka arcát, simogatta, ettől el- csitult, akkor átlépett felette, a kezét élesen elhúzta. Dél volt. Sikoltva gőzölt a hús. A imbolyogva, a karjait kissé eltartotta, keményen mosta a fény. A feje mint egy inga súlya húzta, horgasztotta Bét. Érezte, ahogy a lélegzete

súrlódik, az égen hajszalerek futottak végig, a föld árka- iban megalvadt az árnyék, gyapjas fák a reszketeg leve- gőben nézték a Napot, amint egyre haragvóbb színben ereszkedik alább. Milyen közönyös lény követel azért ál- dozatot tőlem, hogy éljek tovább jóvátehetetlenül, és bo- csássam meg annak, aki megölt. A szemé éle megvillant, a tárgyak fele megégett, a felük elfagyott. Nézte az alkonyt, mint egy kék ruhát, ahogy csorog és elporlik a sötétben. Aztán A-t, mintha ítéletre várna, szenes báránycái közt mozdulatlan a teste. Ezt a képet megmerevítette. Napszít- ta síkon áll egy ember. Milyen repedezett az arca! Pikke- lyes. Igen, így történt – mondta. Ekkor mellé áll egy má- sik is. Igen, így történt, de nem így igaz. Uram, amint látod ketten lettünk a tekintettedben, és neked hatalmad van te- remtményeid felett, hogy az élet vizébe, vagy haragod tü- zébe vedd. Uram, én kérlek A, fogadj be minket. Akkor a Nap lement, mint már annyiszor, és helyébe tolult a vissz- hangtalan éjszaka. Nincs, aki ellen lehetne lenni. Kiszív- ja a csendet a szél. Én vagyok, mint akár ahogy én. Én va- gyok, akit eddig is hallgattatok. Én vagyok, vagy nem.

60 | *Gondolkodó I., 2001, bronz, márvány, 80x35x35 cm*

A GÖRGEY-MÍTOSZ FORRÁSVIDÉKÉN

Görgey Artúr az 1848-49-es magyar szabadságharc bűnbakja. Életében megvetés, sőt gyűlölet sújtja, melyet sztoikus nyugalommal visel. Mítikus alak, a Rossz, az Áruló megtestesítője. Iskolás értelemben persze nem az, hiszen se nem isten, se nem félisten, nincsenek természetfeletti tulajdonságai, s bár néhány katonai bravúrját, győzelmét némi hazafias lelkesedéssel nevezhetjük akár csodálatosnak is, tudjuk, hogy hőstetteit nagyon is földi körülmények között hajtotta végre. Van a mítosznak azonban egy másfajta, ha tetszik mélyebb értelmezése is. Eszerint a mítosz alapvetően történetmondás, melyben egy nép a múltját mesélve az identitását véli megtalálni. Eszerint a mítosz világmagyarázat, létértelmezés, a megismerés eszköze és eredménye is egyben. Hozzá kell tenni azonban, hogy mindig az adott kor színvonalán.

Ha ezt elfogadjuk, akkor könnyen belátható, hogy Görgey valójában mítoszképzés áldozata. Szükség volt valakire vagy valamire, akinek, és aminek a segítségével a nemzet meg tudta magyarázni, fel tudta dolgozni kudarcát, a rá szakadt mérhetetlen tragédiát és bánatot. Mindent úgy, hogy közben megőrizze arcát, hősiességének és legyőzhetetlenségének tudatát. Érthető öngyógyítás ez, melynek eszköze Görgey és az árulás. Ha Görgey Világosnál nem teszi le a fegyvert a még ütőképes és fegyelmezett hadseregével együtt, akkor kivárva, az időt húzva, az ellenségeket külön-külön legyőzve, a várt diplomáciai segítség megérkezévé bizonyára másként alakultak volna a dolgok.

A továbbiakban Bozzay Pál két verse kapcsán megfigyelhetjük a mítosz születését egy nagyon korai stádiumban, a szabadságharc leverését követő esztendőből. Ennek az írásnak a témája irodalmi, de megkerülhetetlen, hogy egy rövid történelmi kitérőt tegyünk. Kossuth Lajos híres-hírhedt vidini leveléről kell néhány szót ejteni. Kossuth ezt a levelét 1849. szeptember 12-én írta a Török Birodalomba emigrálva, a mai Bulgária területén. Ebben, mindjárt a szöveg elején Görgeyt árulónak nevezi, s őt okolja a harc elvesztéséért. A továbbiakban áttekinti a szabadságharc menetét, és tendenciózusan Görgeyt hibáztatja mindenért. Szüklátó körű katonaként mutatja be, aki képtelen volt politikailag is átgondolt, stratégiai cselekvésre. A levelet Kossuth „A követekhez és politicalai agensekhez Angol-és Fraczia-országban” címmel látta el, és el is küldte a megnevezett két országban rekedt magyar

követeknek és ügynököknek. Kossuth célja a nyugati közvélemény befolyásolása volt. A Görgey ellen felhozott vádak nem egyszerűen a felelősség áthárítását szolgálták. Kossuth azt akarta tudatni elsősorban az angol döntéshozókkal, hogy Magyarország nem a saját gyengesége miatt veszítette el a háborút két nagyhatalom egyesített haderejével szemben. A vereség valódi oka a magyar fővezér, Görgey Artúr árulása. A kormányzói címet szimbolikusan visszavevő Kossuth megfellebbezhetetlen tekintélye szentesítette ítéletét. Görgey áruló. A fővezért jól ismerő tisztársak tiltakozása el sem jutott a magyar közvéleményhez. Meg sem hallották, mert nem akartak ilyet hallani.

És most térjünk vissza Bozzayhoz és az irodalomhoz! Bozzay Pált még a művelt olvasónak sem kell ismernie. Munkái hozzáférhetetlenek, eddigi egyetlen kiadása barátjának, Lévy Józsefnek köszönhető 1886-ból. Ki volt hát Bozzay Pál? A márciusi ifjak egyike, aki életét arra tette fel, hogy költő lesz. A korhoz méltóan romantikus és lelkesült ifjú tele világmegváltó hevülettel. Jókai és Petőfi lapjának, az Életképeknek nagyreményű szerzője. A szabadságharc önkéntese, majd hadifogoly, és a császári hadseregbe kényszerrel besorozott közlegény. A szolgálatba belerokkant katona, huszonhárom éves korában már halott. A magyar szabadságharc hőseinek egyike. Talán inkább hősi lelkű áldozata. Életútja több ponton is hasonló Görgeyéhez. Bozzay is elszegényedett nemesi család sarja, 1829. január 10-én született Kővágóörsön. Evangélikus, mint Görgey, és egy ideig ugyanúgy Késmárkra jár iskolába, mint a hadvezér. Ő is a 48-as forradalmi időkben kerül Pestre, és ugyanúgy, mint Görgey, nevéből elhagyja a nemesi származásról árulkodó y-t. Mindketten önként lépnek be a forradalmi hadseregbe. Innen azonban életútjuk tragikusan különböző. Görgey, a korábbi hivatásos katonatiszt századosi rangban kezdi szolgálát, Bozzay mint gyenge fizikumú és nagyon fiatal ember mindvégig honvéd marad. Görgey a legfelsőbb szintű kegyelmet kapja, Bozzay a leggyakoribb büntetést.

Hogy a bevezetőben említett versek háttere érzékelhetőbb legyen, kicsit részletesebben foglalkozunk Bozzay büntetésével. A költő alakulata a Marostól északra fekvő zarándi hegyek között állomásozott, amikor 1849 augusztusában megadták magukat. A császári seregbe besorozott katonákat Karánsebesen és Temesváron keresztül indították Csehország felé. A transzportba besoroztak 130 tisztet Görgey seregéből is, köztük az ismert költőt, Lisznyay Kálmánt, aki látván Bozzay elesettségét, gyűjtést szervezett a számára. Az út a Bánságon és Horvátországon keresztül Ausztriába vezetett, majd onnan tovább

a csehországi Josephstadtba. Bozzayt a hosszú út kimerítette, 1849 telének elején tifuszba esett, legyengült szervezete teljesen már nem épült fel soha. Nyomasztotta a reménytelenül hosszúnak tűnő, tízéves szolgálat, a költő sors elvesztése, a honvágy, a szokatlan klíma. Ebből az időből fennmaradt levelezése, amelyet Lévy Józseffel, apjával és Elek bátyjával folytatott. Ezekből a levelekből ismert, hogy egyetlen gondolat élte csupán, a hazatérésé. Amikor erre lehetősége nyílt, mégsem élt vele. Apjához 1850. április 9-én írt levelében számolt be arról, hogy a seregen belül Magyarországra induló rendfenntartó erőket toboroztak, de ő „ezen feltétel alatt” nem akarta viszontlátani hazáját. Micsoda elvhűség, milyen önpusztító hazaszeretet! Az utolsó lehetőséget szalasztotta el, hogy viszonylagos épségben hazajusson.

Időben most jutottunk el az első Görgey-vers születéséhez, mely alatt az 1850. április 12. dátum szerepel.

Görgey

*Ha megnyugszik a tenger
Csendes az ő mélye
Nem tudni mi fekszik
Lenn a fenékebe.*

*De mikor hullámot
A vihar fölrázza,
Megmozdulnak benne
Iszapja, gyöngyháza.*

*S a haragvó tenger
Iszapos mélyéből
Néha felszínére
Gyöngyöket hajít föl.*

*Mi vagy te, e tenger
Oly parányi része,
Kit fölhajított a
Zivatar szélvészé.*

*Mikor a veszélynek
Utolsó órája,
Egy nemzetnek éltét
Kezeidbe játszta,*

*Voltál ezereknek
Imádott bálványa
Lettél ezereknek
Keserve és átka.*

*Az apáknak sírját
A gyermekek szívét
Csillagos fényével
Neved ékesíté*

*S mennyi vádoló rém
Támadt ellenedbe! -
Az élőknék szája
S a meghaltak lelke.*

*Kiket könnyelműen
Bocsátál kockára
Kik a szent ügyér
Elvérezték hiába.*

*Azt a zászlót, melyet
Neved dicsőíté,
Öngyilkos kezekkel
Miért sújtád a földre?*

*Mért hajítál követ
Annak templomára,
Melyben ezereknek
Lehettél oltára?*

*Nagy voltál akkoron
Naggyá tett hűséged
De az árulás mely
Kicsinnyé törpített.*

*Szélvészekkel küzdél
Hajdan rendületlen,
Akkor oszlop voltál,
Most parányi porszem.*

*Melyet egy gyermeknek
Mosolygása fölver:
Akkor isten voltál,
Most egy bűnös ember.*

Ezt a verset Lévay József nem válogatta be az 1886-os gyűjteménybe, egyetlen eddigi megjelenése a Révfülöpi Honismereti Egyesület lapjában, a Villa Filip 2005. 1-2. számában történt. A szélesebb olvasóközönség elé tehát most kerül először.

Bozzay költeményét hat szótagos, ütemhangsúlyos sorokba rendezte, a négysoros versszakok félrímesek, gyakori köztük az asszonánc, melyet a költő tudatosan alkalmazott borús hangulatú verseiben. A verskezdő metafora Görgeyt mint a tenger fenekéről a felszínre emelt gyöngyszemet mutatja be. Érzékelhető, hogy a hadvezért a forradalom, a nép emelte mindenki fölé, a végveszély pillanataiban egy egész nemzet reménységévé magasztosult. Ezért érthetetlen és fájdalmas Görgey árulása. A további gondolatmenetünk szempontjából különösen érdekes, hogy a költő könnyelműséget tételez fel a hadvezérről, mintha olyan ember lenne, aki nem érezte át felelősségét, aki saját dicsőségét is könnyű kézzel játssza el. A verszáró metaforák az oszlop-porszem, isten-bűnös ember ellentétpárok segítségével fejezik ki a költő ítéletét. Bozzay itt nem is lép tovább. Fájó szívvel állapítja meg, hogy csalódnia kellett Görgeyben, aki könnyelműen elárulta a benne bízó embereket, és ezért bűnös.

Adódik a kérdés, hogy vajon Bozzay tudott-e Kosuth Görgeyt elítélő nyilatkozatáról. Jelenlegi ismereteim alapján ezt nem tudom megválaszolni. Az sem ismert, hogy Angliából mikorra érkezhetett vissza az állásfoglalás híre, ez mikorra terjedt el az országban. Lévay gyakran írt levelet Bozzaynak, ezek tartalma azonban ismeretlen. A lényegét szem előtt tartva azonban ez az egész probléma talán meg is kerülhető. A lényeg ugyanis esetünkben az, hogy a világosi fegyverletétel után fél évvel a birodalom egy távoli garnizonjában az ott szolgálatot teljesítő magyar katonák körében meggyőződéssé vált az árulás gondolata és Görgey Artúr tábornok bűnössége. Ekkor már működik a tényeket sutba vágó lelki öngyógyítás, a bűnbakképzés. Figyeljük meg azonban, hogy itt még Bozzay szinte tárgyilagos, nyoma sincs bosszúvágyának, átkoknak, démonizálásnak. Ez bizonyára összefügg a fiatal költő nyugodtságával, érett gondolkodásával.

A Vészharang című, 1850 júliusában, Theresienstadtban írt költeményben azonban már elmozdulás történik, megjelennek a szenvedélyes érzelmek, a gondolatok radikalizálódnak.

Vészharang

Magasról hullt alá a sasfi,
Nem bírja szárnyát, körmeit,
De aki megcsalád, megejtéd,
Megholtak őt azért ne hidd.
Elvérzett testét lelke éli túl,
S él az tenéked kínzó átokul.
Kondulj meg vészharang
Élet, halál mindegy nekünk
Ha a világ kivész,
Mi már többet nem veszthetünk!

Erős volt és két kezével,
Tízzel vívott meg egymaga.
A mesés világa napkeletnek
Lehullott délceg csillaga.
S mikor megejté őt az árulás,
Hét országra borult halotti gyász
Kondulj meg vészharang stb.

Boldog, kinek még van hazája,
S bár rab hazában rab lehet,
Kinek külföld nem adja azt a
Keserű siralmas kenyeret,
Melyért küzdénk élet-halálon át,
A hon nekünk egy harapást sem ad.
Kondulj meg vészharang stb.

Szegénnyé lettünk ami drága
Volt lelkünknek, mind elveszett.
Csak úgy puztán, öröm híjával
Viseljük az életet.
Kihamvadt lelkünk egy üszök gyanánt,
Csak a koszorú tűzében ég a láng.
Kondulj meg vészharang stb.

Szedjük fel szétdőlt sírjaikból
Az apáknak elszórt csontjait,
A rokonok kifolyt véréit, a
Nők és gyermekek könnyeit.
Ez mind, ez mind bosszút kiált reád!
S te még állsz? Piruljon a világ
Kondulj meg vészharang stb.

*Leéltük már mi életünket,
Csak egy napunk van hátra még,
Csak egy reménység van szívünkben,
Lelkünkben egy kötelesség.*

*S lábunk alól ha elsiklik a föld,
Bosszút helyettünk ég haragja tölt,
Kondulj meg vészharang,
Élet-halál mindegy nekünk,
Ha a világ kivész,
Mi már többet nem veszthetünk!*

A költemény mind formájában, mind tartalmában meglehetősen bonyolult. A tízoros strófák utolsó négy sora refrén, az első hat sor négyes vagy ötödfes jambikus lüktetésű, a refrénben az erős érzelmek szétfeszítik a szabályosságot, de az utolsó versláb mindig jambus. A rímelés ezúttal is a végletekig visszafogott, alig megcsendülő félrímes képletű. A vers személytelen elbeszéléssel kezdődik, melyben a lehulló sasfi metafora a hősiesen elbukó hazát láttatja az olvasóval. A költői hang akkor válik személyessé, amikor az áldozatok között feltűnnek a külföldre sodródott szerencsétlenek. A nemzet bukásának, az emberek szenvedésnek áruulás az oka. Ez az áruló azonban már rosszakaratú, tudatos összeesküvő, ha rajta múlik, a haza már halott: "De aki megcsalád, megejtéd/ Megholtak őt azért ne hidd". A költeményben nincs neve az árulónak. Mindenki tudja, hogy ki ő. Az áruló Görgey. Itt már egyértelműen az ország romlásának igazi oka. Az apák szétdúlt sírjai, a rokoni vér és a gyermeki könny mind-mind kínzó átokért és bosszúért kiált. És ha a megnyomorítottak nem lesznek képesek bosszút állni, akkor majd az ég haragja sújt le az árulóra. Néhány röpke hónap alatt hogy megváltozott a költő beszéde! Ez már a babiloni mítoszok, a görög eposzok és sorstragédiák hangja. Itt már az ellenség a démoni Gonosz, aki egymaga veszejt el egy egész országot. Ezért várható, hogyha az emberi erő kevésnek bizonyul, akkor majd az isteni igazságszolgáltatás zökkenti helyre a mindenség kerekét.

Ezzel el is érkeztünk oda, ahonnan indultunk, a Görgey-mítoszhoz, nevezetesen a mítosz azon tulajdonságához, hogy történetmondás és világmagyarázat is egyben.

A szabadságharc bukását, a kolerát és a megtorlásokat is túlélő ember egy csömörös, szétesett és érthetetlen világban találta magát. Racionalitást és rendet akart a káosz helyébe. Az érthetőséget, világos egyszerűséget az a történet teremtette meg, amelyben Görgey Artúrnak jutott a főszerep.

A történet az irodalomba is beszűrődött. Bozzay Pált nem azért választottam ennek a bemutatására, mert a legmagasabb művészi színvonalat képviselné. Inkább azért, mert talán élethelyzetéből fakadóan is nagyon korán foglalkozott a témával, betekinthettünk a gondolat bölcsőjébe. Azt figyelhettük meg, ahogy a nép körében gyökeret ver, majd megerősödik egy gondolat, egy vád, amely rövidesen meggyőződéssé érik.

Bozzay nagyon fiatal volt, lényegében a zsenyéit írta haláláig. Rejtély marad, hogy milyen költő vált volna belőle, ha többet mér ki rá a sors.

A Görgey-mítosz azonban a legmagasabb művészi színvonalon is megjelenik, mégpedig nagyon korán. Gondolatmenetemet Kossuth-tal kezdtem, Kossuth hívével, az őt Szegedig és Aradig követő Vörösmartyval zárom. Világos után Vörösmarty sógorával és régi jóbarátjával, Bajza Józseffel Bihar megyében bujkált, ami esetükben azt jelentette, hogy ismerős családoknál vendégeskedve, meghúzva magukat, egy időre eltűntek a hatóságok szeme elől. Vörösmarty 1849-ben két verset írt, mindkettőt Gebén, bujdosása idején, október 10-én, Csanádi János házában. Az egyik az Emlékkönyvbe, a másik az Átok. Az elsőt minden magyar ember ismeri, tananyag, belénk égtek a végsőkig elkeseredett zseni szavai: "Kivánságom: Vesszen ki a világ /S e földi nép a legvégső fajig." Ugyanebben a hangulatban született a kevésbé ismert Átok is. (Csak 1925-ben jelent meg először teljes és pontos szöveggel, de kéziratos másolatai kézzől kézre jártak az országban.) Megrázó, zavarba ejtő mű. A középiskolai tankönyvek megemlítik ugyan, de a szöveget nem adják a tanulók kezébe. Nem illik a Szózat szerzőjéről kialakított képbe. És valóban. Ilyet csak olyan valaki ír, aki megélni vélte önmön szörnyű látomását: "S a sírt, hol nemzet súlyed el,". Vége a világnak, mindennek, amiért egy egész nemzedék küzdött. Vörösmarty ezt a versét magának írta, nem számíthatott megjelentetésére. Talán ettől ilyen végsőkig őszinte. Leplezetlenül kifejezi a kor vezetőinek Görgeyt megvető véleményét.

Átok
1849 .oct. 10.

Görgeinek híják a silány gazembert,
Ki e hazát eladta cudarul.
Kergesse őt az istennek haragja
A síron innen és a síron túl.

O százezernyi hős fiak vezére,
Dicső, ha győz, dicső, ha elesik
Ki úr leendett, milyennél nagyobb nincs,
Meghajlott a lábtúrta fővenyig.

Kezében volt az ország szíve, kardja,
S ő mint pofon vert, megrugdalt inas,
Feladta mind e drága kincset,
Béért vagy ingyen, mindenképen gaz.

Hallgatnak ágyuink, a puska nem szól,
E némaság oh mily rémületes!
A hajdu nem küzd, a megjött huszárnak
Kardján most nem vér – csak köny csergedez.

Harc nélkül, alku nélkül így elesni!
Egymásra néznek a bús harcfiak
S a hitszegő vezérre szíveikben
Kihalhatatlan átkot mondanak.

„Isten, vagy ördög– így kérdik magokban --
Melyik teremté ezt a Görgeit?
Ily férget isten soha nem teremthet,
Ezen megtörnék emberben a hit.

Hervadjon a fű ahol megpihenne,
Akadjon fel, midőn a fára néz,
Enyhet ne adjon éhe, szomszárja ellen
A föld, s ne nyujtszon soha emberkéz...

Kergesse őt a balszerencse, mint
Szilaj kuttyák a felriadt vadat.
Éljen nyomorból, kínból mindhalálíg
S ha elhal, verje meg a kárhozat.”

Kereszténység előtti, ráolvasós, sámános rontást küld Görgeyre a költő, négy nappal az aradi tizenhármak kivégzése után, talán a friss hír hallatára, az életben tartott-ra. Költői ösztöne azonban – figyeljük meg – a legsötétebb átkokat másokkal mondatja ki. A versben beszélő lírai én az utolsó három szakaszban átadja a szót a bús harcfiaknak. Idézőjelet használ, és megváltoztatja a versformát is. Az addigi rímtelen jambikus lüktetés helyébe főként monoton, ez esetben kántáló hatású spondeusok lépnek, és az idézés kiemelésére megjelennek a rímek is.

Görgey Artúr tábornok, idős korára ügyvéd testvére esztergomi házának gondnoka és avatott kertésze, rendíthetetlen nyugalommal viselte a nemzet minden rétegéből felé áramló gyűlöletet. Komárom alatt a huszárhozám élén vágatott, később sem rettentették meg az őt ért fenyegetések, atrocitások. A harcban súlyos fejsébet kapott, de nem tudott meghalni. Matuzsálemi kort élt meg, az új század hozta meg számára a végső megnyugvást. Az őt ért vádak mára történelmi emlékké szelídültek. Hatalmas lovas szobra a vezérletével visszafoglalt vár nyugati falánál áll, a fenséges bronzalak a budai hegyekre tekint.

BESZÉLGETÉS NÉMETH LÁSZLÓRÓL

A budai várban, az Úri utca 6. számú házban lakott Borsos Miklós szobrászművész élete utolsó éveiben. Ezt a helyet lakásmúzeummá alakította a Borsos Miklós és Kéry Ilona Alapítvány, ahol a mester néhány különlegességnek számító alkotása, válogatás levelezéseiből, könyvek, katalógusok és a rá utaló egyéb dokumentumok gondozását Fertőszögi Erzsébet asszony, az Alapítvány elnöke vállalta.

Ennek a múzeumnak 2003 óta egyik kellemes eseménye a Miklós-napi összejövetel, amelyet az első kerületi polgármesteri hivatal is, a művészre tekintettel, megbecsüléssel tart számon, és amelynek kedves vendégeit a „ház asszonya” mellett Czigány György konferálása fogadja.

Fertőszögi Erzsébet komolyan veszi e hagyaték sorsát oly módon is, hogy arra törekszik újabb kezdeményezésével, más rendezvények keretében is legyen a figyelem középpontjában a nagy művészek munkássága. Az ötletet az adta, - mondta a legutóbbi összejövetel megnyitóján - hogy Borsos Miklós művészete alkotásai, és írásos vallomásai elválaszthatatlanok attól a kortársi-baráti körtől, találkozásaitól, amelynek helyszíne a tihanyi Borsos ház és a körülötte szépen kialakított kert volt fél évszázadon át.

2009. február közepén kezdte el új programját, amelyben szándéka szerint „egy-egy jelentős életmű bemutatása sem akárhogyan történik: az írók gyermekei, az általuk felkért előadók, irodalomtörténészek szólnak az eddig kevésbé publikált, de nagyon is jelentős üzenetű írásaikról”

Elsőként, a Németh-esten az író lányaitól hallottunk egyéni hangvételeiben és az eredeti élményeik hatására még személyesebben fogalmazott gondolatokat, amelyekben a négy lány – mind ma már bőven felnőtt korban lévén – a maga sajátos szempontjait érvényesítette.

A vallomásokkal felérő kiselőadásokat természetesen az Alapítvány saját kiadásában majd megjelenteti, ámde egyetértettünk Erzsébet asszonnyal abban, hogy e gondolatok minél szélesebb körben lehetséges ismertetésével csak jó célt szolgálhatunk. Ezért is ajánljuk e folyóirat olvasóinak ezt az írást.

Balatonfüredi születésű lévén, művészettörténészként is sokat tanulhattam Borsos Miklóstól művésztársaitól, és tanítványi körétől. Mondhatnám, ez a szellem

sokáig meghatározó volt még azon a Képzőművészeti Főiskolán is, ahol Somogyi József szobrászkodott, majd rektorkodott, aki annak ellenére vette védőszárnyai alá a „nehéz időkben” Borsos Miklóst, akit nem kívánatos művészi elvei miatt nem fogadtak be másutt. Ugyanígy máig nagy tisztelettel vallják kiemelkedő mesterüknek azon az Iparművészeti Főiskolán is, - ahová később szinte elbújhatott – és ahol a Mester olyan egykori tanítványai között taníthattam én is, mint pl. Nagy József ötvös, vagy Schrammel Imre keramikus, porcelántervező és még jónéhány azóta nevéssé lett művész. Tény, hogy a nagy műveltségű, erdélyi származású szobrász életműve máig hat, sőt, az újra felfedezett emberábrázolás igényei miatt híressé vált portréi példaként állnak a mai szobrásznövendékek előtt is.

Másrészt, eddigi sokféle munkakörben tevékeny pályám során meggyőződhettem arról, hogy Németh Lászlónak többek között a tihanyi emigrációjában született gondolatai – különösen a „kert-Magyarország” koncepciója, amelyről oly keveset tudnak az utánunk jövő generációk – semmit sem veszített aktualitásából. Gyarapodjék tehát az olvasó ezzel a maga nemében egyedülálló olvasnivalóval, azok illetően, részleteiben is első közlése révén. Majd a netán ehhez fűződő kommentárok tán elérjék a tervbe vett teljes kiadást, és akkor újabb ismeretekkel lehetünk gazdagabbak.

Németh Judit az író és a természettudomány kapcsolatairól a következőket mondta:

„Németh Lászlóról köztudomású, hogy orvos volt. Akik az élete történetét jobban ismerik, azt is tudják talán, hogy eredetileg a bölcsészkarra iratkozott be, és onnan ment át az orvoskarra. Azt hiszem, az ő szempontjából ez nagyon szerencsés volt. Orvosi ismeretei számos művében közvetlenül is előjönnek, így pl. az Irgalomban, a Levelek a hipertóniáról-ban, az Írás ördögében, számos tanulmányában, de közvetetten a gondolkodásban sok helyen lehet érezni az orvost. Valószínűleg a természettudományok iránt is ezért vált fogékonyabbá, a Galileit, a Két Bolyait a tudomány iránt fogékony ember írta, aki átérzi a tudósok problémáit és fájdalmát.

Az első tanulmányai egyike a Brachfeld Péterről szóló írás, amit ő orvospedagógiai tanulmánynak nevezett. Péter tanítványa volt egyetemi évei alatt, és a cikkben részletesen ismerteti a nézetét, hogy milyen gyerektípushoz milyen magántanár illik, és elemzi a tanítványát orvosi lélektani szempontok szerint. De még a későbbi években is sok orvosi ihletésű tanulmánya jelenik meg. Ezekből a korai munkáiból látszik, hogy nagyon jó elméleti orvos lett volna. A sors nem így akarta. Hogy jó volt-e ez így,

vagy nem, mindenki maga döntse el. Egy dologban azonban biztos vagyok: sokkal boldogabb lett volna.

Kevésbé ismert azonban az író természettudományos műveltsége és érdeklődése. Természettudományos műveltségét két korszakában szerzi meg. Először vizsgáljuk meg az elsőt, az 1932 és 1936 közti időt, a Tanú korszakot. Mit kap az író a természettudományoktól? Ami igazán fontos szerintem: Nem az ismeretek, hanem a módszer: egy kis kísérletező kedv, a diszciplínává vált igazságszeretet s egy kis derű. A Megmentett gondolatokban az Újkor történetében a természettudományok szelleméről azt írja, hogy” a szerény, megbízható tudásra törfő érdeklődés mellett ez a kritikai s szerzetesi fegyelem volt, ami az új tudományt a régi fölé s minden civilizáció tudománya fölé oly felhőkarcolói magasba emelte”.

A Tanú fiatal írója minden iránt érdeklődik, mindenbe belekóstol, és ezekről azonnal ír. A tudomány jelentőségét hamar felismeri. A tudomány az emberi kultúra alapja, „nagy bajt okozhat, ha tisztelete elhalványul. Az a kultúra, amelyik elveszti érdeklődését a természettudomány és a művészet iránt, halálra ítéli önmagát.”- vallotta Németh László.”

Németh Ágnes, az író másik lánya inkább az irodalmi életben szerepet játszó politikusra irányította figyelmét. Előadásának azt a részletét emeltük ki, amelyben apja Levél egy kultuszminiszterhez című írására utalt.

„Édesapám írásai közül én a Szárszói beszéd lett a legfontosabbnak és a legbátrabbnak a Levél egy kulturpolitikushoz-t tartom. De míg a Szárszói beszéd lefutotta a maga pályáját, megkapta a szidást és dicséretet egyaránt, a Levél egy kulturpolitikushoz egyértelműen a teljes elfelejtés felé halad. Ennek a megakadályozására szeretnék én ma egy kavicsot az útjába tenni. Ne ijedjenek meg, nem a százoldalas tanulmányt fogom ismertetni, hanem csak a keletkezésének történetét.

Idézek a tanulmány bevezetőjéből:

„Ha egy mondatban kéne életem célját megfogalmazni, az a magyar irodalom és művelődés világszintre emelése volt, s az, hogy ötven év távlatából munkám sokakéval együtt – eredményesnek látszik-e – majd, nem kis részben kulturpolitikánk irányától és irányítójától függ.”

Majd így folytatta Németh Ágnes: „Fő címeiben végigfutunk, miket is tartalmazott ez a veszélyes írás. Foglalkozott az iskoláztatás fő kérdéseivel, kiemelve a megfelelő tanárok és tankönyvek fontosságát.

A műértésről pedig azt vallotta, hogy „kulturpolitikánk semmire sem lehet olyan büszke, mint a könyvkiadására, de csak azok lesznek az igazi olvasók, akik magyar művön gyűltek olvasókká. A hangverseny- és kiállítási termék

tele vannak. De olyan alkotás, mint Borsos Miklós Szabó Lőrinc-e vagy Bartha László Állomása, igen kevés.

Az írókkal szemben azonban megkötitek a kezünket, de felállítjátok az igényt. Próbáljon egy magyar író úgy írni, mint Stendhal vagy Turgenyev, azt mondjátok, hogy az ellenség hangja szól belőle...” Mert töletek valami mást várunk.”- mondjátok nekünk. Ez a valami más azonban politikai tanpróza... - művünk minden merészebb soráért meg kell harcolnunk.

A szocializmusnak kétségtelenül legnagyobb gyengéje, mondhatnám az Achilles-sarka, hogy az irányítók azzal, hogy szocialistának vallják magukat, de nem azok, vagy egyszerűen nem alkalmasak a betöltött szerepre: óriási hatalmat kapnak mások tönkretételére.

Mint miniszter persze nem azzal fizetném ki az írókat, hogy legyetek hősök ellenemre is, hanem magamat próbálnám úgy átnevelni, hogy ugyanazt minél kevesebb hősiességgel érhessek el. Az írónak mindenek előtt szabadságra van szüksége. Ha lesz sajtószabadságunk, nekünk íróknak kell megfékeznünk azokat, akik a helyzet felmérése helyett a felkavart szenvedélyeken igyekeznek minél magasabbra dobni magukat.

Németh Magda is apja egykori írásából indult ki. Ez a Ha én most lennék fiatal címmel megjelent a Sajkodi esték 1961-es kiadásában is. Előadásából választott részteket válogattuk:

„Az élet nemcsak utazás, de szobrászmunka is. Az embernek nemcsak a világban már megvalósult lehetőségeket kell megcsodálnia, hanem a benne még ott lappangókat előhívnia s belőlük magát minél különbbé megalkotnia. Ez igen szép s érdekes feladat: a napok apró vésőütséivel valami szépet hozni ki, nem a kőből, hanem az élő anyagból, önmagunkból. S az embereket, főként a fiatalokat igen heves biológiai erők sarkallják erre. Erkölcsek én épp azt a szabályozó rendszert tartom, amely a testi kifejlődés lezáródása után még valami többet akar az emberből kihozni. Amit pedig becsvágynak nevezünk, ennek az erkölcsnek a szorongása, vagy ha úgy tetszik az ostora. A becsvágynak azonban sokféle változata van, s boldogtalanságaink jó része onnan ered, hogy rosszfajta becsvággal oltjuk be fiatal életünket...”

„Annak, hogy egy gyermek gondozásából, sarkallásból, örömnnyújtásból mit kíván, s mit bír el: megvan a foka. A túlzott figyelem, akár a „kielégítés”, akár a „nagyra biztatás” alakját ölti: többet árt, mint az elhanyagolás. Az egyik természetessé teszi az önzést, a meg nem szolgált dolgok megkövetelését, s a nyomában ólálkodó spleent, boldogtalanságot, a másik idő előbb nyúvi el a mesterségesen keltetett ambíciókat, s húszéves korára juttatja el

a gyermeket ahhoz a becsvágy csödhöz, amelybe az apa harminc-negyvenre jutott. Hogy gyermekünk milyen képességeket kapott, nem szegény, nem dicsőség. Az őskor tarka tulajdonságaiból húzta ki az öröklés lottója. Gyermekünket (ebben sem hibáznék többet) legokosabb tehát úgy tekinteni, mint az emberi jövő ránk eső hányadát, kis testeket, akikben a jóakarát állandó csendes sugárzásával kell a lehetőség csírázását támogatni, az apaság élménykincsét is megszerezve közben.”

„Az élet kifejtését sem lehet vállalni bizonyos veszélyesség nélkül. Az ifjúságnak ez a tudat a sejtjeiben van, s minden filozófia nélkül, mint bátorság jelentkezik. Ha gondolat ezt az érzést nevelheti, én jövőm életemben bátrabb szeretnék lenni. Vakmerő időnként voltam; de azt, hogy egyenletesen bátor legyek, képzeletem s becsvágyam veszélylátása nem engedte. Pedig ismertem a vigaszt, amelyet a fiatalon elhalt Apáczai szájába adtam. Ha én el is bukom, a jó ügy, amelyhez hozzákötöttem magam, bosszút áll értem is.”

Németh Csilla, apja hatalmas életművének mérlegelését az irodalmi életben betöltött szerepén túl, egyfajta sajátos életút változás tükrében láttatta. Néhány részlet az ő gondolataiból:

„Édesapám írja: „Egy mű társadalmilag két elválaszthatatlan részből áll, abból, ami benne van és abból, amit gondolnak róla. Ebből következik: egy művet csak a nemzeti gondolkodás, egy nép erőfeszítése... emelhet helyére.”

A növények példájára, mindannyiunk életének növésterve van: csak azzá válhatunk, aminek Isten eltervezett. Az írói művek pillanatfelvételek, mint a leállított filmtekerics egy-egy kivetített kockája, az adott korszak gondolatairól adnak tájékoztatást. A pillanatfelvételek összessége maga az életmű és az a fejlődés, amelyet a kezdettől a végig az író megtett.

Az életműben és az ember egészében megjelenő változások három csoportjáról szeretnék beszélni, emlékezve a végre, ahová Németh László idős korára eljutott.

Először az emberi magatartás változása emberszemléletében, másokhoz való viszonyulásában és szolgáló életének tartalmában is jelentős.

Az írói műben megvallott nézetek és az életmód közötti szakadék fokozatos szűkülése a második változás.

A harmadik változás a bibliai témájú verses drámák életszemléletében a remény és újrakezdés lelkiülete, melyekben nemcsak önmagának, de nemzetének is követendő utat mutat.

A bibliai témájú verses drámák keletkezésének ideje kulcskérdés. Nemcsak az írói közérzetéről tájékoztatnak

a keletkezés időpontjában, de nagyobb közösségek, családok, az egész nemzet tennivalóiról is.

Az 1945-ben írt Sámson az 1849 és 1945 között zajlott történelmi katasztrófák sorozatát követően íródott. Sámson, az Ószövetség nagy alakja, Isten embere, egyetlen kérdésben ismételtlen engedetlen Istennek. Így kerülhet abba a helyzetbe, hogy hírhedt erejét elveszíti, a megköttözött, fogságba került, elerőtlenedett, megvakított, megkopaszított bibliai hős rabszolgamunkát végez az ellenséges filiszteus néppel. Életében azonban nem ez az utolsó szó. „A haj kinő” – s ezzel egy csendes titok, az ő régi énjének fokozatos megújulása kezdődik.

Az újrakezdés reménye épül az íróban magában, erre biztatja az egész nemzetet is. 1945-ben az ország romokban állt. Családi otthonunk is megsemmisült. Édesapám munka nélkül, menekülésben van. Mégis a megújulás reményéről üzen az országnak, mindannyiunknak.

Zárószóként az Ószövetség olvasása közben című Németh László tanulmányából egyetlen mondatot idéznék: „Az ember az Ószövetségben ismert rá magára és világra, s az Újszövetségben az orvosságra és megváltásra.”

A visszaemlékezéseken túl, természetesen meg kell idézzük magát Borsos Miklóst, aki egy 1977-ben megjelent írásában Németh Lászlóról a következőket fogalmazta meg:

„Nagy író és rendkívüli egyéniség volt. Egy család életéből történelmet, világot tudott megidézni. Nem kellett témát keresnie. Ahová pillantott, amit látott, a maga mondanivalójába olvasztotta, nemegyszer kényszerítette. Drámáiban, az utolsóban is, önkínzó visszavonulással, mint a vesztesen küzdő, egyedül a nagy szándékot menti. Felemelkedést, külön sorsot álmodott nemzetének. És ezzel találkozunk már a VII. Gergely-ben is, Sinkovits Imre nagyszerű alakításával. Felejthetetlen pillanatban volt részünk. Megérintett élete minden mozzanata.

A mű megnő, a bírálókat, bírálókat eltűnnek, a sérelmek is átalakulnak, eltűnnek, a kortárs barátok is, és a nemzedékek tudatában olyan értékkel alakul át, amit csak a művek hordoznak, melyekben olyan gondolatok, életek rejtenek, amikben minden nemzedék magára ismer.

Németh László műve ezek közül való. És ha ebbe a megemlékezésbe bevontam az arcával, fejével, portréival kapcsolatos epizódokat is, ezt azért kellett tennem, mert ez a mesterségem, és az én gondolatvilágomból ilyen természetű művek keletkeznek. Létrejöttek, mellé állítottam és hozzátapadtak életéhez, személyéhez, arc és ember találkozásaiaként, mint tanúk.”

Gondolkodó II, bronz, márvány, 85x35x35 cm

„ELLA NÉNINEK SZERETETTEL”

Németh László felesége, Démusz Ella egyéniségével, szervezőképességével, a férje érdekében kifejtett tevékenységével, a mindenki iránt megnyilvánuló segítségével, majd férje halála után, annak életművének gondozásával -, az irodalmi élet megbecsült tagja lett. Ennek eredményeként a Németh László körébe tartozó írók és költők a megjelent műveik dedikált példányát változatlanul megküldték neki. Ezekből válogattam ki a következő dedikációkat:

Déry Tibor (1894 – 1977) a Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelent KYVAGIÉN című kötetét így dedikálta:
„Ellának sok szeretettel Bp. 1976. XI. Tibor”

Csoóri Sándor a Magvető Könyvkiadónál 1978-ban kiadott NOMÁD NAPLÓ című gyűjteményes kötetébe a következőket írta:

„Ella néninek szeretettel Csoóri Sándor
Németh László szelleme nélkül ez a könyv se íródik meg.”

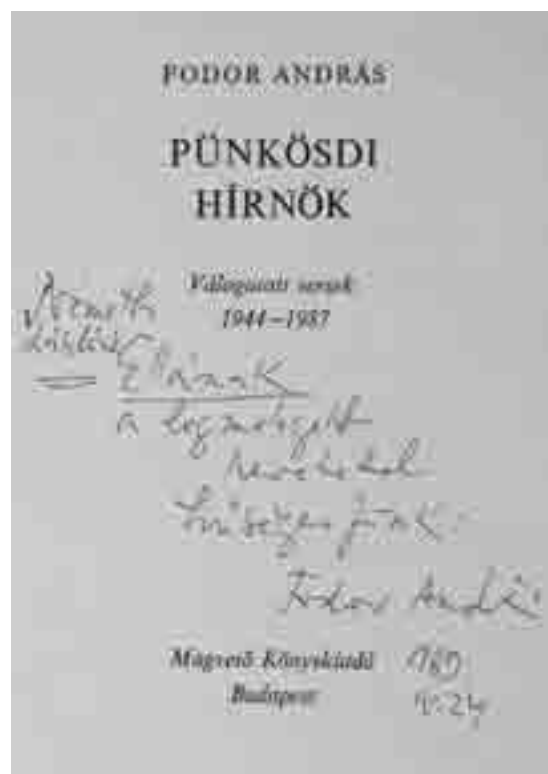
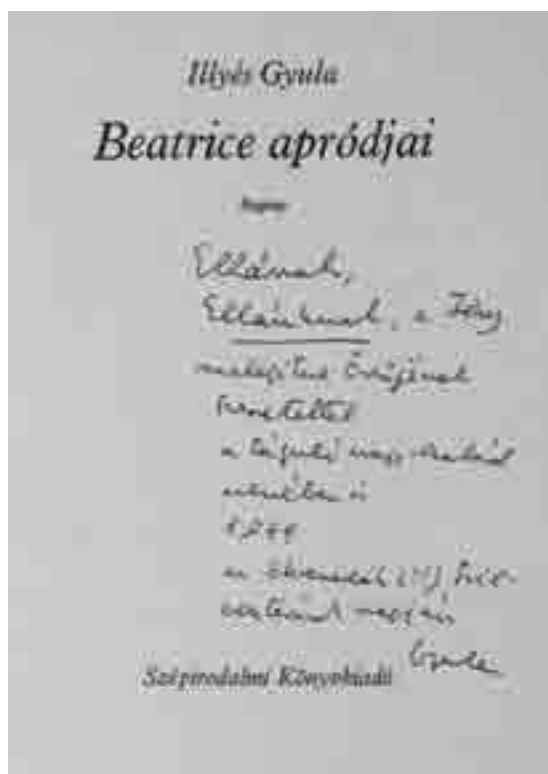
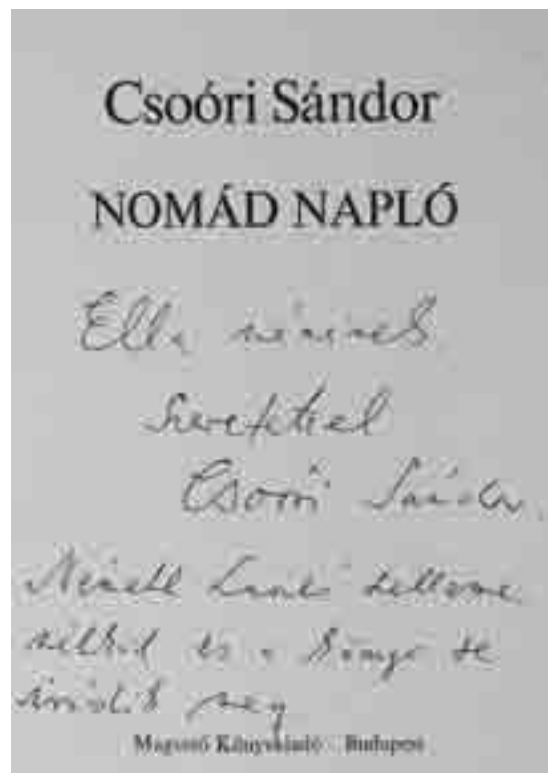
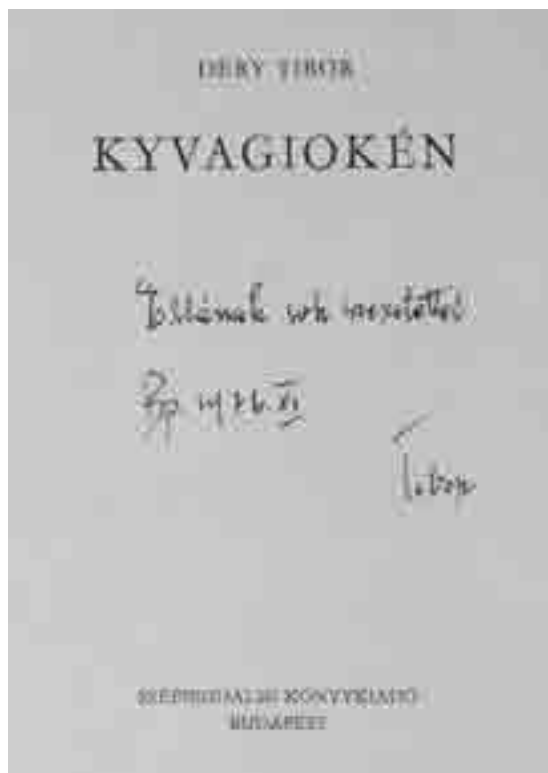
Ilyés Gyula (1902 – 1983) a régi barát, az Attila úti Németh lakásban együtt töltött szilveszterre emlékeztetett a Szépirodalmi Könyvkiadónál napvilágot látott BEATRICE APRÓDJAI című regényébe írt dedikációjával, amit a Németh Lászlóné Orsó-utcai lakásban összegyűlt, mintegy harminctagú szilveszterező társaság előtt adott át:

„Ellának, Ellánknak a Fény melegítve
őrzőjének szeretettel a táguló nagy
család nevében is 1979. az ötvenedik (!)
szilveszterünk napján. Gyula”

Az „ötvenedik (!) szilveszter” kérdő és felkiáltó jele jogos: az első együtt töltött szilveszter dátuma az Attila úti lakásban nem 1929., hanem 1931.

*Fodor András*nak a Magvető Könyvkiadónál PÜNKÖSDI HIRNÖK címmel megjelent kötetének dedikációja egyértelműen árulkodik a költőnek a Németh-családhoz fűződő érzelmi viszonyáról:

Németh Lászlóné Ellának a legmelegebb
szeretettel hűséges fiúk
Fodor András 989.IV.24.”

KÉT ISKOLA KÉT HATÁRON

A „Légy jó mindhalálig” és az „Iskola a határon” párhuzamai

„Nem azé, akinek akarhatja vagyon, sem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené”

(Szent Pál: Levél a rómaiaknak, 9/16)

Légy jó mindhalálig (1920) című regényében Móricz megszállott következetességgel rajzol meg olyan belső, az emberi, a gyermeki személyiségben zajló folyamatokat, amelyekkel, más nyelven és eszközrendszerrel persze, a lélektan – a fejlődés- és alkotás lélektan - foglalkozik. Nem a tudomány körülhatárolt fogalmaival, hanem a művészet, az irodalom megjelenítő, átélő erejével, szenvedélyességével hatol be az emberi személyiség érzésekkel, indulatokkal, emlékekkel, illúziókkal teli, öskaosként gomolygó világába. Egyensúlyt kereső, de a külvilág új és új eseményei, impulzusai révén állandó egyensúlytalanságtól szenvedő, megválaszolhatatlan kérdések-kétségek között vergődő belső valóságunkba. A történetet úgy építi, szereplőit úgy vezeti Móricz, hogy minden új fordulat mindig új oldalról láttassa a főhőst: azt a társaihoz képest kicsiny és törekeny gyerekmembert, aki mindennél következetesebben, – messze „a józan ész” határain túl –, akár önmaga teljes megsemmisüléséig elmenve is ragaszkodik meggyőződéséhez, és makacs kis Énje végső megfeszítésével is kitart önmagáról való elképzelései mellett. „A nagy igazságtalansággal szemben, ami vele történik: a jövőjét állította szembe...” - írja a könyv végén, a karcserban úgymond ítéletére váró Nyilas Misiről, aki képzeletében híres, nagy emberként látja magát visszatérni a most hozzá olyan mostoha városba, Debrecenbe.

A regény – az utolsó tíz oldalon bekövetkező „Deus ex machina” nélkül: a kisfiú által is rajongva szeretett, tekintélyes nagybácsi, Isaák Géza megjelenése nélkül - tragédiával végződött volna. Ennek a tragédiának a kifejlésében fontos szerepe van a külső világnak – a gyanútlanul fecsegő gyermeket meglopni nem átálló felnőttnek, a nyomozósdit játszó, titkolódzó, befolyásos családból való iskolatársnak, a kollégium jó hírét mindenek fölé helyező, az ítélkezés szerepét minden kompetencia nélkül magára vállaló tanári bizottságnak. Az igazgató úr ugyan határozottan áll az ügyhöz: „A kollégium autonómiájában benne van, hogy: éntőlem a rendőrség csupán egyetlenegy formában kérdezhet valamit: írásban!... Vagy nem

tudnak az urak írni?” - mondja öntudatosan az ellopott reskontó – lottószelvény – ügyében Misi után nyomozó rendőröknek. Ám amikor az ő kezébe kerül a döntés joga, nem tud úrrá lenni a mundér becsületét féltő tanári indulatokon, nem tudja megvédeni a kisfiút az érzéketlenül ítélkező kollegáktól.

Nyilas Mihály hajlíthatatlan, makacs igazságtudatának, önérzetességének, dacosságának is fontos szerepe van persze sorsa alakulásában. A kisfiú kiélezett helyzetekben egyszer csak megtorpan, azt se bánja, ha vége mindennek. Becsukódik a világ előtt, a külső valóság elé egy mindentől elzáró, vastag függöny zuhan le lelkében: tudja az igazát és ez neki elég. Ezen túl nem képes már új történéseket, fordulatokat elméjébe, szívébe befogadni, azokra választ adni: „Kigyúl benne valami dac”, és minden más elveszti jelentőségét. Elér saját természete, személyisége lehetőségeinek a határához és egy lépést sem tesz, nem tud tenni tovább.

Sok minden hozzájárult ahhoz, hogy ilyen fiatalon már ilyen határozott karaktere legyen: fel-felvillannak emlékei közt a családját, az édesapját ért megpróbáltatások, a jómód, a jövő elvesztése, a minden segítség nélkül való újrakezdés nehézsége. Ezek az élmények ébresztetik benne azt a hitet, amivel az idegen környezetben átélt magányosságát, kiszolgáltatottságát a magyarság sorsával azonosítja: „...saját magát ennek a mindenfelől tatógó ellenességgel körülvevett magyarságnak érezte, s szinte büszke volt szülei szegénységére s alacsony sorsára, mert érezte, hogy abból erőt fog meríteni minden baj s minden nyomorúság elviselésére, neki az volt a példaképe már, hogyha ő egymaga keresztül bír verekedni a bajokon, akkor az egész magyarság győzni fog...”

A regény másik nagy írói tétje az arra az örök kérdésre adható felelet: hogyan lesz valakiből alkotóművész, esetünkben író, költő? Egyáltalán nem függetlenül az említett, önmagával való makacs azonosságtól, személyisége legbelső szilárdságától. Először – valami mély elkötelezettség ébred, vonzalom születik: ezért veszi meg Nyilas Misi már a regény első oldalain a Csokonai kötetet – csatlódására nem a költő verseit, csak egy róla szóló terjedelmes munkát. És azért kötteti be egy szép, régi könyvfedélbe a tiszta, fehér ívpapírokat, hogy majd azokat teleírja. Legyen neki is Csittvári krónikája, ahogy ezt Jókai regényében a debreceni diákokról olvasta. A regény végén, mikor végleg elhagyja a kollégiumot, féltett kincsei közül egyedül ezt viszi magával.

Simonyi óbester gyerekkori története is régen ott kísért benne: a madárfészket fosztogatni toronyba kiálló fiút pajtásai lepottyantják: eleresztik a deszkapallót, amin

áll, ám Simonyi – ingében a kiszedett madárfiókákkal – baj nélkül földet ér. A Simonyi óbesterről szóló vers kész strófái azonban csak a regény legvégén, a karcernak, fogdának kinevezett tanári szobában ülő fiúnak pattannak ki a fejből: a magát mindenkitől elhagyottnak tudó, megvádolt, de igazával mindenestül azonosuló lélek veti ki – szinte vajúdás nélkül – a sikerült művet. Akkor nem tudja leírni, de a reménytelen pillanatokban született sorok később szebbnek tűnnek emlékezetében, mint azok, amiket papírra vetnie sikerül. „... csak azt lehet leírni, ami fáj. Ami megsebzí az embert” – vallja Móricz.

A kollégiumi élet Nyilas Misi számára idegenséget és magányt hoz: szobatársai között nem talál barátát, még jóakarátú sorstársra sem. A felsőbb osztályba járó „szobafőnökök” jó szándéka, igazságérzete, humora teszi csak elviselhetővé számára az életet. Közülük is a púpos, beteges Nagy úr az, aki a magyarság történelméről, Európában betöltött rokotalan helyzetéről beszélve mély nyomot hagy benne. Az iskolai órákon, a legjobb tanulók között, az első padban ülve szinte tudomást sem kell vennie a többi gyerekről. Az eminensek és a tanárok egymásra utalt közösségében gyógyulnak benne a szüleitől való távollét okozta sebek. Két barátja sem tudja feloldani a saját útját járó, pénzkereset reményében felolvasást, tanítást vállaló fiú magára hagyottságát. A konfliktus sűrűsödése idején pedig a fontoskodó, befolyásos apja révén a rendőrséget is mozgósító Orczy a külső világ értetlenjeinek sorát erősíti. A református kollégium légkörét áthatja az erkölcsi értékek, a hagyományok tisztelete, a jóra törekvés – de mindez a jóakarát sem tudja megvédeni a külső világ ismeretlen veszélyeitől a kisdiajót. Mintha ezek a becsületes, nagy tudású tanárok épp olyan értetlenül és idegenül mozognának a mindennapi életben, mint a tíz-egynéhány éves Nyilas Mihály.

Ottlik Géza Iskola a határon című regénye legnagyobb részt egy katonai alreáliskolában játszódik, szereplői szintén tíz-tizenegy éves, családjukból kiszakított, kollégiumi közösségben élő fiúk. Ez óhatatlan párhuzamot kínál Móricz regényével, a Légy jó mindhalálig-gal. A katonaiskola valósága, célkitűzései persze messze esnek a református kollégium világától: míg itt tanárokat, teológusokat, papokat, ott hadfiakat nevelnek. Itt a kiskamaszok vadságával, komiszágával, durvaságával szemben áll a – nemegyszer túl finom lelkű, a maga tudományában elvarázsolt tanárok és az idősebb diákok, kollégiumi szobafőnökök szellemisége. Az erkölcsi mérce magas, jóval magasabb, mint az iskolán kívüli mindennapoké.

A katonaiskola világa is elkülönül a civil lélettől, ahogy az egyik főszereplő, Both Benedek mondja: „valamennyien

éreztek a kiszolgáltatottság gyalázatát.” Itt „a nemi élet és az emésztés köréből vett fél tucatsnyi trágárság mind-egyike rugalmasan tudta pótolni a legkülönbözőbb igéket, főneveket.” A legrosszabb értelemben vett katonai drill a felsőbb évfolyamokba járó diáktársak és a tiszteltyettesek mindennapi gyakorlatából fakad. A nevelés célja a megfélemlítés: az erőszak szerepének középpontba helyezése. Ez ad tág lehetőséget a kollégiumi szobatársak között létrejövő „bünszövetségnek”, amely a gyengébb, a kevésbé erőszakos, vagy egyszerűen csak a gonosz módszerekkel szembeforduló diáktársak ellen irányul. Mindennapos az otthonról kapott csomagok kifosztása, valószínűleg ipari méreteket ölt. Maffia-légkört teremt a fegyelmet agresszióval kikényszerítő tiszték és a mindenre kapható diáktársak zsarnokoskodása, a pokrocozások és más durva kínzások. „Nem álltam egyébből, mint szakadatlan szűkülésből és görcsös figyelemből, hogy megértsem, mivé kell válnom, mit kívánnak tőlem.” - emlékezik vissza Both. A kiszolgáltatottság végül fölébreszti a fiúkban az önvédelmi képességet: nyilván segíti ezt a katonai kiképzés, az állandó testi erő kifejtés, készenlét is. Megtalálják a közös nyomorúságból kivezető utat, egymásra utaltságukban elkötelezett közösséggé válnak, és sikerrel fordulnak szembe az intézmény szellemiségével ugyan nem elmentéses, de agresszivitásával már-már az iskola létét, hírnevét is veszélyeztető fiúcsapattal.

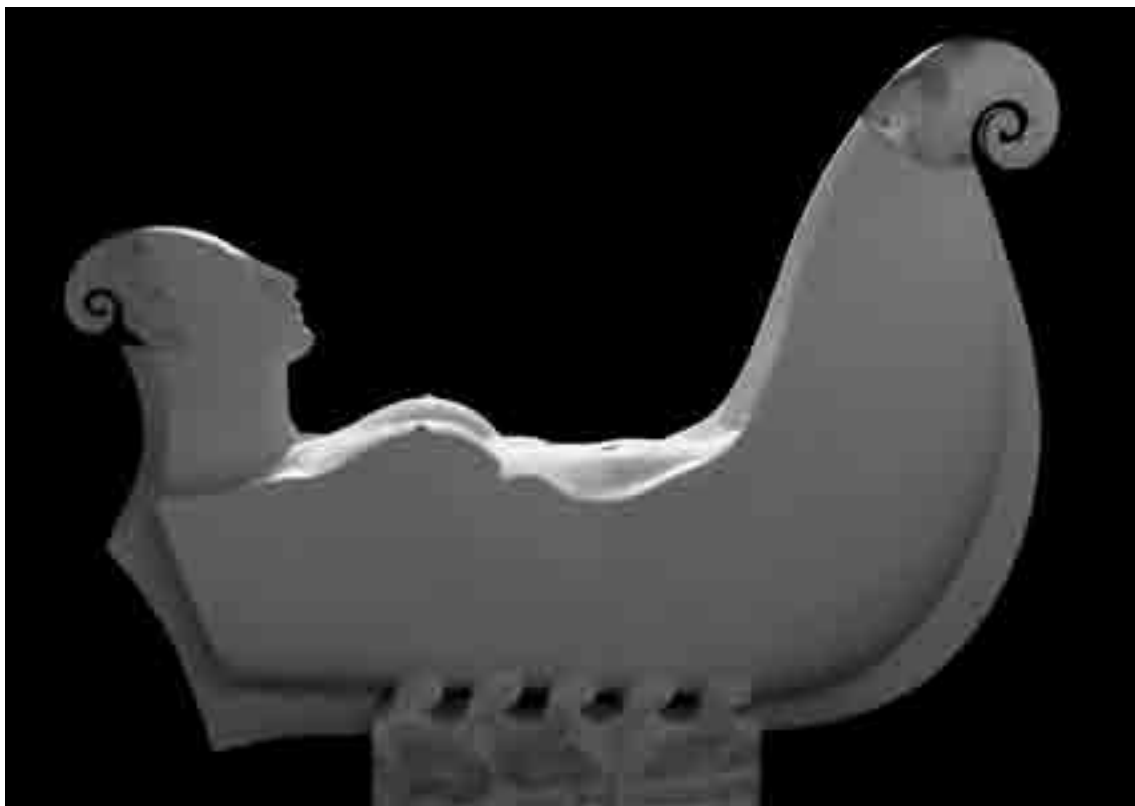
Nyilas Misi is rajong barátaiért, különösen a nehéz és titokzatos sorsú Gimesiért. De a bajban – hiába igyekeznek – nem tud segítséget találni bennük, elszigetelődik tőlük, még a barátság is leértékelődik számára, amikor el akarja hagyni a kollégiumot, nem akar többé debreceni diák lenni. Ottlik Géza hősei közös kínokat szenvedő, lelki végszükségbe kerülő kiskamaszok, akik végül megélik, hogy közösen sikerül emberhez méltó helyzetbe kerülniük, megszabadulniuk legalább velük egykorú gyötrőiktől. Ezek az élmények egész életükre szólók: „a tehetetlen összetartozásnak időtlen időkre szóló köteleke” tartja össze őket, a közös szenvedéseknek köszönhetően egymással kivételes kapcsolatot őriznek. Ezért neveznek később is mindenki mást „civil”-nek, erre példa a regényt indító kerettörténet, amely jó harminc évvel később játszódik, és amely során kiderül, hogy egész életük ezeknek a barátságoknak a jegyében telik. Ezt hangsúlyozza a regény szerkezete is, amely az egyik hajdani barátnak, Medve Gábornak a visszaemlékezéseiből és az elbeszélőnek, Both Benedeknek (Bébének) az azokhoz fűződött, azokkal sokszor jelentéktelen részleteken vitatkozó kommentárjaiból építkezik. Az Iskola a határon hősei örökre a katonai alreáliskola diákjai maradtak, minden

jelentéktelen, de oda kötődő emlék a közös mitológia része lett, ahogy meghitt kórházi verekedésük felidézését lezárva írja Bébé: „Valahogyan aztán mégsem felejtettük el soha ezt a semmiséget. Nem csodálkoztam, amikor három évtized múlva újra olvashattam Medve hátrahagyott kéziratában; csupán az lepett meg, hogy szóról szóra emlékezett minden részletre...”.

A két regény jelenét harmincegy év, megjelenésének idejét harminchét év választja el egymástól. Az 1892-es boldog békeidőkben játszódó Légy jó mindhaláligban és az 1923 szeptemberében induló történetre visszatekintő Iskola a határonban egyaránt „az erkölcsi érzék a keresztény hagyomány jegyében” nyilatkozik meg (Szegedy Maszák Mihály). De míg az előbbiben az egzisztenciális magány érzetét ez sem tudja feloldani, az utóbbiban sikeresen válik közösségformáló erővé. Mindkét regényben fontos szerepet játszanak a történelmi példák: Misi a magyarság eredettörténetében, rokonalanságában, a katonaiskolai diákok a hajdani kőszegi védők hősiességében találnak maguk számára azonosulási pontot. A Légy jó mindhalálig hőse még csak képzeletben birkózik az elkövetkező idők ismeretlen lehetőségeivel, és a Simonyi

óbesterről szóló vers megírásában találja meg a jövőt hordozó bizonyosságot. Az Iskola a határon főszereplői már a befejezett jelenből tekintenek vissza az egész életükre kiható, annak összes tanulságát megelőlegező iskolaévek-re. Both Benedek és barátai jelene, Medve Gábor feljegyzései azt sugallják, hogy életük legfontosabb ideje volt az, amit együtt töltöttek. Ettől mintha nem tudnának felnőni: egymással tudják csak – akár szavak nélkül is – igazán megértetni saját magukat. Infantilizálja őket ez az állapot, amelyet nem akarnak, de veszteségek nélkül lehetetlen volna is meghaladniuk.

Nyilas Misi kollégista magánya az írói-költői sors előlege. Kis, komoly felnőtt lett a családját ért megrázkódtatások következtében. Őt az otthoni közösség határozza meg: „...az édesapja betűi felvillanyozták... minden betűtől külön kacagott; ha az édesanyját (ti. írását látta), a szíve elszorult s bűnbánatban remegett.” Ez a másokban feloldódni nem tudó, mások előtt felnyílni nem képes személyiség már az alkotásra készülő lélek állapotát hordozza. Az örök éretlenséggel szemben a saját befejezettségének törvényeit érzi, az alkotó ember szükségszerű belső autonómiájára és magányára predesztinált.

VARÁZSLATOS KASTÉLY

Móricz Zsigmond késői írásai között több olyan van, ami a valóságon alapul, de megírásakor novellisztikai elemeket vesz fel, vagyis az író a való világ hosszabban tartó eseményeit a stílus eszközeinek erejével megélenkíti, megrövidíti, felruházza olyan asszociatív elemekkel, melyek a megtörtént és elmondott eseményeket jobban beágyazzák a tudatba.

Nos, ily módon én is megkísérlem, hogy mondjuk 20 percnyi olvasás keretében elmeséljem három, húsz évvel ezelőtti emlékezetes írországi nap történetét egy tündökletes kis kastélyban. Zimankós novemberi hajnalban indultam útnak Dublinból északnyugat felé, Volkswagen Golf kocsimon. Olyan sötét volt, hogy amikor pitymallott, még a nap kivetítő égi fonalát sem lehetett látni a túllfüggönyt képező esőtől. Az égi harmat végigkísért egész utamon, délután az útszéli tavak felszínét is elakarta, délután azt a forrást is belepte – egyébként jól ismerem –, amely egy ponton, mint valami későkeresztény csoda, fölfelé folyt. A dolog nyitja persze az volt, hogy egy az útjában álló kő a vizet megdobta, hátrálásra kényszerítette, addig, amíg egy kis tó nem keletkezett, mely lefelé folyást eredményezett. Akkor aztán a csoda megismétlődött.

Vacsoraidőben értem a kastély bejáratához. Az autót le kellett parkolni, a kerítésen innen, mert a kapu, amit a 17. század közepén kovácsoltak, még lovaskocsinak is szűk lett volna: gyalogosnak vagy lovasembernek való volt. Kampók jelezték, hol kellett akkoriban lenyergelni. A nyikorgó kaputól hársfasor menti gyalogút vezetett a kastélyhoz vezető kettős, egymásba kapcsolódó lépcsősorig, azon fel a cinterembe vezető bejáratú ajtóig. Ott egy kiterjesztett szárnyú kőgriff várakozott. Mivel két donjonján ködlámpa, a bejárat fölött lampion világított, az épület körvonalai legyőzték a sötétséget, harmonikus nyolcszögletű formát mutattak.

A fogadóteremben egy páncélos vitéz fogadott, keze kardmarkolatán nyugodott, sisakrostélyán belül mécses égett, kísérteties jelleget adván a vitéznek, illetve a páncélzatnak. Vele szemben a falon ölnyi címer lógott, alatta a G. család jelszava, gótikus betűkkel kicirkalmazva: „L’audace”. A terem közepétől csillagalakban futó perzsaszőnyegek a kastély többi szobáihoz vezettek, a tölgyfaajtók előtt mór figurák álltak, jobbjukban öles fáklyák, azaz gyertyatartók, melyekben égő gyertyát tartottak. Én egyenesen mentem a szemközti ajtóig honnan meleg, párolgó leves szag áramlott felém. A kiskonferencia résztvevői tányércsörgéssel üdvözöltek: „Már azt hittük, elnyelt a kőd.” – mondta Sean, a nyurga korelnök. A nyájas házigazda, azaz a kastélygondnok, majordomo, turistakalauz helyet szorított nekem a konyhaasztalnál. „Az egykori nagy ebédlőt összkomfortos szobává alakítottuk át, így tágítván a kastély lehetőségeit.”

„Még nem fogtunk bele a tanácskozásba” – szólt Marie, a vendégek egyetlen nőtagja, mivel rád is vártunk, Vilmosra is. „Körülpillantottam, az ulsteri illetőségű tanácsos, O’Vilmos, egy egyébként ferdeszemű, ferdenyakendős bár borotvaéles eszű úr hiányzott. Akkoriban vezették be az egyetemeken a tanácsos intézményét, aki tituláris professzor volt, de elő nem adott, hanem hallgatott. Hallgatta az egyetemisták panaszait, igyekezett a veszekedéseket levezetni és próbálta megoldani a felmerülő kényes helyzeteket. Ami engem illetett, én könyvtár igazgató voltam, nem pedig kinevezett tanácsos, de a provost egyetemünkön rám bízta – ideiglenesen a tanácsos feladatait is. Igyekeztem megfelelni eme megbízatásnak, nemrég békésen szétválasztottam egy diákpárost, akik a könyvtár egyik asztalára állva püfölték egymást, úgymond, politikai okokból. Az egyik fanatikus katolikus volt, a másik vérmes protestáns. Olyan időket éltünk, amikor az ilyen csaták hazafias cselekedetnek számítottak, mindkét részről. És nem is a békítés volt a legkényesebb feladatomban.”

Asztalbontás után bevonultunk a cinterembe a carrarai márványból faragott kandalló elé, melyben öreg fahasábok pattogták ki magukból az eltelt évszázadok helyi titkait. A gondnok felesége, gömbölyű ulsteri asszony, behozta a gőzölgő kávét, a gondnok elkészönt, de még egy-két szót vetett oda nekünk a kastély egykori urairól. „Lord G. a ház egykori ura a filmkirályok egyike volt, tehát pénzét, nemességét nem örökölte. A kék vér Lady G., Evangeline asszony ereiben folydogált, kinek ősapja építtette ezt a barokk, de valójában eklektikus, szeszélyes stílusú kastélyt.”

P. megköszörülte a torkát. Rövid emberke volt és rőthajú, egy fehér Alpha Rómeo boldog tulajdonosa, ki nek ötletei, mint a kandallóban pattogó hasábok szikrái, felénk röppentek, akik körülültük a tűzhelyt. „Tekintettel arra, hogy későre jár az idő, ne fogjunk bele a dolgok nehezebe – hagyjuk ezt holnapra, mikor Vilmos is itt lesz – hanem, mivel nemrég múlt el a halottak napja, számoljunk be legemlékezetesebb kisértet történeteinkről.”

Hát igen, katolikus, protestáns, ateista, mindegy: az ír hisz a szellemjárásban. Ezt sugallja hosszú nemzeti-szigeti genealógiájuk. A kelták halottkultusza legendás volt és maradt. A New Grange nevű ötezer éves barlangsír is a halottkultusz kifejezője, a mai zarándoklat oda is szellemidézés.

James Bond, társaságunk legfiatalabb tagja emelkedett szólásra: „Felvilágosult ember vagyok, mondhatnám voltaire-iánus, tehát a szellemekben nem, csupán a szellemiségben hiszek.” Acélkék tekintetét a címe mellett mellképre vetette, ahol fehér parókában, huszárdolmányban díszelgett egy ős, aki láthatólag a Bercsényi huszárezredhez vonult be egykor, Frankhonban. 007 (ez csak a beceneve volt, daliás termete miá) így folytatta: „A minap beteg voltam, és lázálomban megjelent előttem halott édesanyám, megfogta lázas kezemet, és azt mondta: fiam, egyél nap mint nap 3 deka élesztőt, és gennyes daganatod lelohad.” Így cselekedtem, felépültem.

Bendő rádúplázott. Kedélyes angol úr volt a javából a sok ír között, aki már vagy harminc éve írta PhD doktrátusát az egyiptomi vallásról. Tudott arabusul, és folyékonyan olvasta a hieroglifákat, ám temperamentumához jobban illett a tanácsosi beosztás a sziget legelőkelőbb egyetemén. „Amondó vagyok” – mondta Bendő és kerek hasára ütött, hogy hallgatni kell az álmokra. Én ugyanis megálmodtam a sorsjegy 11, 22, 43, 59, 29 számait, az 1-es pótszámmal együtt, és ki is húzták ezt a számsort az angol lottón...”

„Hát akkor miért vesztegeted meggazdagodott magadat a szegény sorsú tanácsosok között? – kérdezte Sean, a nyurga korelnök.

„Azért” – felelte búsan Bendő, „mert a nyerő számokat az angol lottóban húzták ki, én pedig az itthoni lottóra tettem.

Kegyetlenül neveltünk, az egyik karos gyertya ki is aludt a mór kezében. Marie felállt, lábujjhegyre állt, és öntevékenyen kis kecses párizsi Le Monde öngyújtójának lángjával feltámadásra sürgette a füstölgő kanócot. „Ha hiszitek, ha nem, éppen ez emlékeztet engem Seamus bácsi halálára, ravatalára. Nagybátyám özvegyember volt, haladott kora ellenére minden téli alkonyatkor kilovagolt, hogy százholdas farmjának esti rendjét, nyugovóját ellenőrizze. A teheneket az istállóban, a juhokat az akolban, a disznókat az ólban. Néha, a lovastúra után lovát a helybeli kocsmához kötötte, hol lehajtott egy-két Guinnessst és elbeszélgetett a szomszédos farmerekkel. Ezért tehát nem is aggódtam, mikor november első vasárnapján nem tért vissza időben, hogy vacsoráját elköltse. A vacsora Guinness stew volt, én főztem, elköltöttem a magam adagját, aztán lefeküdtem aludni. Éjfélkor a banshee sikoltozására ébredtem...”

„Nem kuvik volt az, történetesen” – kotyogtam bele a mondókába, mert már tudtam azt, hogy az íreknél a banshee halált jelző kísértetet jelent.”

„Nem” – csattant fel határozottan Marie, aki egyébként maga volt a választékos elegancia. Barna burberry kosztümöt viselt, cobolyprém gallérral, krokodilbőr körömcipőt és kígyóbőr táskát. A férje jól menő ügyvéd volt, telt mire. „Mert hiszen amint a banshee elhallgatott, megszólalt a kuvik. Egy meg egy az kettő, tehát tudtam, mert a két szószóló értésemre adta, hogy Seamus bácsit baleset érte. Hajnalban megtalálta testét a béres, nagybátyám leesett a lováról, fejét betörte egy terméskő.”

„Kedves Marie” – kíváncsiskodott a nyurga Sean – „hogy jönnek ide a ravatal gyertyái?” „Úgy, hogy másnap a szalonban fölpravataloztuk az öreg megmosdatott, beolajozott testét, de az őrtálló gyertyát hatszor is meg kellett gyújtanom, mert minduntalan elaludt.”

„Rajtad a sor” – fixíroztam Seant.

„Ami engem illet, én nem a kísértetektől tartok, azok ártalmatlan árnyak, hanem a feleségemtől. Kardos aszszony, nappal – ha otthon vagyok – uralkodik fölöttem, éjszaka meg úgy hortyog, hogy csak helyel-közzel tudok aludni.

P. emelkedett szólásra, hogy jobban lássuk. Ő ült legközelebb a tűzhöz, megpiszkálta, a fujtatóval magasra lövelltette az ellassuló lángokat. Aztán a kis vörös zseni kihúzta magát teljes 169 centes magasságában, pödört egyet tüskés bajszán, majd rákezde: „Málcsi néném túllépte már a hét ixet, mikor megütötte a szél. Olyan sebesen, mint a gyorsvonat. Kihívtuk az orvost, a halottkémét, megkaptuk a halotti bizonyítványt, és ahogy illik,

Málcsi néni tuskó testét fölpravataloztuk a nappaliban. Megindult a dínom-dánom, vagyis a Wake, a halotti tor, mindenképpen a legjelentősebb ír multság. Nyitott koporsójában feküdt a néném, körötte, hét égő szálás gyertya, minden betöltött évtizedre egy. Együtt volt a család, a legjobb barátok, francia bort ittunk a halott lelki üdvére. Összecsendültek a poharak. A csendülésre Málcsi néni fölült a koporsóban és így szólt: „Kinek a születésnapját ünnepeljük ezekkel az égő gyertyákkal?”

Bendő Bill szájából kiesett a pipa, úgy nevetett. Aztán beleverte a hamut a tűzbe, ismét megtömte a csibukot, és egy, a napi újságból sodort fidibusszal rágyújtott, pöfékelni kezdett. Bejött a háziszolga (kertész, portás, minden) egy fáskosárnyi fahasábal, megrakta a parázssá vált tüzet, és bejelentette: „Hölgyeim és Uraim, ki inna egy kis házi poitint, mely igencsak kedvcsináló és ajánlatos a takarodó előtt?” Máris hozott egy pókhálós butélit és hat likőrös metszett olomkristály poharat: „Majmuna istenasszonyra” – szólta Bendő, alias Bill és kiürítette poharát. Köhintett. Az ír kisüsti erős volt. „Ki az az istenasszony?” – kérdezte James Bond. A kis vörös tudor ráfelelt: „Az Álomtündér, Írthonban. A skandinávok homokhintó embernek hívják.” Aztán hozzám fordult: „Tom, te még tartozol egy természetfölötti történettel!”

Kötélnek álltam. „Nagyapám mesélte, aki huszártiszt volt, Isten nyugosztalja. Csütörtök esténként kártyázott a tiszti kaszinóban...”

„Nyert is?” – kérdezte a cobolyprémes Picurka, keresztnevéen Marie.

„Hol nyert, hol vesztett. Egyszer elvesztett húsz holdat az atyai örökségből, másszor meg elnyerte báró P. minden pénzét. (Igaz, nem sok volt már neki, mert pechvogel volt, rendszeresen veszített) Azt mondja ez az éhenkorász P. báró leverten a nagyapámnak: „Józsi, elnyerted minden pénzemet és még tartozok is neked ötszáz arannyal. Minthogy ezt soha nem tudom megadni neked, pirkadatkor főbe lövöm magam.” Mire nagyapám: „Ez ostobaság lenne tőled Teofil. Remekül főzöl, a kártyapartnernek is tanúsítják. Felfogadlak egy évre szakácsnak, ötszáz korona lesz a fizetésed, lefőzöd a tartozásodat.” Így is lett. No de túlvilági történetet vártok még evilágban tőlem.

Nagyapám két másik ferbli partnere, Feri és Géza, szintén huszártisztek, folyvást azon vitatkoztak, van-e túlvilág, s ha van, vissza lehet-e onnan jönni kísérteni? Megfogadták, hogy aki előbb meghal, az minden igyekezettel jelt ad az élőknek. Történt aztán, hogy Géza leesett a lóról, nyakát törte. Rendben eltemették. A rákövetkező csütörtökön nagyapám számon kérte Feritől: kapott-e jelet a szellemvilágból Gézától? Hát egyelőre nem kapott. De biztos volt magában, a maga hitetlenkedő igazában, és felajánlotta, hogy éjfélkor kimegy Géza sírjához a temetőbe, ott a sírhalomba döfi a kardját, aztán visszajön a kaszinóba. Várták, várták, nem jött vissza. Reggel ott találták a sírnál holtan, kardjával véletlenül köpönyege sarkát is leszúrta.”

A szobám álomszép volt, a megboldogult Lady G. egykori budoirja. A halványkék kárpiton kínai festmények díszeltek, a sarokban egy eredeti ming váza (vagy annak élethű utánzata.) A kandallóban pislákolta a tűz, mivel a kastély felújításakor bevezették a padlófűtést, a szoba közepén színes velencei csillár tükrözte a tükörasztalon álló égő gyertya fényét. A szoba két pillangószárny alakú ablaka egy-egy tóra nyílt, melyeket persze reggel a ritka napfény beköszöntésekor tudtam igazán szemrevételezni. A kakukkos órát is ekkor pillantottam meg a sarokban. Nem volt felhúzza. Felhúztam. Még reggeli előtt körülnéztem a kiskönyvtárban. A csillártól két lábnyira csigalépcső vezetett a szobaközépi balkonra, hol megannyi fehér polcon megannyi színes könyv sorakozott, valamennyi valamelyik 20. század eleji angol amerikai szerző műve. Belelapoztam egy Evelyn Waugh könyvbe, elolvastam egy oldal Steinbecket és Kosztolányi angolra fordított Néró könyvének bevezetőjét, és leemeltem George Mikes (az angliai magyar humorista) How to be an Alien c. könyvét. Ha a konferencia unalmasnak ígérkezik, majd azt olvasgatom.

Ám, ítélik meg kedves olvasóim önök is, mert énszerintem a konferencia felettébb érdekesnek bizonyult. A tetszés szerint elkígyózó reggelinél (a konyhában) megjelent egy szöske, Évának hívták, és a távolmaradó Vilmost helyettesítette, azaz, mint ő mondta, Vilmát. A Szöske veszettül csinos volt, és még negyvenen innen, míg mi, a többiek, a késő negyveneseket, korai ötvene éveket tapostuk. Szöske testhezálló, aranszínű sziporkázó selyemruhát viselt, pántos arany cipellőt és harangnak kiképzett arany fülbevalót. Az orra fitos volt, mint az oltárképeken a puttóknak, a hangja csilingelt, mint egy tovasikló lovasszánkó egy téli reggelen, a bőre olyan fehér volt, mint a felvert tojásfehérje. Elmondta, hogy ő mint helyettes, az „egykori” Vilmost képviseli, akit most megoperáltak, de ha legközelebb viszontlátjuk: hívjuk Vilmának.

A konferencia célja ugyebár az volt, hogy eszmét cseréljünk a nehezen kezelhető esetekről. Gondoltam, bár nem mondtam, hogy immáron a tanácsos Vilmos-Vilma konzervatív emberek között ugyancsak nehezen kezelhetőnek bizonyulna. Picurka előállt a maga nehéz eseteivel. A pálmát egy végzős motoros örült vitte el, aki se szó, se beszéd, BMW-jén behajtott az egyetemi aulába. Nyurga példabeszéde arról szólt, hogyan kell a tolvajokat kezelni, akik az egyetemi tárgyalóterem falairól leakasztják és köntösük alá rejtik a festményeket. Bill fölemlegett egy ifjút, aki egy teljes fél éven át ingyen kosztolt a menzán, vagyis fizetés helyett megannyiszor kirohant az étkezdéből. Rótszakáll igen kényes esetet ecsetelt. A tornateremben, záráskor, egy egybekapcsolódó párra akadtak, akik akkor sem tudták elhagyni a gumiszőnyeget, amikor az őr rájuk dörrent: „Mint a kuttyák” – mondta tüskös kollégának, és hozzá vakkantott egyet: „Aztán hívtuk a szanitégeket.”

007. alias James Bond egyszer lefülelt egy hamis hitelkártyákkal dolgozó diákbandát, akik megkárosították („csaknem kifosztották!”) az egyetemi könyvesboltot.

Én elmeséltem a fölrobbantott levél történetét. Egy évben egyszer vagyok beteg, akkor jött a levél valamelyik északi terrorista szervezettől, nevemre. Igen, kissé félrebetűzték, Tómas Kaldebró volt a borítékra írva. A levelet átvették az egyetemi rendőrök, akik kihívták a katonai anti-terror brigádöt, nyolcan jöttek egy harcokcsival, és a levélkét a könyvtári épület mögötti réten fölrobbantották. Másnap megkaptam a papírronsokat.

„És ki ebben a történetben a nehéz eset? – kérdezte a Szöszeke, aki északír hölgy lévén vélhetőleg érintve érezte magát.

„Kettő. A terrorista, aki megcímezte a levelet és jómagam, aki nem bontotta fel. No és magácska?”

Szöszeke nagyot sóhajtott. „Engem az irodámban október elején letámadtak. A portás murugya fia meg akart erőszakolni Ebédidő volt, senki a közelben. És én nem sikítottam, a veszélyt mégis elhárítottam.”

„Hogyan?”

„Azt mondtam: Rajta, fiatalember. Ha maga is AIDS-es akar lenni... Elrohant.”

Megérkezett a pszichológus, hogy tesztek alá vessen bennünket. Brendának hívták, fiatal volt, de szigorú, mint egy középkorú Vesta szűz, aki életét és szüzességét a tűz ébrentartására pazarolta. Nem jött üres kézzel. Tarolyában filmvetítő, filmek, színes kartonlapok, fekete-fehér fényképek. Emlékezzünk, még a számítógépes korszak elején járunk, mobiltelefonok ha voltak is, nem terjedtek el, és a TV nézés mellett még néha olvasásra vete-medtek az emberek.

Dr. Miriam mindenkit kikérdezett, és mindenkire igyekezett rábizonyítani, hogy nincs igaza, mert állításai attól függenek, hogy honnan nézi a dolgokat. Kezdtük azzal, hogy egy-egy ívet kellett kitöltenünk leírva azt: mi hogy viseljük a nehéz emberek viselkedését, és milyen megoldást alkalmazunk a felmerülő baj elhárítására. Nyurga leírta, hogy ő a világ leggyávább embere, tehát elszalad a helyszínről és segítséget hív, Picurka hitt a sírva fakadás hatásában; Rótszakállnak volt egy vészcsengője; James Bond nem tudta ívét idejében kitölteni; a pocakos Bill pedig a bűnözőnek megoldásként felajánlotta tanácsosi karosszékét, hadd lássa az ipse, milyen nehéz dolog az ítélethozatal.

Dr. Miriam mindent elolvasott, mindent kifogásolt. Vastagkeretes szemüvege mögül újabb és újabb fekete-szemlővedékeket pörkölt a vergődő tanácsosokra. Aztán én következtem. „Jól értsem ezt” – kérdezte -, amit maga írt, hogy a férfiakat seggbe rúgná, s nőknek kezét csókolna? Miért ez a kivételezés?” Nos hát dr. Miriam velem nem jutott messzire, mert megmagyaráztam, hogy a leghatásosabb módszert alkalmaznám a deviánsok kezelésére. A férfiakat megijeszti a fenékberúgás, a nőket megszelídíti a kézcsók.

A következőkben a pszichológusnő levetítette Henry Fonda Tizenkét dühös ember című filmjét, amely ugyebár arról szól, hogyan ért félre egy állítólagos büntényt tizenkét esküdte. Bár a filmbeli esküdtek egy hosszú procedúra végén kihozták a gyanúsított fiú ártatlanságát, dr. Miriam ezt a konklúziót is megkérdőjelezte.

Asszociációs ábravizsgálat következett. Annak idején Kozmutza Flóra is élt ilyennel, József Attila gondolatait vizsgálta, Rorschach-tesztnek nevezte az ilyesmit. Dr. Miriam először fölvetített néhány absztrakt képet, majd személyről személyre szállva megkérdezte, mi jutott az illetőnek az ábrákról eszébe. Nyurgának a felesége jutott eszébe. Rótszakállnak Málcsi néni, Bendőnek a kuttyája, akit Főhercegnek hívott, a Szöszeke, azaz Fitzgerald kisasszony a férjére gondolt (aki kétóránként felhívta), Picurka egy Picasso-képet vélt fölfedezni a saját ábrájában, én egy tintapacát. Dr. Miriam cernája elszakadt, amikor a második ábrára is ugyanezt mondtam. Nem hazudtam, és nem igyekeztem vele kitolni. A paca az paca.

Este, vacsora után így szólt a kedves gondnok: „Ha a résztvevők beleegyeznek, akkor az egész társaságot végigvezetem a kastély mindegyik vendégszobáján.” Készséggel igeneltünk.

A nyolcszögletű épület keleti fekvésű szobáját Bendő foglalta el. Ez megfelel a mi magyar fogalmaink szerint az úriszobának. Nagy, oroszlán lábakon álló mahagóni íróasztal állt a szoba egyik sarkában, a másikat egy biedermeier üveges könyvszekrény foglalta el, tele a filmszakma könyveivel. „Ez volt Lord G. dolgozószobája.” A cordovai bőrrrel bevont íróasztallal szemközti falon nagy plakát, melyen Clarke Gable szorongatja partnernőjét, azt hiszem, Vivien Leight.

A nyugati fekvésű szobát James Bond foglalta el. A pamlagon és az éjjeli szekrényen kívül itt csupán fegyverek sorakoztak, állva vagy felakasztva, vagy falnak támasztva. A sarkokban íjak, dárdák, alabárdok, a falon egy tucat kard a sheffieldi acél pengétől az ankarai jutagénig, török gyilkok, kakasos pisztolyok, kis mordályok, karabélyok. Egy szekrényben vadászpuskák sörétes Elton, Manlicher, Winchester. „Lady G. édesatyja, Sir Michael H. nagy vadász volt és fegyvergyűjtő.” – kommentált a gondnok.

A tróféák egy része a cinteremben volt, a többi P., a Kis Vörösünk falait ékesítette. Volt ott gnú szarv, szarvasagancs, vaddisznó agyar, kitömött krokodil és egy sörényes oroszlánfej. A szobában keresztben egy függőágy is lógott, de kollegánk, láthatólag, a fiókos ágyat választotta. Szőnyeg helyett egy medve bőre és két farkasbőr borította a padlót, és valamelyik enyhe pézsmaszagot árasztott.

Nyurga tanácsosunk egy olyan szobába került, melyre a gondnok azt mondta, hogy „nem mindenkinek az ízlése szerint van berendezve. Sir Michael H. fiatalabbik fia legényember volt, s ha itt vizitált nővérénél, ebben a szobában lakott, amit ő maga rendezett be.” Hát igen, ez a szecessziós modernség, illetve ez vala a bútor expresszionizmus a huszas években. A bő pamlag egy vastag alsó és felsőajak formájában volt kiképezve. A két öblös karoszekék, testszínűek, a női feneket mintázták, a sublóton a terítő különböző színű és méretű melleket mutatott, mozaikszerűen kirakva. A szekrényajtó belső falán egy csontváz dombormű, az állólámpa búrja koponyacsont volt, illetve, megkopogtatván, pasztiknak bizonyult. Két szív alakú bőrsámlí zárta a bútorok sorát.

Szöszke és Picurka a két egymás melletti szobát kapták, azonosan berendezve. Halvány rózsaszín kárpit, halványlila szőnyegek, kecskelábú pipere asztal, empire stílusú székek, a falon családi fényképek (azonos személyek, különböző felvételek) egy-egy díszes rokokó sarokasztal, rajta balettező porcelánfigurákkal, japán cseresznyevirágos állólámpák és egy-egy viktoriánus szekrény. A sarkokban pávatollas legyezők álltak. „Két iker unokatestvér szobái.”

Végül elérkeztünk az én szobámhoz. „Ez volt Lady G. kedvence” – mondta a kopaszodó gondnok, és tiszteletteljesen meghajolt.

„És miért éppen én kaptam ezt a gyönyörű ékszerdobozt?” – bókoltam a szobának. A gondnok megköszöri a torkát:

„Hát, szóval... izé.. Lady G. olykor visszajár ide. Ez a kastély egyetlen olyan szobája, mely szellemjárással büszkélkedhet.”

„Hm. És mikor szokott jönni Lady G.?”

„Amikor a falióra- az, ott a falon – elüti a tizenkettőt. Az órát egyébként maga Lady G. vette Schaffhausenben.”

Nem tudom, mi vett rajtam erőt azon az éjszakán – hazaindulásunk előtt az utolsón – a kíváncsiság-e, avagy a szorongás – de le sem feküdtem addig, amíg az óra el nem ütötte a tizenkettőt. (Még jó, hogy felhúztam.) Mikes György könyvét olvastam, melynek előzéklapján ez állt: „Lady G.-nek nagyrabecsüléssel, kis mitugrász híve, George Mikes.” Már akkor is szívesen emlékeztem Gyurira, aki egyik teniszpartnerem volt a Queens Clubban, ahol akkor lakott. Nem teniszezett jól különösen, de nehéz volt őt legyőzni, mert meccs közben ugrált, mint a szöcske. Olykor fetrengtem a röhögéstől. Mondjuk úgy éjjel egy felé abbahagytam az olvasást, az égő gyertyát felvittem a belső balkonra, levetkőztem, lefeküdtem, elaludtam. A Mikes könyvet az éjjeliszekrényemre tettem. Egy tompa puffanásra ébredtem, még csak nem is hajnalodott. A How to be an Alien a szőnyegen hevert.

ÁTLÓ A HOMLOKON

Más reggeleken beletúrt ujjaival dús hajába, most csak állt a fürdőszobátükör előtt egy darabig, mozdulatlanul. Fejbőrén érintés nélkül is érezte a sajgást azokon a helyeken. Az este még intenzívebb fájdalom reggelre határozottan tompult, nem is volt érdemes foglalkozni vele. Mégis, így szemtől szembe önmagával, mintha valami no, nézzük csak-féle gondolat tört volna föl belőle: óvatosan fölemelte a homlokára simult tincseket. Ezen a harmadik napon sem nyúlt hozzá a szögek helyéhez, inkább csak nyugtázta magában: ott vannak. A bal szemöldök felett alig egy centire a kisebb, és jobboldalt a nagyobb, láthatóan mélyebb, vörösebb. Majdnem szabályos téglalap homlokán különös átlót lehetne húzni a két pont között – villant agyába halvány mosollyal, s az is, hogy a gimiben mennyire szerette a geometriát.

Valahol régen látott egy mezei Krisztus-keresztet. Az esendő corpus talán valamelyik közeli városka mesterének kezenyomát őrizte, kinek egyszerű ihletettségéből egy félrecsúszott töviskorona került a Megváltó fejére. Sosem gondolta volna, hogy egyszer majd eszébe jut ez a profán párhuzam. És nem is alaptalanul.

Az ő koronáját persze nem tövisből készítették.

Abba a városba kellett mennie, hogy egyszerre élje át az idő síkjait. Múltbeli lapokat terített elé a főutca, a csonka tornyú Kistemplom, a Nagyerdő szoborparkja, ahol most különös erővel lökte a jelenbe a saját halotti maszkjával szembenéző Ady üzenete: nincs élet e végpont nélkül, legyen bár millió gyökerű. Igen, ott kúszott bele igazán a jelen. Nem azért vagy itt, hogy költőket idézz, más a dolgod. Föl kell készülnöd a holnapra, ami, ha meggondoljuk, majdnem lehetetlenség. De azért próbáld összeszedni magad. Lám, agyad mostjában itt a majd, a jövő idő, s vele az ismeretlen. Bármi történik veled, át kell esned rajta. Így rendeltetett, súgta fülébe a kálvinista Róma szelleme, és egy kicsit meg is szorongatta.

Mi oldhat a szorongáson? Például a szépség. Ahogy kis idő múlva belebámult a közeli tóba, elképzelte, hányan sétáltak át a régi fahídon, úgy érezte: ezek a súlytalan pillanatok adják a nap igazi értelmét. Miért kedveli a tavirózsa a tónak éppen azt a részét? – tűnődött. S ahogy a zöld-sárga szigetet szólíttatta gondolatban, szinte hallotta a választ: itt lehetünk együtt biztonságos nyugalomban. Látod, összefonjuk gyöngye levéltestünket, egymásba kapaszkodunk. Sziromarcunkat nézd: nyíltan tárjuk a világ felé. És tényleg, a virágok barátságosan és mégis fenégesen tekintettek a nyári tó fölötti fénybe.

Nem csak a tavirózsák voltak nyíltak, kedvesek. Restellte is, hogy egyszer keményet mondott az innen valóra, akkor talán nem minden ok nélkül. Keményeket ismert. De akik itt élnek, most úgy látta, mások. Amit ezen a nulladik napon tapasztalt, meg is hatotta. Akivel csak találkozott, senki sem adta magát csak félig: szavában, mozdulatában, de pusztá tekintetében is ott volt a teljes odafordulás, a szívbeli készség. Úgy látszott, a lelkük sem komplikált. Talán még bennük van a keletibb ember egyszerűsége, gondolta ő, a nyugatibb, merthogy dunántúli. Kevésbé rafináltak, nincs megnyilvánulásaik mögött hátsó gondolat. Vagy csak teszik a dolgukat, ahogyan kell? – morfondírozott.

Amikor ráirányította tekintetét, a mennyezeti szellőzőrózsa forogni kezdett, s mintha böllönködött volna a fejét mozdítani sem bíró emberrel: volt, hogy nehézkesen indult mozgásba, és volt, hogy egyből szédületes forgásba kezdett. Részvétből forog velem, gondolta. Becsukta a szemét, úgy próbálta érzékelni, ami körülveszi, kevés sikerrel. Hangok úsztak felé, majd tova, elillant belőle az ösztön, kelj föl, és járj. Nem gondolt senkire, Jézusra sem, vagy életre, halálra, semmire. Csak volt. Volt, mint akit önmagától fosztottak meg. Fejében némán és ellenségesen kígyóztak az idegek. Groteszknak, sőt provokatívnak érezte orvosa érdeklődését hogylétéről, természetesen igazságtalanul, és színtelen hangon, Illyés módján válaszolt: doleo, ergo sum. Fájok, tehát vagyok. Becsaptatok, toldotta volna meg, ha elég erős, húsz percet ígértetek, és másfél órát kellett eltöltenem a gépi magányban.

Később, az éjszaka alvás nélküli lebegésében ott állt a valamikori magasház kitért lépcsőházablakában, látta a lenti autók sorát, és a végtelenre nyújtott percek nyugalomban hallotta az angyal szárnyának suhanását. Mindez kívülről és mégis vele történt valamiképp.

Egyszer csak kibomlott előtte a valóság. Megigazította feje alatt a párnát. Egy kicsit később ágya szélére ült, s

mintha saját hajnali látogatója volna, önbiztatásba kezdett: türelem, visszatalálsz magadhoz. Amikor beillatozott hozzá az ügyeletes nővér, már örülni is tudott a reggelnek. Ez volt a második nap.

Az első napról valószínűleg nem lehet írni. Azaz ő nem tud, legalábbis egyelőre. Érezted már, hogy vannak az életedben helyzetek, amelyeket sokkal jobb lett volna csak szemlélőként, kívülről átélni? Vagy úgy sem? Miért pont veled, miért pont ott, miért egyedül?

Miért, miért? Mert az ember legtöbbször tényleg egyedül van, talán kivéve a teljesség /boldogság?/ ritka pillanatait. Hányan vették körül a férfit, akit a hazáért halok meg gondolat magasztosított életének még az utolsó előtti pillanatában is, de hogy abban az utolsóban nem volt-e mérhetetlenül egyedül, ki mondja meg? És van megmondhatója, milyen szakadékban érzi magát medikusok gyűrűjében a nő, akiből épp most kaparja ki a prof. az elveszített reményt? Igen, ott van a mindent megbocsátó, azzal, aki hisz benne, s elfogadja: tőle kapta az egyedüllét érzését, ahogy a csak másban mosható meg arcodét is, hála, hála.

Mi volt a fentiekhez képest, ami azon a napon vele történt? Semmi. És mégsem tud írni róla. Könnyebb bagatellizálni. Vagy ellenkezőleg: eltúlozni. Micsoda fejlődések, milyen csillogó korona. A gyémántberakást persze kispórolták belőle. Testőrség, külön autó a nyári laktól a palotáig, meghatóan pontos ceremónia. Micsoda fények!

Tényleg: milyen is a gamma sugarak hatása a százszorszépekre? Kinyílnak tőlük, vagy örökre becsukódnak?

ÚTINAPLÓ NÉLKÜL

A kérdés

...Mi a lényeges az utazás során? Mi az, amit feltétlenül meg kell látni és érezni és mi az, ami nem olyan fontos? Az adott hely éghajlata, építésze, művészete, az emberek vallása, nyelve, ruhaviselete, ételei, netán a mentalitás vagy az életszívonal? De talán adott térben és időben bármi előtérbe vagy háttérbe helyezhető, nem? Vagy szerinted akkor mi a lényeg és az hol van? Talán csak pillanatnyi lényegeket vannak?
Elnézően mosolyogsz kapkodó mozdulataim láttán, s kortyolsz egy jóízűt a barracitoból a kávézó hűs teraszán...

Variációk

Utat, sorsot keresek magamnak - mindig ezzel vágok bele valami újba -, aztán jönnek azok a bizonyos nem véletlen véletlenek és veszélyesnek tűnő, de mindig haladást szolgáló buktatók...
Érdekes, ahogy az elindított történések összekapcsolódva követik egymást. Mindenben, amibe belekezek, vagy az élet beletaszít, feltűnik a sorsom... És hányféle!
Elképzelhető, hogy pillanatnyilag életem egyik lehetséges variációját élem csupán. Ha változtatok, bármi másban, bármikor és bárhol ugyanúgy lesznek, illetve kialakulnak az összefüggések, a nem véletlen véletlenek és a „segítőkéz” buktatók, mert mindenben ott van és semmiben nincs ott a sorsom.
Játszom különböző „sors-kezdeményeimmel”. Hol az egyiket, hol a másikat kezdem élni, aztán mást keresek, félbehagyva az addigi összefüggés sorozatot.
Játék. Csodálkozom saját változatosságomon és a variációk sokaságán.
Talán minden mindennel összefügg, így akárhogy alakítom, vagy hagyom alakulni az életemet, az mindig sorszerűnek fog látszani, minden dolgok tökéletes kapcsolata folytán.
Lehet, hogy teljesen szabadok vagyunk...?

A tengerparton

...Ki se nyitom a szemem. Jobb, ha nem látom. Elég, ha csak tudok róla.
Óvatosan azért mégis felnézek. Hunyorgok.
Az erős déli napfény szinte elvakít. Bal tenyeremmel belemarkolok a sárga homokba, majd felemelve ujjaim között hagyom a szemcséket leperegni.
Lüktet a világoskék víztömeg: felém és vissza, felém és vissza. Fák leveleit rezegteti a szellő. Kezembe veszek egy kagylót, s vizsgálom arányosan barázdált felszínét, aprólékosan díszített mintázatát.
Feszültté tesz és borzongat mindez:
A tökéletesség, amely körülöttem van, amely felelős mindenért, amelyet hibáztatni ugyan lehetne, de mégsem hibás soha semmiért. Ezért küzdeni sem lehet vele és egyáltalán, nincs mit kezdeni vele...
Egy pillanatra kiráz a hideg. Gyorsan előveszek a táskámból egy kis tükröt és belenézek: pattanásos, aránytalan arc, szemek körüli ráncok, kusza haj, bizonytalan tekintet...
Elmosolyodom... Micsoda megnyugvás...:
Én, a kevés dologért felelős, a valóban hibáztatható és hibás, aki a tökéletessel nem, de önmagammal küzdhetek, én, akivel van mit kezdeni...
A tökéletlen, aki törekedni született...

Ha nem tudnád

...Először mindenképp én akarom felfedezni...: a tengerpartot, a várat a hegyen, a középkori hangulatot árasztó mediterrán városokat és a többi. Aztán megmutatom neked is, büszkén, kissé fölényesen, és azt is elárulom - ha eddig még nem tapasztaltad volna -, hogy mindez egy hatalmas nagy csoda apró összetevője..., amit látnod kell neked is... és...

- Szép, ugye? - s úgom a füledbe üdén, te nem szólsz, kicsit arrébb húzódsz és körbenézel. Elégedetten szippantok a kora délutáni, langyos levegőbe, s megint kérdezem, mert tán nem hallottad : - Ugye, szép? - Most mutatóujjamat rá is szegezem, hogy feltétlen tudd, arról beszélek, arról ott, az út túlsó oldalán a távolban, a magas sziklafal közepe táján..., az a szürkésfekete barlangszerű bemélyedés... Várom, hogy megszólalj, de te hallgatsz. Próbállak szóra bírni: - Ugye, tetszik? - Rekedt hangom elcsuklik az izgalomtól. Felszisszensz, hunyorogsz a sziklafal felé, figyelem az arcodat, hiszen te nem is azt nézed! Talán nem is hallasz engem..., más felé kalandozol... Pár napja elvittelek a tengerhez, ott - tudom - megláttad a végtelenséget; a városokban lecsillapítottam idegenkedésedet, s átérezted az áradó hangulatot; elhúzódó, félénk kezedet megfogtam, s hozzáérintettem a legyezőpálma rücskös törzséhez, csak hogy tapintsd, érezd... Láthatod, mert görcsösen igyekszem felfedeztetni veled, hogy minden, a világon minden - ha nem tudnád -, őszszeér! Nagyon kérlek, értsd meg: számomra hiába minden hatalmas csodát idéző apró csoda, az én önző örömöm csak a te nyílt rácsodálkozásodban teljesedhet ki!! Mondd utánam : igen, a sziklafal szürkésfekete, barlangszerű bemélyedése, emberi szem számára így a távolból nem különösebben látványos megjelenése ellenére is: szép! - Köszönöm...!

„Hallgatózom”

London, 2005. július 7-e, csütörtök, délelőtt fél tíz felé...
Megyek a metróhoz. A szokásos program ígérkezik: irány a belváros, nyelviskola, aztán munka. A lezárt állomáson azonban felvilágosítanak: baj van. Robbanások metrón, buszon. Micsoda? – kerekednek el a szemeim. Egyelőre nem tudni pontosan, mi történt...
Elindulok gyalog a Viktória pályaudvar felé. Alig közlekedik néhány személyautó és taxi. Emberek gyalognak az útesteken, hidak teljes szélességében. Szokatlan a hangulat. A pályaudvar környékén rengeteg ember ácsorog, rendőrök mindenütt. Kellemes, napsütéses idő van. Kissé feszült vagyok, zavartan nézegetek körbe, mi a fene történik itt? Csak ténfergek a városban és ...„hallgatózom”. A hírek terrortámadásról szólnak, sok áldozattal...
Pénteken nagyjából ugyanez, alig jár egy-két busz, a metró szünetel, a nagyobb élelmiszerboltokon kívül szinte minden zárva van. Kényszerszünet vasárnapig.
Máskállok összevissza, találmra felszállok egy buszra ha éppen jön, aztán valahol leszállok, van nálam térkép, nem tévedek el. Képtelen volnék a szálláson maradni. Úgy érzem, feltétlenül kint kell lennem az utcákon, a tereken, buszon..., emberek között. „Hallgatózom”. Most valami olyan szokatlan számomra. Feltűnő, hogy milyen sokszor egymásra nézünk és szóba elegyedünk. Vasárnap délig csak jövök-megyek: utcák, terek, buszok...
Meglátogatlak!!! – ötlük fel bennem a gondolat. Elindulok keresztül a városon gyalog és busszal a harmadik zónába, ahol laksz. Az utolsó néhány megállónyit futva teszem meg, s lihegve, kapkodva próbálom összeszedni a legfontosabb dolgokat, a még nyers és kusza sejtéseimet, amiket mindenképp el akarok mondani neked: azt, hogy a feszültségen túl van valami ebben az egészben...; a kibillenés...; meg hogy most kicsit minden olyan más, talán egyszerűbb vagy valódibb vagy ártatlanabb; hogy most ... „lefékeződöttünk”; meg hogy a „világ”, ez az általunk jól ismert, már kissé monoton és bonyolult és közömbös „világ” ezennel - ha nem is örökre, csak rövidebb időre – megváltozott...

Emberek

...Akkor éppen az Oxford Street-en, két üzlet kirakata közötti fal előtt ácsorogtam hétfőtől péntekig, napi négy órát. Szórólapot osztogattam, ez volt a munkám két hónapig. Hol az egyik, hol a másik lábamra nehezedve próbáltam könnyíteni a kényszerű mozdulatlanságon.
Csak tartottam a nyelviskolát hirdető lapokat, s közben figyeltem a tovasiető, rengetegféle-fajta embert. Lenyűgözött a látványuk. Néhány pillanatkép és ismétlődő jelenet különösen megragadott valami miatt.

Egyszer elstetett előttem egy fiatal férfi, akinek világosbarna arcbőrét szinte teljesen kisebb-nagyobb szemölcsszerű dudorok borították. Alig látszott a szeme és a szája.

Tíz év körüli, hosszú, barna hajú, masnis kislányt tolt egy nő lassan tolokocsiban. Szellős kis ruhája alól formátlan csonkok látszottak ki kezei és lábai helyén.

Egy elegáns középkorú nő naponta, dél körül megállt a velem szemben lévő szemetes kukánál, és a kezében tartott szendvicsből ügyesen kipiszkálta felette az uborkaszeteleket, majd céltudatosan továbsietett.

Minden nap egy szemetes kukákat végigturkáló szakállas, hosszú kabátot viselő férfi haladt el előttem mezítláb, akin úgy tűnt, hogy - bár egyenletes, határozott léptekkel megy és soha nem ütközik neki senkinek és semminek - csak befelé néz, magában él: közvetlenül a lába elé réved, mosolyog, mozdulatokat tesz, belül zajló történésekre reagál.

Egy másik, nagyon idős, púpos férfi a kukákat igen különös módon közelítette meg: pontosan a járda közepén gyalogolt egyenes vonalban. A járdaszéli szemetesek vonalába érve megtorpant, s arccal továbbra is menetirányban, a kuka felé oldalazó lépésekkel közeledett. Kiszedett valami ehetőt, majd ugyanilyen lépésekkel vissza a járda közepére, s jókora lendülettel, egyik lábát látványosan magasra emelve rugaszkodott neki az első lépésnek... Azóta is próbálok - a pillanatokat, jeleneteket figyelve - megfogalmazni egy leszűrt, magvas gondolatot az Emberről, de nem megy. Kavargó változatosságunkon és hasonlóságunkon túl, számomra feltárhatatlan titok van...

A jelenet

Múltkor a buszon leghátul ültem a bal oldalon, tőlem jobbra a másik sorban fiatal angol házaspár, egy torkaszakadtából üvöltő, izgó-mozgó kisgyerekekkel. Annyira toporzékolt a kicsi, hogy minden utas zavartan nézegetett hátrafelé.

A szülők fáradtan, tehetetlenül ültek, és hol egyikük, hol másuk vette az ölét. Az apuka elkezdett csörgetni neki egy kulcscsomót, majd az anyuka próbált játszani vele... mindhiába. A kulcs leesett a földre, az anyuka kezéből szinte kitépte magát a gyerek, akkor gyorsan átvette az apa, aki ugyanúgy nem bírt vele, majd ismét az anya és így tovább...

Csak ültünk mindannyian csendben s hallgattuk a nem túl könnyen elviselhető őrjöngést.

Egyszer csak középtájon, bal oldalt felállt egy arab nő és hátrasietett. Kivette a meglepődött anya kezéből a kicsit, és a szívéhez szorította. Ott állt az ülések közt, karjában a megszeppent kis idegennel. Elkezdte ringatni, mikor sírásra görbült volna a szája, akkor rázogatta. Közvetlenül előttem ült egy fekete férfi és egy nő. A férfi ujjaival csetintgetett, a nő megfogta a kis kezét és dudorászott neki. Az arab nő az ülések közt állva csak ringatta, rázogatta. A környéken ülő európaiak és afrikaiak mosolyogtak és integettek felé.

Megérkeztünk a pályaudvarra. Végállomás.

A kisgyerek hallgatott, a szülők ültek bágyadtan. Aztán az anya átvette a gyereket és megköszönte a segítséget. Lassan, mosollyal az arcunkon araszoltunk a hátsó ajtó felé.

Ha kérhetnék, vagy követelhetnék valamit Istentől, Allahtól, az összes népek, törzsek szellemeitől, az volna, hogy ezt a jelenetet észrevétlenül csempésszék bele minden ember fejébe, és nyomják rá az örök emlékezés pecsétjét.

Séta Formiában

Egy tenger menti közép-olaszországi kisvárosban, Formiában sétálgattam a belvárosban. A júliusi nap már kora reggel erősen égetett, így érzékeny arcbőröm védelmében baseballsapkámat mélyen fejembe húzva közlekedtem. A jellegtelen település piacához érve figyeltem a nyüzsgést, elszórakoztatott a vidám hangzavar, s az olasz szavak játékos dallama. Aztán, közel a piachoz, egy pálmafás parkban telepedtem le, szemben az enyhe vízpermetet szóró szökőkúttal.

Második napja jártam-keltem már a Róma és Nápoly közt valahol félúton fekvő tranzitvároskában. Rómával ellentétben, ahonnan jöttem, itt teljes a nyugalom, nemigen vannak külföldiek, turista-látványosságok és szállodák. Benyitottam a hűvös nagytemplom dísztelen előcsarnokába. Ücsörögtem pár percet a félhomályban, magamba szívtam komor hangulatát. Ahogy mindig, most is arra törekszem, hogy ha már át nem láthatom a dolgok létrejöttének, történetének egészét, legalább magamba szippantsak egy kicsit a pillanatból, mely pillanat ott és

akkor van, amikor én is ott vagyok; és ennek a „találkozásnak” röpké néhány percét átadom gondolataimnak, tegyenek vele, amit akarnak. Eszembe jutott Róma: a Vatikán a Szent Péter-székesegyházzal, a Pantheon, a Colosseum, meg a szebbnél szebb templomok. Gondolataimban összesűrűsödik a hatalom birtokosai, az alkotók és az alkotások kapcsolatának minden lehetséges szövevénye.

Aztán továbbstátam az enyhe emelkedőn, fel a vasútállomásig. Néhány pilledt helybeli járólón kívül sehol egy árva lélek, az állomáson is csak a vasutas toporgott a peronon. Itt nincs semmi különös; trappoltam is visszafelé a főút irányába, mikor egy elcsigázott, felfelé botorkáló, kövérkés középkorú nőt pillantottam meg a szűk utcában, kopott műanyag szatyorral a kezében. Közlebről feltűnt száraz, sebes szája; sárgás, zilált haját az izzadság vékony fűrtökbe ragasztotta. Ujjatlan, térdétől kicsit lejjebb érő lenge nyári ruhát viselt. Amint elhaladtunk egymás mellett, lopva lestem naptól hólyagos, sebekkel teli vörös vállait és nyakát. Kitaposott papucsában ügyetlenül lépegetett, sarkain cipőhorzsolta sebek éktelenkedtek.

Már húsz-huszonöt méterrel távolabb lehettem tőle, mikor legnagyobb meglepetésemre éles, könnyörgő hangon utánam kiabált magyarul :

- Várj! Hallod, várj!! Segíts nekem!!

Döbbsenten fordultam feléje. - Honnan tudta, hiszen...? És hogyhogy...?

Ő egyáltalán nem lepődött meg kilétemen.

Magyarázni kezdett szemeit mindenfelé forgatva. Az ismerős szavak zavaros összevisszaságban tódultak ki cserepes, vérző száján. Közbevágtam, elisméltettem vele az „elmondottakat”, próbáltam belekérdezni, de hiába.

Említett valami utazást, a férjét, aki időközben visszament Romániába, a lányát - ekkor elcsuklott a hangja és csak hajtogatta, hogy ez elviselhetetlen, ez rettenetes: leesett a hídról és meghalt, ilyen fiatalon. Aztán románul beszélt és megint magyarul, érthetetlen összevisszaságban....És most ő itt maradt egyedül, nincs senkije, mindenki elment, csak ő van itt, pénze sincs...Talán kísérem el a vasútállomásra és akkor majd fölszáll egy vonatra és akkor elmegy.

- De hát kik mentek el, és most hová menne? - tudakoltam kissé ingerülten. Belém karolt és noszogott az állomás felé. Már nem volt messze, mikor kérte, hogy álljunk meg. Nehézkesen leült a földre és vizet kért, pihent néhány percig, majd jelzett, hogy segítsen fel. Két kézzel húztam magam felé karjánál fogva az erőtlen testet, de csak többszöri próbálkozásra sikerült talpra állítanom. Ekkor közölte, mégsem menne az állomásra, kísérem inkább a partra. Tiltakozásom ellenére végül is elindultunk a part felé. Hiába beszélt és hiába kérdeztem bármit, igazából nem tudtam meg semmit. Fölajánlottam, hogy szólok a rendőrségnek, vagy taxival elvitetem a kórházba, de hevesen tiltakozott mindegyik ellen és kezdte előlről a kusza, érthetetlen „történetet”. Erősködtem, hogy azért mégis értesítem a hatóságokat. De hiába. Megtorpantam. - Ne haragudjon, mennem kell - szóltam csendesen.

- Menj csak! - elengedte a karomat, nem csodálkozott és nem akart visszatartani, de megígértette velem, hogy majd később visszajövök. Ott fog üldögni egy padon, mutatott a szökőkutas, pálmákkal díszített park felé.

Elköszöntem. Pár száz méterrel arrébb leültem a belvárosi nagytemplom jellegtelen épülete elé a lépcsőre. Nem fogok visszamenni, gondoltam. Mit tehetek...? Bámultam magam elé, s a középkorú magyar nő szerencsétlen alakját, zavaros történetével együtt jobb híján átadtam gondolataimnak, tegyenek vele amit akarnak...

Akkor a hétfő?

Nagyvárosi téren ácsorogtam, vártam valakit.

Körös-körül emeletes épületek. Az egyik ház második emeletén kinyílt egy ablak.

Idős néni jelent meg benne, s kérdőn nézett a járólókra.

- Akkor..., akkor a hétfő jó lesz?! - kiabálta fentről. De senkitől semmi választ nem kapott.

- Akkor jó lesz a hétfő?!

Ráncos arca elkomorodott, sötét szemei idegesen jártak jobbra-balra.

- A..., a hétfő?! - hangja kétségbeesetten bukdácsolt lefelé..

- Akkor a hétfő?! - Semmi válasz. Egészen elszürkült az arca.

Nem bírtam tovább: - Jó lesz!! - harsogtam felé odalentről, ahogy a torkomon kifért. Rám nézett. Másodpercekig csak állt. Mintha a szája mosolyra húzódnak volna, aztán lassan hátralépett és becsukta az ablakot.

VLADIMIR BOUDNIK, A GYÖNGÉD BARBÁR

A magyar Hrabal-rajongók közül is aránylag kevesen tudják, hogy a Gyöngéd barbár című mű három főszereplője hús-vér személy, akik sajnos mindhárman földi pályafutásuk végére értek. Bohumil Hrabal, a „Doktor” 1997. február 3-án hunyt el, Egon Bondy életéről és haláláról már olvashattak a Tempevölgy bemutató-számában. Hogy teljes legyen a kép, ezúttal a címadó főszereplőről, a fiatalon eltávozott Vladimír Boudníkról szólunk részletesebben.

VLADIMÍR BOUDNÍK RÖVID ÉLETRAJZA

Vladimír Boudník grafikus, explozionalista, kísérletező, új grafikai technikák felfedezője, aki sok tekintetben világviszonylatban is megelőzte korának képzőművészetét. A csehországi művészek több generációjának látásmódját határozta meg, barátai „misszionáriusnak” is nevezték. 1924-ben született Prágában, esztergályosnak tanult, a háború idején Németországba vitték kényszermunkára. 1945 és 1948 között a Prágai Grafikai Iskolában folytatta tanulmányait, 1949-től pedig az általa kitalált és létrehozott „explozionalizmus” nevű művészeti irányzatot propagálta a prágai utcákon és kocsmákban, valamint későbbi munkahelyén (ČKD, a prágai „Csepel Vas- és Fémművek). Kiáltványokat fogalmazott, majd az ötvenes évek elején a kladnói vasműbe jelentkezett brigádmunkára. Itt ismerkedett meg Vladislav Merhauttal és Bohumil Hraballal, utóbbihoz két évre oda is költözött – ezekről az évekről szól a Gyöngéd barbár című mű. Hrabal és Bondy révén összeismerkedett a kor jelentős szellemi képviselőivel, képzőművészekkel, írókkal, filmesekkel. 1964-ig a ČKD egyik részlegénél dolgozott, előbb esztergályosként, majd műszaki rajzolóként. Alkotásai, művészete csak az ötvenes évek végétől kezdett ismertté és elismertté válni, számos hazai és külföldi kiállításon vett részt, a csehországi városoktól Varsón át egészen Miamiig. Pályája csúcán, nem sokkal második házassága és a Varsói Szerződés csehszlovákiai bevonulása után, 1968. december ötödikén máig is tisztázatlan körülmények között öngyilkos lett.

Halála után alakult meg a Vladimír Boudník Baráti Társaság, amely életének és munkásságának népszerűsítését, terjesztését tűzte ki feladatául. Tulajdonképpen az ő kérésükre írta meg Hrabal a „Levél egy kiállítás résztvevőihöz” és az „Éjszaka írt napló” című szövegeit, és ezek hatására született meg a Gyöngéd barbár című műve.

1995 óta az egyik legrangosabb cseh grafikai elismerést jelenti a róla elnevezett díj odaitélése.

Magyarországban 1994-ben Esztergomban, 2000 januárjában pedig Budapesten volt kiállítása, melyeken kortársai ill. tanítványai alkotásaiból is láthatott néhányat a magyar közönség.

„EGÉSZ LÉNYÉVEL LÁNGOLT A MŰVÉSZETÉRT...”

(Egon Bondy vallomása Vladimír Boudníkról)

Tény az, hogy a harmincas években a csehországi kulturális életet a szürrealizmus formálgatta, határozta meg. A háború utáni generáció számára, így az enyém és Boudniké számára is természetes volt, hogy ehhez csatlakozott. A cseh avantgarde vezetője, Karel Teige még fiatal volt. A harmincas években született művésznemzedék igen népes volt, és mi, akik nem voltunk hajlandók együttműködni az új rendszerrel, már akkor láttuk, hogy Párizs többé nem a kultúra központja, fővárosa – azt persze még mi sem sejtettük akkoriban, hogy az új centrum New Yorkban lesz. Csehországban az avantgardnak mindig erős hagyománya volt, és ha nem jön a kommunista hatalomátvétel, minden valószínűség szerint jelentős helyszíne lehetett volna az új irányzatoknak. Ez egyáltalán nem valamiféle kultúrnacionalizmus, ezek tények – és az új helyzetben ez a népes nemzedék valahogyan reagált a hirtelen megváltozott viszonyokra. Talán ide vezethető vissza az is, hogy a csehszlovák változásokban meghatározó szerepe volt a művészeteknek, művészeknek, a hatvanas években éppúgy, mint a normalizáció, majd az olvadás évtizedeiben.

A szürrealista esztétika nem volt már elegendő – hirtelen valósággá lett a Dali által megírt irracionális, olyan helyzetbe kerültünk ugyanis, ami teljesen konkrét volt, ugyanakkor ugyanennyire irracionális is. Az idősebb nemzedék vagy behódolt, vagy elhallgatott – mi azonban még fiatalok voltunk, és kétéves kísérletezés után végre utat törtünk az új valóság esztétikai síkon történő ábrázolásához. A körülmények véletlen egybeesése folytán az 1950-ben megjelent első kötetem a Totális realizmus címet viselte, és később a mi törekvéseink ezt az elnevezést kapták odahaza és külföldön is. Ma már monográfiákat írnak hasonló címekkel, úgy is mondhatjuk, hogy a kifejezés nemzetközi fogalom lett. Alapjában véve arról van szó, amit Hrabal is idéz, aki néhány évvel később csatlakozott hozzánk, és azt mondta, hogy „Bondy a költészetből kihajította a metaforát”. És hasonló módon próbáltak eljárni a képzőművészek is. Ez annyit jelent, hogy ami megmaradt, az a valóság közvetlen reflexiója volt, amit nem kellett megerősölni mindenféle dadaista szövegekkel, mivel a korabeli totalitárius frazeológia alkotórésze, szerkezeti eleme lett a versnek, a képnek. Törekvéseink lényege tehát az volt, hogy végre szemtől szembe álljunk a realitással.

Boudník azonban kívül állt minden akkori kulturális áramlaton, mert akkora egyéniség volt, hogy tulajdonképpen sem művészi, sem politikai értelemben nem érintkezett a valósággal, hanem kialakította a saját vízióját erről a valóságról. Utcai happeningjei arra irányultak, hogy az emberekben eleven esztétikai érzést váltson ki. Meggyőződése volt ugyanis, hogy minden egyes ember képes valamiféle esztétikai, művészi élményt átélni anélkül, hogy ehhez közvetítőre lenne szüksége. Boudník egyszerűen odalépett egy falhoz, ahol különféle foltokat látott, felállította festőállványát és lefestette, ami a folt alapján képzeletében megjelent. Ez persze azokban az időkben szokatlan provokációnak számított, és az emberek hívták is a rendőrséget, hogy itt van egy amerikai kém. De ő tovább magyarázott, hogy nézzék csak meg jobban, hogy ez meg ez látható itt. És az emberek a rendőrökkel együtt csak álltak és bámultak, és nézték a foltot és a képet, és megállapították, hogy valóban ott van az a kép abban a foltban. Természetesen Boudníknak sajátos látása volt, amit nem tudok megmagyarázni – mindenestre csaknem megállás nélkül dolgozott, főleg a kezdeti, 1948 és 1953 közötti időszakban. Százzámra készített a foltok alapján aprócska, miniatűr képeket, ún. „foltocskákat”, amelyeket egy olyan albumban hordozott mindig magánál, mint amilyenbe a filatelisták gyűjtik a bélyegeket. Ezekbe tollal karcolt bele, amit mi, közönséges halandók csak akkor látunk, ha fölnagyítjuk diaprozitivon, de ő teljes pontossággal látta azokat az ábrákat anélkül is. Jártuk hát a kocsmákat, és vedeltük a söröket, és ő minden kocsmatötléléknek mutogatta a képeit, az emberek kezdetben kinevették, ám ő türelmesen magyarázott nekik tovább, hogy amiről beszél, az valóban ott van. Egész lényével lángolt a művészetért, fanatikus volt és megszállott, és hitt abban, amit csinált.

Aztán a gyárban betette a présbe azokat a hulladék-lemezeket, és nem csupán a valóságnak egyfajta passzív lenyomatát alkotta meg, hanem kiderült, hogy egy új esztétikai minőség jön létre azáltal, amit csinál, egy igazi műalkotás. És csak ekkor, az ötvenes évek végén figyeltek fel rá a művészettörténészek és a fiatal művészek, grafikusok. Ekkor már ismerték az amerikai absztrakt expresszionizmust, ám az, amit Boudník művelt, nem állt összefüggésben semmilyen másfajta irányzattal, még a némileg hasonló action paintinggel sem, amelyet ő ráadásul nem is ismerhetett. Boudník tehát sem térben, sem időben sehova sem besorolható, abszolút eredeti művész volt. Az elmélet alig érdekelte, nem törődött holmi szürrealizmussal vagy az avantgarde esztétika meghaladásával – 1948 és 1959 között nem volt senki, aki megértette volna törekvéseit, nem akadt egyetlen kortársa sem, és ez a magányos zseni tíz éven keresztül csaknem teljes elszigeteltségben élt. Néhány közeli barátja volt ugyan, ám ezek sem értették meg esztétikáját.

És az a hármas, amit alkottunk, Hrabal, Boudník és én, nos, mi kinkeservesen elemeztük egymás és saját munkánkat a kölcsönös konfrontálódás viszonylatában. És sajnos, Hrabal meg én voltunk az egyedüliek, akik Boudníkot nem csupán lenyűgöző egyénisége és igencsak sajátos humora miatt szerettük, hanem mert nagyon tetszettek a dolgai is. Ám el kell ismernem, hogy mi sem voltunk képesek 1958 előtt jelentőségének megfelelően el- és felismerni az ő esztétikáját. És még valami: elválaszthatatlan hármast alkottunk, csak hármásban találkoztunk, nem hívtunk barátokat, nem jártunk kocsmákba, otthon persze vedeltünk, mint a disznók, és egész éjszaka a művészetekről meg a filozófiáról társalkodtunk, a politika sohasem jött szóba, mert az akkoriban a mindennapjainkat veszélyeztette, és hát minek beszéljünk akasztott ember házában kötélről. Hrabal maga azt is elismerte később, hogy találkozásaink légköre indította őt arra, hogy elkezdjen írni.

(Beszélgetés Egon Bondyval, magnófelvétel, készítette Kocsis Péter, 1998 tavaszán)

AZ UTOLSÓ GYÖNGÉD BARBÁR

Vladislav Merhaut (1938) fiatalon Prágába költözött, volt gyári munkás, technikus, anyagbeszerző. Sokáig zenészként kereste a sörrevalót, jazz-zenekarokban trombitált, külföldön is sokat koncertezett. Munkahelyén ismerkedett meg Vladimír Boudníkkal és rajta keresztül Bohumil Hraballal. A tizennégy évvel idősebb Boudník személye, életstílusa és művészete annyira lenyűgözte, hogy 1960-tól egészen a haláláig naplót írt róla. A hatvanas években kezdte el rendszerezni, katalogizálni Boudník levelezését és műveit, titkári teendőket látott el a zaklatott életű művész mellett. Mesterének köszönhetően megismerte az egész prágai művészvilágot. A „gyöngéd barbárok” nemzedékének utolsó hiteles figurái közé tartozik. Eddig egy könyve és számos írása, visszaemlékezése jelent meg Boudník életéről, a teljes életrajz-kötetet 2010-ben adják ki Prágában. Ez remek ürügy volt arra, hogy kedvenc helyünkön, Jelínekék pilzeni sörözőjében beszéljünk egy kicsit a Magyarországon sajnos csaknem ismeretlen művésztől, és Hrabal Gyöngéd barbár című könyvéről.

- Miként ítéli meg a könyvben szereplő események és a valóság viszonyát?

- A Gyöngéd barbár semmiképpen sem ún. „tényirodalom”. A benne leírt szituációk egy része kigondolt (ugyanazt állítja egyébként az egykori társ, Egon Bondy is), vagy különböző olyan események, pillanatok, beszélgetésszálányok emlékszilánkaiból összeállított montázs, amelyeknek a valóságban – térben vagy időben - nem volt egymással kapcsolatuk. De hiszen éppen ez az a stílus, mellyel Hrabal úr a körülötte élő emberek életét ábrázolta - az események közvetlen résztvevői vagy szemtanúi azután nem győzték a szemüket meresztgetni, csak néztek, hogy később miképpen mesélte el azokat a bizonyos eseményeket Hrabal úr. Hogy miképpen szántotta fel újra, egészítette ki, fűszerezte meg, hogy aztán az így újra egészszé összeálló sorokban végre önmagára ismerjen. De az is igaz, hogy ettől aztán a történetek többsége jobban hangzott, és a banális eseményekből igazi költészet született. Hrabal úrnak kivételes emlékezete volt, és elég pontosan tudta, hogyan történt a dolog a valóságban – de a mindenféle történéseket szándékosan átfestve és átdolgozva tálalta fel, úgy, ahogyan az neki leginkább tetszett. Voltaképpen egyfajta „saját valóságot” teremtett magának, maga körül.

- Ön jól ismerte Vladimír Boudníkot – életének utolsó tíz évében, sőt halálának napján is mellette volt. Az, hogy személyéből igazi legenda lett, mennyire köszönhető Hrabalnak, és mennyire saját magának?

- Vladimír Boudník már csak az ő sajátos és szokatlan életstílusa miatt is legendává vált – de Hrabal úr nélkül ez a legenda a külvilág számára alighanem csak egy hóbortos ember története maradt volna. Hrabal tette népszerűvé, ő formált belőle igazi regényalakot. Ám ha valaki konkrétumokat szeretne megtudni Boudníkról, akkor másutt kell ezeket keresnie, nem a Gyöngéd barbárban. Hrabalnak elég volt Egon és Vladimír alakjainak megrajzolásához egy pár kortynyi emlék az együtt kiivott, megszámlálhatatlan mennyiségű sörökből, valamint a magányos séták a kerskói pagonyban. Megragadta az imaginárius, a szebbik – és ezáltal talán valamilyen értelemben igazabb – valóságot, de alapjában véve az egészet mégiscsak ő gondolta ki. Ugyanúgy, mint a Világ automata büfé, egyik megfilmesített novellája (A Gyöngyök a mélyben c. filmben, Vera Chytilová rendezésében), melyet „Vladimír Boudník életének motívumai alapján” írt meg, és amelyben Boudník végül önmagát játszotta. Akkor már jól ismertük egymást, és a tény, hogy Chytilová választása rá esett, sokat elárul személyes aurájáról, a belőle áradó különlegességről. Maga a történet természetesen megeshetett volna akár úgy is, ahogyan az a filmben látható, hiszen az inspirációs elemek valóban Boudník életéből valók. Talán az sem lehet érdektelen a magyar olvasók számára, hogy a három főszereplő egymás között egész életében magázódott egymással.

- Hrabalt is ismerte, már jóval a könyv megírása előtt is. Mondana pár szót a Gyöngéd barbár keletkezésének lehetséges okairól és a Boudník-Hrabal viszonyról?

- Hrabal valójában „kényszerítve” volt a könyv megírására. De szívesen írta meg, mert – legalábbis én így érzem – lelkiismeret-furdalása volt, hogy Vladimírért, aki oly jelentős ihletet adott neki élete során (Bondy szerint az együtt töltött időszakban határozta el Hrabal, hogy író lesz belőle), túl keveset tett. Egyébként a Vladimír halála után spontán létrejött Vladimír Boudník Baráti Társaság minden tagjának hasonló érzése volt, ezért is szerveztük meg posztumusz kiállításait, és törekedtünk más módon is elismertetésére. Akkoriban magam is kellemesen meglepődtem a Gyöngéd barbár visszhangján: több szamizdatkiadás, külföldi megjelentetés, fordítások számos nyelvre, és mindez már abban az időben, amikor a hivatalos cseh kiadása még nem is létezett. Azután, kicsit később, a színházi adaptációk, a filmváltozat... És mindezt – ahogyan magára a címre is – Hrabal úr

kellőképpen büszke volt. Ebben legalább részleges megnyugvását éreztem afelett, hogy a maga módján még élete során meg tudta adni Vladimírnak azt a bizonyos „tartozást”, amit Boudník adott neki saját életét és alkotásait illetően. Boudník és Hrabal egyaránt erős, öntörvényű figurák voltak – igazi egyéniségek. Mindkettőjüknek erős és egyéni elképzeléseik, ingereik voltak az önmegvalósításra – az ilyen emberek esetében a barátság-haveróság kérdése meglehetősen összetett dolog. Pszichésen mindenesetre sokat segítettek egymásnak, ám mindeközben szüntelenül versengtek is. Megállíthatatlan verseny folyt közöttük az első helyért. De azt gondolom, ha bármelyikük e verseny folyamán defektet kapott volna a pályán, a másik önzetlenül segített volna a jobb helyezés érdekében. Vladimír ezt „elszúrta” azzal, hogy a versenyből idő előtt kiszállt. Hrabal az ő személyében elvesztette az egyenrangú ellenfelet, és a szóló már valami másról szólt. A Gyöngéd barbár Hrabal úr halotti éneke a barát és a vetélytárs sírja felett, aki a vele és a minden mással való versenyt véletlenül feladni kényszerült – pontosabban baleset miatt nem tudta befejezni. Az az érzésem, hogy ha mindez ellenkezőleg játszódott volna le, ha Hrabal már nem lett volna és Boudník még igen, nos, akkor az a Vladimír Boudník az ő Doktorának nem kevésbé csodálatos emléket próbált volna meg állítani, hogy felmagasztalja „zsenuálisát”. Mindketten kölcsönösen nagyra becsülték a másikat.

- *Néhányan azt állítják, hogy a kölcsönhatás eredményeként próbálkozott Boudník is az irodalommal – valóban Hrabal hatására történt ez, vagy tőle függetlenül?*

- Boudník már röviddel a II. világháború után aktív szereplője lett Prága kulturális életének – 1947-ben, amikor az Állami Grafikai Főiskolán folytatta tanulmányait, egyfajta békekampány beindításán fáradozott. (Amely később, természetesen tőle függetlenül, világméretet öltött.) Számtalan felhívást intézett különféle fórumokhoz a „Nemzetekhez!” címmel, amelyekben az emberi humánusra alapozva felkérte a népeket a kölcsönös megértésre és arra, hogy egyezzenek meg: sohasem háborúznak többé. Ezek linókéssel metszett szövegek voltak, néha háborúellenes képekkel, amelyeket sokszorosított és mindenfelé terjesztett. A motiváció nyilvánvaló: egyik elszenvedője volt a „totális mozgósításnak”, Németországba hurcolták, ahol jelen volt Dortmund és Essen bombázásakor, részt kellett vennie a romeltakarításokban és a halottak felkutatásában. A háború maga volt a borzalom számára. 1949-ben létrehozta saját „Explozionalizmus”-elméletét. Ebben összegezte ismereteit az asszociáció alapuló alkotóművészetről, és megpróbálkozott egy új, univerzális művészeti irányzat létrehozásával. Néhány csoporttársa kíséretében az utcákra, terekre ment, hogy ott demonstrálja szokatlan művészetének lényegét, amely a bárhol megtalálható vakolatfoltok reális, hagyományos formákká való átrajzolásában volt: A foltok tömegeinek kiegészítése-átfestése rögtön a falakon, esetleg egyszerű keretbe foglalásuk, hogy az adott környezetből történő kiemelés által az addig észrevétlenül maradt ábrákból önálló esztétikai értéket hozzon létre. Ezeknek az akcióknak a során számtalan szokatlan és izgalmas találkozásban volt részük a „tömeeggel”, az „utca emberével”, és természetesen – amint arról Hrabal is ír a Gyöngéd barbárban – az akkori rendőrséggel és titkosszolgálatlaltal is... Boudník fő célja éppen a tömegek megnyerése volt, előadásokat tartott az utcán az elődök elavult módszereiről, és hangoztatta az alkotás új formájának szükségességét. Ezeknek az utcai akcióknak eredményeit ill. tanulságait, és egyéb elképzeléseit írta meg az „Explozionalista Kiáltványok”-ban és egyéb tanulmányaiban, amelyekkel aztán kitartóan „gyötörte” a hivatalos kultúra intézményeit, a művészeti iskolákat, közéleti személyeket és barátait. Levelek százait, vagy inkább ezreit írta ebben a korszakában, néhányat egyenesen Párizsba. Az akkori művészettörténészek és a kultúra vezető funkcionáriusai kevés kivétellel vagy egyáltalán nem reagáltak, vagy megpróbálták neveltségessé tenni Boudníkot és szándékait. Megpróbálta belevonni mozgalmába a pszichiátria akkori törekvéseit is, hiszen a témával foglalkozó könyvekben az alkotás metódusait és a megismerésre irányuló gondolkodás módszereit az övéhez sokban hasonlatosnak érezte. És a pszichiáterek meglepő módon pozitívan és érzékenyen reagáltak leveleire, majd később személyes találkozásokra és bizonyos fokú együttműködésre is sor került. Mivel Boudník az öt körülvevő világtól meglehetősen elzárva élt, nem is volt tisztában azzal, hogy részesévé válik a modern művészet világszerte jelentkező áramlatának, amelybe ő tanulatlanul és mindenfajta ismeret nélkül került bele, pusztán az intuíciónak és személyisége érzékeny fejlődésének köszönhetően. És persze töretlen, naiv hitének. (Akkoriban senki sem ismerte fel és el művészetét, és még maga Hrabal vagy Bondy sem voltak tisztában esztétikájának lényegével – ezt később ők maguk is elismerték.) Alkotásai csak az ötvenes évek második felében és a hatvanas évek elején váltak elismertté, ekkor viszont az absztrakt művészetek élenjáró képviselője lett, új grafikai technikák megalkotója, számtalan tisztelőjének, követőjének és barátjának inspirálója

Explosionalismus (1960-as évek) / Az egyetlen közös kép. Hrabal középen, Boudník jobbra (1965)

és ösztönzője, ekkor szegődtek mellé ma is élő és elismert tanítványai. 1968-ban bekövetkezett tragikus halála után azonban a csehszlovákiai közéletben olyan változások következtek, hogy nevét – egy szűkebb körön kívül – kezdtek újra elfelejteni. Mára már, húsz évvel a rendszerváltás után, a neve fogalommá lett, és most végre megjelenik egy átfogó monográfia is róla. Boudníkot manapság főképpen Hrabalnak köszönhetően ismerik a határokon kívül is, és azt csak kevesen tudják, hogy ő maga is megpróbálkozott az irodalommal – nem csak kiáltványában. A legenda, amit Hrabal teremtett körülötte, és az ebből készült színházi rendezések ill. filmalkotások, valamint Chytilová „Világ automata büfé” c. filmétüdje, melyben maga Boudník a főszereplő, természetesen mind-mind hozzájárultak népszerűségéhez. Boudník irodalmi tevékenységének alapja az „Egyheted” című napló, melyet saját naplójegyzeteinek válogatásából adott ki szamizdatban maga a szerző. A napló fontos dokumentuma Boudník életének és belső küzdelmeinek, és mivel ő maga döntött kiadása mellett, szerencsére ez esetben nincs szó olyan kétes megjelentetésről, amint az manapság oly gyakori egyes elhunyt művészek esetében. A napló ugyanakkor a csehszlovák irodalmi underground első időszakának és szereplőinek is fontos dokumentuma, és érdemes annak is elolvasnia, aki reálisabban akarja látni Boudník, Bondy és Hrabal viszonyát, barátságuk körülményeit. Hiszen szerepel benne az is, amikor Hrabal felajánlja egyik szobáját az akkor egy belvárosi padlásra éjszakázó Boudníknak (részben erről is szól Boudník egyik novellája, az Utca című), és az az időszak, amikor Hrabal lakása a Gát u. 24-ben afféle kulturális központtá és kongresszusi teremmé vált sokak számára. Hrabal irodalmi tevékenysége és Bondy különleges költészete (a totális realizmus), melyet az „edive Pulnoc” szamizdat kiadó jelentetett meg, alighanem fontos szerepet játszottak abban, hogy maga Boudník is kísérletezett az írással, jóllehet ezt később sokszor tagadta. Írásainak sorsa különböző volt: barátai sokszorosították, néhányat hivatalosan is kiadtak, és a pszichiátriai klinikákon is felhasználták őket. Az Egyheted c. naplótárgyalásról maga Hrabal is elismerően nyilatkozott, ezt abban az időben küldte el neki Boudník, amikor már nem laktak együtt, viszonyuk azonban némileg javult.

- Boudník halálának körülményei máig tisztázatlanok, jóllehet akik jól ismerték, azt mondják, az öngyilkosság csak a véletlenek szerencsétlen összejátzásának következménye volt. Tudom, hogy Ön is közéjük tartozik. Mesélne valamit az utolsó esztendőről?

- Boudník 1968-ban már ismert és elismert művésznek számított, de éppen ez kezdte el nyomasztani egyre inkább. Jobban érezte magát a gyárban, mint szabad művészként. Elutasította a szövetség által felkínált műtermet Prága Vinohrady negyedében, és gyakran mondogatta, hogy nem neki való ez az életforma. Képeinek eladása valamelyest csökkent ugyan, de azért megélt belőle, jóllehet a bevételeket továbbra is anyja kezelte, és erről nem szívesen nyilatkoznék, a lényeg az, hogy Vladimír mindig naiv és jóindulatú volt, akár egy kisgyermek. Természetesen továbbra is osztogatta műveit, a pénzt visszautasította, jóllehet gyakran sörre és cigarettára sem futotta. Szimmetrikus grafikájának korszaka ez, amelyeket egyre inkább háttérképekkel, töltelékanyagokkal egészít ki. Lapok sorozata, amelyekkel az anyag „kompaktságát” bizonyítja. Kísérletek a figurális rajzok és a grafikai kollázsok keverésével, az egykori humán absztrakcióhoz kapcsolódva. Jihlavában külön elismerést kap a grafikai biennálén, és a kiállítás tiszteletbeli elnökének választják. Kapcsolatba kerül Andrew Stasikkal, a New York-i The Pratt Graphic Center igazgatójával, aki személyével és munkáival kapcsolatban nagyszabású terveket emleget. Júliusban Český Krumlovban megismerkedik Věra Špánovával, akivel ugyanitt házasságot köt augusztus 22-én, azaz egy nappal a Varsói Szerződés katonáinak bevonulását követően. Hrabal éppen ez utóbbi miatt nem tud részt venni az esküvőn, mert a tankokkal körülvett városból lehetetlen kijutni (az idevonatkozó részlet hiányzik a Gyöngéd barbár magyar fordításából). Ezt követően ugyan külön laknak, de kölcsönösen meglátogatják egymást, és közös életüket tervezgetik Prágában. Věra textilművész, és mindkettőjükre inspirálóan hat a kapcsolat – a legtöbb kívülálló számára úgy tűnik, végre pozitív változás áll be Boudník életében, és csak néhány egészen közeli barát veszi észre a lelki krízis jeleit. December 4-én kiállítása nyílik a prágai Violában, majd kisebb társasággal vacsorázik az U Patrona nevű borozóban, ahol feleségét fiatal osztálytársai körében találja. Viharos, veszekedős éjszaka volt, amin én is jelen voltam, és ezt követően reggel, azaz december ötödikén nyakkendőjénél fogva az ajtókilincse felakasztva, leválasztott lakásrészében, holtan találták. Előző nap még kölcsönkért tőlem egy százast, amit már nem tudott megadni – de biztosan sor kerül majd arra is, egy másfajta kocsmában összefutva...

MENNYIRE NAGYSZERŰ AZ EMBER?

Párkányi Raab Péter Balassagyarmaton született 1967-ben. 1987-től a Magyar Képzőművészeti Főiskola szobrász szakos hallgatója volt, 1995-ben diplomázott. Számos hazai és külföldi kiállításon, csoportos és egyéni tárlaton mutatkozott be, s mivel az eltelt tizennégy év alatt összesen 14 magyar és nemzetközi díjat kapott, mondhatjuk, hogy évente kitüntetett szobrászművészről van szó. Ha jól számoltam össze – legutóbbi katalógusa szerint – eddig 33 köztéri szobrot készített (melyek közül az egyik éppen Balatonfüreden, az önkormányzat épülete előtt áll). Kedvenc anyagai a kő és a bronz.

Párkányi a gondolatnak ad formát, nem ellenkezőleg, mint az ún. művészmediumok. Szavakkal mégis nehéz leírni, visszaadni művészetének lényegét. Olyan gondolatok jutnak eszembe, mint az irodalomból ismert rövidebb prózai törekvések, melyek csak egyetlen szempontból, egyetlen eseményt villantanak föl; illetve a közbeszédben használt, keresetlen szavakkal való jellemzés, mely lényegre törő és egyben típusalkotó is. Ahogy az említett irodalmi művek vagy a közbeszéd nem törekszik teljességre, legalábbis ezekben az esetekben nem, sőt, éppen a töredékesség, valamely fragmentum megragadása a lényege, hasonlóan Párkányi kisplasztikáinak is a részletekben vagy az egyszerű hasonlatokban való megjelenítés, az egy szuszra kijelentett lényeg vagy típus a jellemzője. A hasonlat vagy a kiemelt részlet lehet közhelyes, de lehet egészen különös megközelítése és föltárása valamely jelenségnek – persze nem lehet könnyedén általánosítani és kijelenteni, hogy mindenkor csakis a különös az érdekes, csakis az ismeretlenül új szempont és megjelenítés hordozhat esztétikai értéket.

A hasonló és a hasonlított valahogy együtt van a szóban, a képben és szoborban, minden emberi ábrázolásban és kifejezésben. A hasonlítás azon az alapon történik, hogy vagy formai (analóg) vagy tartalmi (anagóg) megfelelés ismerhető fel a különböző létezők-jelenségek között. A költői kép vagy metafora nem is a legkülönlegesebb esete a hasonlatnak, mert a posztmodern művészet extrém példákkal is szolgál. Azon az alapon, hogy minden hasonlatnak szükségszerűen tartalmaznia kell bizonyos mennyiségű járulékos elemet, éppen azért, hogy érthető legyen a lényeg, a hasonlatnak olyan kettétörése is elképzelhető, melyben a fragmentum csak járulékos elem (ha a fragmentum „csak” a lényeg: akkor is jelen van valamennyi járulékos elem). Ha a járulékos elem megválasztása oly szerencsés, hogy a hiányzó lényeg teljesen egyértelmű, akkor jutunk el a hasonlatnak talán a legkülönösebb változatához. Ilyen bizarr, szinte megborzongató hasonlatokat mintáz Párkányi Raab Péter, például az „agyatlan” Gondolkodó(k 1-2), vagy az Önépítő című plasztikáiban.

A kettétört hasonlat másik esete, amikor szinte csak a lényeg marad, mint például a Zene vagy a Csók című bronzokban, ugyancsak egyszerű fantáziát igényel, hogy a hiányzó testrészekkel kiegészítsük a jelenetet. Fölmerülhet bennünk a kérdés, hogy vajon alkotó társai vagyunk-e Párkányinak? – hiszen velünk gondoltatja tovább, mintegy velünk fejezti be a szobrait. A válaszom az, hogy nem vagyunk alkotó társak, mert az esztétikai értéket a fragmentum hordozza, nem a mi értelmező-kiegészítő fantáziánk. S ezzel újabb törésvonal keletkezik, a művészi fantázia és a befogadói fantázia között. Nem csak azért vagyunk befogadók, mert időben később, a művészi alkotást látva kezdünk gondolkodni, hanem amiatt, hogy a párkányis lényegesen gondolkodunk, azt egészítjük ki a művész által járulékosnak ítélt elemekkel. (Ha másféle lényegyet képzelünk el, akkor egy másik szobrot fantáziálunk, ami teljesen a miénk lehet, aminek semmi köze Párkányi plasztikájához.)

Rendkívül találékony a Camera-man című műve, mely a szoborkompozíció összeszereltségének látszatát kelti, és ezzel szinte iskolapéldáját nyújtja az esztétikai „formaegész”-nek. Jóllehet e műben semmi se részleges, töredékes – ha csak a két kéz nem –, mégis, ami hiányzik belőle, azt nem mondhatjuk járulékos elemnek, mert az maga az ember. A Camera-manból a „man” hiányzik. Az arca, a szeme, a kép kivágást próbálgató tekintete jelen van, anélkül, hogy magát az embert valahogy odaképzelnénk e műbe (a kamera mögé). Ha nem ez a szobor maga a Camera-man, akkor nem tudjuk hová kell az embert odaképzelnünk. Így válik összeszerelt metaforává Párkányi plasztikája, egyszerre élő valósággá és meghökkentő bronzszoborrá. A technikai vívmány, mint civilizációnk 20. századi paradigmája, és a képalkotó ember, mint a kultúra paradigmája itt egymásban vannak, ráadásul abban a jellemző összetételben, amit igazán a 20. századnak köszönhetünk. A civilizáció burkába zárt emberi kultúra, ami csupán az események rögzítésére, dokumentálására korlátozódik – régen elveszítette már a civilizációs fejlődést irányító szerepét. Persze nem Párkányi

Camera-man, 2009, bronz, 160x100x45 cm

filozófát a kultúráról és civilizációról, hanem e dolgozat szerzője (és olvasója) filozofálgat a művészetről, s tulajdonít esetleg oly gondolatokat a művészeknek, amik eszébe se jutottak. Bár magam inkább arra hajlok, hogy Párkányi nagyon is tudatosan mintázta ki ezt a plasztikát, nagyon is filozofikusan spekulálta ki az arányokat és a viszonyokat, mert ennyire bonyolult mondanivalójú művet alkotni véletlenül nem lehet.

Papírhajó-ja, Emberhajó-ja, Marionett figurája az eddigiektől eltérő gondolatmenetre vezet. Természetesen a mondanivaló e művekből is jól kiolvasható, egyértelmű és világos. Most azonban az anyag megmunkálásának elképesztő érzékiségéről szólnék. A kő, az üveg, a rozsdamentes acél kombinációja, a színek finom lírája vagy konstruktív ereje, az anyagszerűség egymásba való átjátszása, a szimbólumalkotásnak nem annyira fogalmi-intellektuális nagyszerűségét, mint inkább az érzékiségét hangsúlyozza. És ebben látom Párkányi Raab Péter művészetének igazi értékét, mert az irodalmi alkotástól várjuk el, hogy egyszerű fogalmi-intellektuális szimbólum legyen, a képzőművészettől sokkal inkább az érzékiség fennköltségét várjuk el. Párkányi pedig megadja nekünk ezt az érzéki élvezetet, az anyagvilágon való áthatolhatóság élményét. Ha benne is vagyunk a kőben, bronzban, üvegben, acélban, ha benne is vagyunk a geometrikus formákban, az organikusban, a simában és a gyűrűben, a színesben, a feketében és a fehérben, ha benne is vagyunk a világban: de nem vagyunk rabjai ennek a világnak! Nem vagyunk rabjai, mert áthatolhatunk az anyagokon, a formákon és a színeken, és ott létezőnk minden mögött és fölött, mint az örök méltóságú ember, aki célja és értelme a világnak.

Párkányi Raab Péter műveit szemlélve csak akkor járnánk jobban, ha nem reprodukciókon láthatnánk azokat, hanem valóságukban. Mert minden leírásnál és okoskodásnál, minden fogalmi adekvációnál és implikációnál többet ér a közvetlen látvány, vagy ha megérinthetjük ujjaink érzékeny begyével a márványt, a bronzot, s érezhetjük az idegzá-lainkon végigfutó üzenetet, ami Párkányinál nem is igazán kijelentés, mint inkább kérdés: Mennyire nagyszerű az ember? – erre adhat választ a mi saját műélvezetünk.

UTÓIRAT

Erdélyben az F-csoport

Örömmel számolhatok be arról, hogy Erdélyben nagyszerű kiállítás körúton, három helyszínen is bemutatkozott az F-csoport. A kolozsvári Bánffy-palota impozáns termeiben nyílt meg első tárlatuk, május elején, majd június közepétől Csíkszeredában, végül július közepétől egy hónapon át Sepsiszentgyörgyön láthatta a közönség a műveket. Mindhárom helyszínen szuperlatívuszokban emlegették a tárlat anyagát. S nem csak a nagyközönségnek, de a hivatalos román tisztviselőknek is olyannyira megnyerte tetszését, hogy nyomban fölajánlották a körút meghosszabbítását, fél évre való kiterjesztését.

Az F-csoport tagjai: a kolozsvári születésű Kádár Tibor, jelenleg Veszprémben élő festőművész; a marosvásárhelyi Diénes Attila, jelenleg Magyarpolányban élő szobrászművész; a székelykeresztúri Ughy István, jelenleg Pápán élő festőművész; a pápai születésű, jelenleg Veszprémben élő Horváth Lajos festőművész; a balasagyarmati Párkányi Raab Péter szobrászművész, aki jelenleg Budapesten él; és a pinchehelyi születésű Filep Sándor festőművész, aki jelenleg Balatonalmádiban él.

A tárlatsorozat méltatói közül többen szóltak arról, mennyire hasznos és fontos Erdély és az anyaország közötti szorosabb kulturális kapcsolat, az együvé tartozás elmélyítése. S magam is, aki az F-csoport művészi törekvéseivel sok szempontból azonosulni tudok, azt gondolom, hogy a személyes és családi kötődésen túlmutató közösségi kapcsolatok jelentőségét, sőt, szakmai előnyeit nem lehet eléggé hangsúlyozni. A magyar művészet nem ér véget mai határainkon, hiszen Kolozsváron vagy Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön, és megannyi szép erdélyi városunkban magyar művészek élnek és dolgoznak, akik nem csak örömmel veszik, de igénylik is távolabbi országrészek alkotóinak bemutatkozását. Miként a Budapesten működő Vármegye Galéria rendszeresen bemutat erdélyi művészeket, azonképpen a viszontkiállítások számát gyarapítani kellene odaát. A művészi törekvések kölcsönös megismerése és egymásra hatása mindenkor nagy szerepet játszott a kultúra őrzésében és gyarapításában. Most hárommal több tárlatot számíthatunk az anyaországi művészeknek, s ha hozzáteszük ehhez, hogy mennyiségileg is jelentős anyaggal képviseltették magukat az F-csoport tagjai, akkor igazán büszkéek lehetünk művészeink kulturális szervező munkájára is.

MARTON LÁSZLÓ EMLÉKÉRE

A Balaton és a várrom ölelésében, a szigligeti temetőben helyezték végső nyugalomra Marton László szobrászművészt az elmúlt év őszén. Az évszakot meghazudtoló szikrázó napsütés szinte ingujjra vetköztette az egyik legnagyobb kortárs magyar szobrász koporsóját körülálló gyászolók sokaságát; a családot, barátokat, tisztelőket. Marton László szép ívű pályájára is fényesen sütött a nap, de időnként, mint általában minden zsenit, az utca árnyékos oldalára kényszerítette a rosszindulat, a politikai széljárás, a szakmai féltékenység.

1925. november 5-én született Tapolcán. Már egészen kiskorában megmutatkozott tehetsége, mindössze két-évesen bauxitagyagból formált állatokat, gyümölcsöket. Édesapja, Marton Károly, a jó nevű, jó kezű, igényes kocsi- és gyógypatkoló kovácmester nem kis büszkeséggel mutatta a kuncsaftoknak, miket csinál az ő Laci fia. Amikor nagyobb lett, kitanulta a kovácmesterséget is, ez a családban mondhatni kötelező volt. Édesapját, aki megjárta az első világháború frontjait, elvitték a másodikba is, s besorozták fivéréét is, így neki kellett elvégezni a félbehagyott munkákat. Csak lovat nem patkolt, azt nem merte vállalni. De csodálta a lovakat az bizonyos, olyan lovas szobrokat alkotott, amilyent csak kevesen tudnak. A műhely jó előiskola volt a szobrászathoz azért is, mert nagyméretű alkotásaihoz nemegyszer kellett hatalmas vasvázakat készíteni. De nem csak ezt kapta örökségül, hanem az egyenes és tiszta jellemet, igényességet, a munka tisztességét is. Soha nem arra ment, amerre fújt a szél. Bízott a tehetségében, amelyhez igen alapos tudást, műveltséget párosított, nem hódolt a múló divatoknak, követte belső hangját, gondolatait, érzéseit. Értelemmel és szívvel formálta szobrait.

Első munkáját, a Pásztorfiút 17 évesen készítette. A természetes könnyedséggel, veleszületett tehetséggel alkotott szobor olyan remekmű, etalon, amin később sem kellett korrigálnia, amikor bronzba öntve felállították Ipolymezőn, egy másik példányát pedig Tapolcán, a szülői ház előtt. A tizenéves szobrászról oldalakat írtak az újságok, s nagy emberek, még az akkori igazságügyi miniszter is bekopogtatott a Kisfaludy utcai porta kapuján, megnézni a csodagyereket. Ferenczy Béni Lessner Manó biztatására a tavasbarlang megtekintése után kereste fel mint a település másik „nevezetességét.” Tanácsára jelentkezett az Iparművészeti Főiskolára. A muníció úgy jött össze, hogy Fülöp Elemér, a budapesti Prohászka-szobor alkotója elismerő véleménye alapján az akkor már sümegei gimnazista elnyerte Zala vármegye (Tapolca akkor oda tartozott) ösztöndíját, 1000 pengőt. A felvételi simán ment, de volt egy kis gond az életkorral, túl fiatal volt még. Ennek ellenére felvették, majd 1946-ban a Képzőművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait. Mestere, Pátzay Pál hagyta tanítványait rátalálni a maguk útjára, azt vallotta, azt kell csinálni, amihez megvan a képességük.

Ellentmondásos, nehéz időkben kezdte pályáját az ötvenes évek elején, de hamar szárnyára vette a siker. Még főiskolás volt, amikor megkapta a VIT Díját, aztán a Munkácsy-díjat háromszor egymásután a Veronika című portréjáért, a Táncsics-szoborért, majd a Szondiért 1952-ben, 1953-ban és 1956-ban. Kisebb-nagyobb elismerésekkel, plakettekkel később is jutalmazták, de a Kossuth-díj sokáig, 2003-ig váratott magára. Pedig a Dózsa-szobor Mezőtúron, Bocskai Hajdúszoboszlón, Kossuth Sárospatakon, Damjanich Nyíregyházán, Áchim András Békéscsabán, József Attila a Parlament mellett, ugyancsak Budapesten Liszt Ferenc, az Apor-émlékmű, a Cantata profana, a Görgey-szobor a Budai Várban egyik-egyik önmagában is elég indok lehetett volna a díj odaítélésére. S ha mindez nem lett volna elég, ott a páratlanul gazdag életmű többi gyöngyszeme; a Duna korszón trónoló, Budapest jelképévé vált búbajos Kiskirálylány, az Ecce Homo, a meggyötört, megalázott embert ábrázoló Krisztus-szobor a hévízi templomban (e két szobrárt szerette a legjobban), a Torzó, a Fortuna, az Egry-szobor, a Kölcsey-émlékmű, a Kodály-mellszobor, a Kisfaludy Sándor emlékére készült kompozíció, vagy a megmintázottak személyiségét sugárzó portrék tömege, a második világháborús emlékművek, díszkútjai, a Vatikánban, vagy az új Nemzeti Színházban felállított munkái stb.

Vonzódott a nagyméretű, több méteres szobrokhoz. Még gyerekfejjel lemásolta könyvből Fadrusz kolozsvári Mátyás-szobrát. Felkerülve Pestre ámulattal töltötte el Andrássy Gyula kétszeres életnagyságú szobra, körbejárta, tapogatta, simogatta, mígnem egy rendőr el nem parancsolta onnan. Vénájában voltak a nagyméretű

alkotások, a monumentális köztéri szobor volt az igazi műfaja. Az ilyen megbízások felvillanyozták, szinte repedezett az alkotás boldogságától. Érmek, kisplasztikát nem is igen készített.

Nem volt kedvenc anyaga, az egyiket jobban szerette, mint a másikat. A követ azért, mert parancsol az alkotónak, mit tehet vele, mit nem, s a legvacakabbat is, ha megcsiszolta, már gyönyörű lett. Nem használt semmiféle segédeszközt, gipszintát, pontozógépet, azonnal, élesben dolgozott. A bronzot meg azért szerette, mert azzal lehet csapongani, lobogni, s rajta marad a művész ujj nyoma.

Marton Lászlót szobrászként ismerjük, de festőként is a legjobbak közé tartozott. Pátzay Pál és Ferenczy Béni mellett Bernáth Aurélt és Szőnyi Istvánt is mesterének vallotta. A világháború idején kamaszként mésszel festett, a boltokban nem lehetett kapni festéket. Örömet, kikapcsolódást jelentett számára az ecsettel való foglalatosság. Akvarell- és olajképein formai változatossággal és különleges színkezeléssel örökítette meg a fél világot, ahol csak megfordult, Hawaiitól Japánig, de kedvenc témája a szűkebb pátria volt; a Balaton, a Badacsony s Szigliget, ahol hajdan szőlészkedett is. Amikor már nem bírt a művelésével, s a munkanélküliség ellenére sem akadt munkakész, fájó szívvel kivágta a tőkéket, de továbbra is kedves tartózkodási helye maradt szigligeti tusculánuma, ahol galériát nyitott. Ugyancsak állandó kiállítása látható Tapolcán s budapesti műtermében.

Szobraival s időnként képeivel is rendszeresen szerepelt csoportos és egyéni tárlatokon. Hazai kiállításain kívül bemutatkozott, többek között, Antwerpenben, Párizsban, Szófiában, Moszkvában, Varsóban, Dublinban, Németországban, Japánban és Angliában. E két utóbbi országban a szó szoros értelmében is királyi fogadtatásban részesült. Tokióban Takamadó herceg nyitotta meg kiállítását, Angliában, pedig a brit trónörökös, akinek két alkalommal is vendége volt. Károly herceg, aki szabad idejében maga is szívesen fest, szívébe zárta, csodálta Marton László művészetét. A tulajdonában lévő, carrarai márványba vésett gyönyörű, szinte éteri női test, a Torzó a highgrove-i kastély egyik ékessége.

Marton László sikerei csúcán is közvetlen ember tudott maradni. Rendkívül bölcs, művelt, szellemes, lebilincselő beszélgetőtárs volt. Igazi reneszánsz emberként élvezte a létezés boldogságát, és mindennekfelett szerette családját. Viszonylag későn vált apává, de második unokáját is még ölbe vehette. Szerencsésnek érzem magam, hogy hosszú délutánokat tölthettem el vele egy-egy pohár ital mellett. Mint földiek – ráadásul egy utcában is nőttünk fel, igaz pár évtizednyi különbséggel – nagyon sok közös ismerősünk akadt, még közös tanárunk is volt, anyai nagybátyja, Bóday tisztelendő pedig hittanra oktatott. S aztán a beszélgetés mindig a szobrászathoz tért vissza, hiszen mindig dolgozott, ha nem volt éppen megbízása, akkor is kellett valaminek lenni a munkaállványon. Ha meglátott, vagy olvasott valamit, szoborba öntve adta tovább az élményt. Az élet a legcsodálatosabb téma – vallotta. Így született a Kiskirálylány az utcán játszadozó gyerekek látványából, vagy a Hajléktalan, olvasmányból a Hamlet stb. Plasztikai láttán azt érzi az ember, hogy a szobor egyszerre született a gondolat, semmi görcsösség, mesterkéeltség. Eleven és életszerű minden munkája. A modernrajongó hivatalos ítések persze gyakran inkább hallgattak szobrairól, bírálni nem merték, dicsérni meg nem akarták. Nem volt a médiumok kedvenc nyilatkozója sem. Azt azonban még az ellendrukkerei is hangoztatták, hogy virtuóz keze van. Nem vették el a kedvét az alkotástól a pályázatok visszásságai, a megrendelők különböző elvárásai, sem a be nem váltott ígéretek. Tudta, hogy a divat mulandó, az idő rostáján csak azok a művek maradnak fenn, amelyek vonzzák a tekintetet, sugárzásuk van, meg tudják szólítani minden kor emberét. Hitte, hogy az értelem majd megtalálja a különböző áramlatoknak azt a sávját, amely valódi érték. A nagy kultúrák nagy mestereit tekintette példaképnek, s a mai értelmezéssel igyekezett átmenteni realizmusukat. A művészet e folyamatosságában egy láncszemnek szánta munkásságát.

Túl a nyolcvanon, még nagybetegen is tele volt tervekkel, alkotóvággyal. Szinte az utolsó percig dolgozott. Már halála után avatták fel Babits-szobrát Budán, a Vérmezőn, Wass Albert-mellszobrát pedig szülővárosában, Tapolcán. S ezzel immáron lezárult Marton László több száz, itthon és szerte a nagyvilágban, tereken, épületeken felállított, illetve köz- és magángyűjteményekben őrzött szoborból álló egyetemes léptékű és értékű életműve.

„MULT IFJUSÁG TÜNDÉR TAVÁN”

Praznovszky Mihály Vajda-könyvéről

Kedves Mihály! Böngészve a könyvheti könyvek között, örömmel fedeztem föl a Holnap Kiadó standján (Mult ifjuság tündér taván) Vajda Jánosodat. Addig nem is nyugodtam, amíg el nem olvastam. Első benyomásom a bősége volt: a „súlyra” is jelentős kötetet, amely nagy változatosságban gyűjti egybe a költő szerelmeire vonatkozó forrásanyagot. Örömmel tapasztaltam, hogy a sorozat jellegéből következően itt a vers (a sok szép vers!) maga is forrás. Forrás, amely egyszerre magyarázza önmagát és a költő életét. Milyen különös a verseket így, életrajzi adatként olvasni! Nem veszítenek költőiségükből semmit, és mégis milyen jól belesimulnak a szereplők, a tanúk, az íróársak vagy az irodalomtörténészek által hátrahagyott dokumentumok bőséges sorába. Mindez szép rendben, „komótosan”, ahogy azt a „tüzdelt Szerkesztő úr” logikája s az életrajz időrendje megköveteli.

„Szép rendben”, és mégis, a vélemények és jelentések zavarba ejtő, néha már szinte kaotikus sokféleségével. Már az életrajzi tényeket is sokszor csak „hézagosan” vagy egymásra rácáfolva öntik elénk a dokumentumok. Mintha a legenda bizonyosabb lenne a „valóságnál” – mind a mai napig és szinte minden tisztázó szándék ellenére (talán és remélhetőleg a Tiéd ellenére – majd – nem!). D. Szemző Piroska kutató munkája után is nővum pl. Gina valódi, anyakönyvi neve (Kratochwilla Klementina) – az újabb tankönyvek is Kratochwill vagy Kratochvill Georginát vagy Zsuzsannát emlegetnek. Gina neveinek szinte kifogyhatatlan bőségével lepi meg az olvasót könyvedben is (az előbbieken túl: Véghelyi, Várhelyi, Vásárhelyi, Oroszy). S mert e megnevezések csak részben származnak a „tulajdonostól” (részben az eltérő információkkal rendelkező emlékezőktől) – olvasó legyen a talpán, aki az adatoknak e dzsungelében eligazodik. (Pedig ez, a Gina neve csak egy szál a szövedékből.)

A „bőség zavara” az értelmezésekben, a jelentéstulajdonításban is fönnáll. A vélemények néha ellentmondanak egymásnak, máskor kiegészítik egymást. Mintha csak így, a hangoknak e zürzavarában lennének képesek kimondani az igazságot. Amit pl. a pályatárs Ágai Adolf a költő szeretetre való alkalmatlanságának nevez („gyanakodó, fanyar volt és óvatos”), arról később Szilágyi Géza a freudi pszichológia nyelvén beszél (a költőt a „szerelmi életük kettészakadása során” szeretni képtelen férfiak sorába utalva). Komlós Aladár ugyanebben a jelenségben a politikai céljait vesztett ember „epikureizmusát” látja, s azt is érteni véli, hogy „Vajda ledér epikureizmusa mögött mindig a csőd pillanatnyi érzése húzódik meg”. Sokkal megértőbb Schöpflin Aladár, aki Vajda szerelmi költészetében valóságos paradigmaváltást érzékel: „a káprázó szemű” „nőimádó” lovagok költészete után „a nővel vívódó”, őt „megérteni és lenyűgözni vágyó” modern emberét. Magyar glóbuszon az úttörőét. Miközben némely levelében a költő még „legmélyebb tisztelettel” nyilvánítja magát az „Ismeretlen Hölgy” „kézcsókoló szolgájának”, verseiben – már – ilyeneket ír:

*Nem tudok szeretni lanyhán,
Csak szertelen, szörnyen, nagyon.
Úgy ég a vérem, mint a kátrány
A tengeren kigyúlt hajón.*

S hogy a szereplők után végre könyvedről is ejtsek néhány szót, Móriczhoz kell folyamodnom. Valami hasonló érzés fogja el az embert „válogatottad” olvasásakor, mint amiről ő is beszél Pásztor Árpád Gina és Rozamunda című, 1927-es regényes életrajzi feldolgozásán elmélkedve. Itt valami „kitisztázott”, kiderült, hogy „[M]ily tökéletes ez az élet, a Vajda János élete”. (Nem csodáltam volna, ha a recenzens is regényt ír belőle – igazi Móricz-téma: a szerelem, a nő és a férfi kapcsolatának „nagy életproblémája” „a legtömörebb, legkozmoszibb” jellem történetében fölmutatva: „[M]it kezd ebben a kis földiségben” egy álarcos „isten”, egy „Prométheusz”, „a végtelen a végesben”?) Móricz valószínűleg nem ismerte Bartos Rozália emlékiratát (első publikációjára, a Nyugat kivonatos közlésére majd csak évek múlva kerül sor!), ezért mutathatta ennyire minden gyanú fölött állónak, ilyen

ideálisan-tisztának és jelentőségteljesnek Vajda alakját és személyiségét, illetve a Ginához és a Rózához fűződő, ellentétes végleteiben is hasonló, mert hasonló sorsot beteljesítő viszonyt. Az „utolsó romantikus és az első modern” tragédiáját. Ma, az emlékiratok teljes anyagának ismeretében (D. Szemző Piroska 1983-as szövegközlésének köszönhetően) talán kevesebb pátosszal, több kétellyel és nagyobb realizmussal rajzolnánk meg ezt a valóban rendkívüli (és éppen ezért tipikus?) portrét. Talán éppen Vajda esendősége, az ideáltípus veszendősége ragadná meg figyelmünket – s a hatás, a hullámverés: a banális sorsokban keltett interferencia. Talán nem is annyira ismereteink bővülése, mint optikánk megváltozása (az idő!) igényli (igényelné) a másféle beállítást. A fekete-fehér helyett a szürke tónusait.

Kedves Mihály! Amint láthatod, kissé felülírtam a Móricz-portrét (a Móricz által sugallt Vajda-képet). Bizony eltér ez az értelmezés (biztos észrevetted már) az Általad adottól is (legalábbis szándékom szerint nehezen helyezhető el az „angyali”-”démoni” bármiféle dimenziójában). Ha Bartos Rozália manipulálta is anyagát, ha „költötte” is a tényeket (vagy egy részüket), még ha idealizálta is a maga szerepét, nem tudok elmenni szó nélkül a katarzis mellett, amely e „félanalfabéta”, de valahogy mégiscsak írástudó lelkében végbement: ha „magját” nem is, de szellemét valamilyen mértékben csak elültette benne a férje. Ha Gina nem is, „Rozamunda” haláláig birkózott a költő „rettenetes” emlékével és példájával. Lehetetlen ezt a változást nem észrevenni jellemében, még akkor is, ha egyébként nem ő e dráma főszereplője. Könyved erénye, hogy e meggyőződésre akkor is hagyja jutni az olvasót, ha azt Te másképpen gondolod. „A realizmus diadala”? Nem hinném. Inkább egy jól szerkesztett, becsületesen válogatott kötet érdeme, „tisztító” hatása. Erről szólván hasonlókat gondolok én is, mint Móricz: „Ha őszinte szív igaz híreket hoz egy életből, az ember úgy érzi, a teremtés műhelyébe sikerült bepillantania”. Köszönöm. És barátsággal üdvözöllek.

(Mult ifjuság tündér taván, Bp. 2009, Holnap kiadó, Szerelmes magyar írók)

Papírhajó, 2009, dolomit, vörösmárvány, fekete gránit, 70x100x38 cm

TEMPEVÖLGY

KULTÚRA, MŰVÉSZET, TUDOMÁNY

Kiadja:

a Balatonfüred Városért Közalapítvány

Felelős kiadó:

Gubicza Ferenc, az alapítvány elnöke
Balatonfüred, Szent István tér 1.

Szerkesztőség:

Balatonfüred, Szent István tér 1.
telefon: 87-581-237
e-mail: tempevolgy@balatonfured.com
Internetes megjelenés: www.vehir.hu

Készült:

600 példányban
a Prospektus Nyomda műhelyében
Veszprém, Tartu utca 6.
e-mail: info@prospektusnyomda.hu

Támogatónk:

Balatonfüred Város Önkormányzata

Főszerkesztő:

Praznovszky Mihály

Főmunkatársak:

Kocsis Zoltán (Budapest)
Szőcs Géza (Kolozsvár)
Tomaso Kemény (Milánó)

Szerkesztők:

Filep Sándor (Balatonalmádi)
Hudi József (Pápa)
Szálinger Balázs (Budapest)

Szerkesztőbizottság:

Balogh Miklós (Budapest)
Budai Katalin (Budapest)
Rác Péter (Balatonfüred)
Kovács András (Balatonfüred)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Cserép László (Balatonfüred)

Lapterv és tördelés:

Nautilus Multimédia

Megjelenik évente négyszer

Egy szám ára: 300Ft

Megvásárolható: Balatonfüreden a Városi Könyvtárban, Veszprémbe a Belvárosi Üzletházban,
Budapesten a Petőfi Irodalmi Múzeumban,
valamint megrendelhető az Alapítványnál postai úton, postaköltséggel

163/985/1/2008

HU ISSN 1789-9265